

The logo for Canada, featuring the word "Canada" in a serif font with a small Canadian flag to the right.

Методичний посібник з підготовки тренерок за темою:
Інтегрування гендерного підходу в місцеві плани розвитку

Підготовлено:

НГО «Центр «Розвиток демократії»

Тренінговий модуль підготовки тренерок з питань роботи у сфері інтегрування гендерного підходу в місцеві плани розвитку підготовлено в рамках проєкту: «Жінки України: залучені, спроможні, незламні», що його впроваджує організація Пакт за підтримки Уряду Канади, наданій Міністерством закордонних справ Канади (Global Affairs Canada).

Точки зору, викладені в цій публікації, належать авторкам цього видання і можуть не співпадати з офіційною позицією Уряду Канади та організації Пакт.

Вступ

Посібник «Інтегрування гендерного підходу в місцеві плани розвитку» для фасилітаторок та тренерок (*тут і далі всі фемінітиви включають і жінок, і чоловіків*) підготовлений в рамках проекту «Жінки України – залучені, спроможні, незламні».

Запропоновані вправи носять ілюстративний характер і фасилітаторка чи тренерка мають адаптувати свою програму відповідно до структури власних семінарів чи тренінгів.

Матеріали тренінгу складені на основі досвіду, що його спеціалістки ВГО «Центр Розвиток демократії» накопичили за роки проведення навчальних заходів за темою «Інтегрування гендерного підходу в місцеві плани розвитку».

Співпрацюючи з багатьма жіночими організаціями в різних регіонах України, ми розуміємо, що існує різне тлумачення термінів, неоднорідне розуміння головних підходів у впровадженні гендерної політики на місцевому рівні.

Тільки зміна свідомості, звільнення від стереотипів та чітке розуміння, що таке гендер та як відбувається комплексний гендерний аналіз, можуть привести до суттєвих зрушень та досягнень на шляху дотримання прав жінок та чоловіків. І головне, учасниця такого тренінгу має зрозуміти, що питання гендерної рівності – це наскрізне питання, яке має бути запроваджене в усіх без винятку сферах суспільного життя.

Загальні завдання тренінгу:

1. Надати учасницям знання про понятійний апарат гендерної політики.
2. Ознайомити учасниць із нормативно-правовою базою гендерної політики.
3. Розвинути навички застосування гендерного підходу та використання дизагрегованих за статтю даних при розробці політик, програм, планів розвитку територіальних громад
4. Познайомити учасниць із основами моніторингу та оцінки.

Цей посібник висвітлює основні теми, які необхідні громадській організації, яка планує або вже працює в сфері захисту прав людини жінок:

- *Рівність у правах та рівність у можливостях жінок та чоловіків. Гендерна політика*

- *Законодавство з гендерної політики: Міжнародні та національні документи.*

- *Галузева гендерна політика*

- *Гендерний підхід для розвитку місцевого самоврядування: аналіз, стратегії, місцеві плани дій, гендерні портрети областей.*

Кожна тема має практичні вправи, що дозволить учасницям тренінгу навчитися використовувати гендерний аналіз, просувати гендерну політику, аналізувати вплив стереотипів, застосовувати існуючі нормативно-правові акти.

Рекомендації для тренерок:

- Якщо ви плануєте проводити тренінг у співпраці з іншою тренеркою, чітко розподіліть ролі між собою.
- Підготуйте чіткий список матеріалів та хронометраж тренінгу, зважаючи на приїзд та від'їзд учасниць.
- Проведіть попереднє опитування учасниць щодо їхнього рівня знань з питань гендерної рівності, це зорієнтує вас, на якій темі варто більше зосередитись під час тренінгу.
- Заздалегідь підготуйте роздаткові матеріали, зазначені у переліку матеріалів до кожної з вправ.
- Робіть фото для документування цікавих групових вправ, заздалегідь погодивши це із учасницями.
- До і під час тренінгу дотримуйтесь рекомендацій посібника для забезпечення ефективності процесу.

Структура посібника слідує логіці висвітлення заявлених тем, кожна з них розглядається протягом одного дня тренінгу. Відповідно, опис кожного дня містить такі елементи:

- **орієнтовна програма з назвами сесій і вправ із приблизним хронометражем**
- **інструкції до виконання вправ**
- **додатки, в яких викладені матеріали для виконання вправ, та посилання на джерела та додаткові ресурси для вправ**

За потреби тренерки можуть у подальшому використовувати окремі елементи з програми кожного дня у відповідності до потреб організацій, з якими працюватимуть.

За можливості щоразу об'єднуйте учасниць в різні групи, щоб кожна з них мала нагоду поспілкуватися з різними людьми. Для об'єднання можна використовувати різні принципи, окрім розрахунку на перший, другий, третій. Наприклад, можна запропонувати першим чотирьом (чи більше – в залежності від того, скільки учасниць всього і на скільки груп їм треба об'єднатися) учасницям назвати улюблену тварину, хобі, вид спорту, квітку, і розрахувати решту за тваринами, птахами чи квітами. Це вносить елемент розрядки в процес.

Важливо пам'ятати, що тренінг чи семінар – це, в першу чергу, живе спілкування, тому презентаційні матеріали повинні займати не більше ніж 30% часу навчання.

Зауваження стосовно онлайн-заходів

У відповідь на обмеження, котрі накладає на проведення групових заходів пандемія, ми додали до вправ методичні коментарі стосовно того, чи їх можна проводити в режимі онлайн-заходу, і якщо можна, то як (позначені на початку фразою «**Онлайн-захід**»).

Проведення заходів онлайн вимагає від тренерок додаткових знань – як технічних: щодо того, яке програмне забезпечення вибрати, як користуватися його технічними можливостями та функціями, як змінити формат вправ, щоб вони спрацювали в онлайн-режимі, так і логістичних: з учасницями потрібно заздалегідь з'ясувати, яку техніку вони мають під руками, наскільки

надійний у них інтернет-зв'язок, та наскільки комфортно вони почуваються на онлайн-заходах. Відсутність більш-менш сучасної техніки, доступу до надійного телефонного та / або інтернет-зв'язку та грошей на покупку програмного забезпечення для проведення онлайн-заходів можуть завадити місцевим організаціям проводити заходи для людей у віддалених районах та населених пунктах.

Також важливо зважати на те, що чимало вправ в тренінгах передбачають роботу і спілкування в групах, що може виявитися складним в онлайн-режимі, особливо якщо учасниці не мали раніше досвіду, як саме це відбувається технічно і як потрібно міняти свій спосіб спілкування для таких обставин, коли ти або не бачиш своїх співрозмовниць, або бачиш і чуєш їх із затримкою. За можливості тренеркам варто провести пробний тренінг в рамках своєї організації, щоб перевірити, як працює техніка, програмне забезпечення і як саме вживу виглядатимуть вправи, що їх тренерки підготували для планового заходу. Це також допоможе краще уявляти, скільки часу потрібно виділити на яку вправу, бо час, розрахований на вправи вживу, як вказано в цьому посібнику, може сильно відрізнятись від часу, який піде на видозмінену вправу в режимі онлайн.

Так само ще до заходу варто перевірити сумісність форматів презентаційних матеріалів і програмного забезпечення та техніки (це зауваження стосується також і заходів вживу). Всі матеріали, які вам будуть потрібні під час заходу, має сенс підготувати заздалегідь, викласти їх на відповідну онлайн-платформу (наприклад, Гугл Диск), перевірити режим доступу до кожного з них – наприклад, якщо ви хочете використовувати Гугл Док в якості фліпчарта, потрібно перевірити в налаштуваннях доступу, щоб він був відкритий для редагування для всіх, хто має посилання (в програмі Зум є функція «Біла дошка», але матеріали з неї потрібно зберігати окремо, а написане в Гугл Доках лишається незалежно від того, чи захід в Зумі чи іншій програмі триває, чи вже закінчився). Для презентацій, якщо ви не плануєте групову роботу в них, вартує виставити режим не редагування, а перегляду.

Бажано попередити учасниць, що для заходу їм потрібен комп'ютер, бо значна частина вправ передбачає роботу в онлайн-документах типу Гугл-форма чи гугл-док, а працювати в них з телефона може виявитись якщо не неможливо, то незручно.

Посилання на всі потрібні під час заходу матеріали онлайн варто зібрати в одному місці під руками, щоб за потреби можна було їх швидко скопіювати і поділитися в чаті програми. Після проведення заходу їх можна надіслати учасницям окремим листом для подальшого використання.

При плануванні заходу онлайн варто пам'ятати, що такі заходи даються людям важче, ніж заходи вживу, і робити їх довгими, ніж дві, максимум три години, не варто – люди втомлюються, відволікаються і відключаються.

Зрозуміло, що і онлайн, і офлайн заходи мають і свої переваги, і свої недоліки, і тому при плануванні заходів має сенс на них зважати, щоб оптимально використати обмежені часові та людські ресурси.

День 1. Рівність у правах та рівність у можливостях жінок та чоловіків. Гендер і фемінізм.

Учасниці ознайомляться з:

- поняттями «гендер», «стать», «стереотипи», «гендерні стереотипи» та «фемінізм»;
- негативним впливом гендерних стереотипів, гендерної дискримінації на розвиток особистості жінок, дівчат та чоловіків, хлопців;
- темою «Гендерна політика» та її важливістю для розвитку місцевої громади;
- однією з пріоритетних тем для гендерної політики – протидією насильству.

Це базові знання, які лежать в основі гендерної політики. Без чіткого розуміння цих понять неможливо переходити до безпосереднього розгляду питань, пов'язаних із гендерною політикою та розвитком громад. Тренерка має допомогти учасницям навчитися розрізняти гендерні стереотипи та дискримінацію за ознакою статі. Викладення матеріалу базується на прикладах та практичних вправах.

Орієнтовна програма першого дня тренінгу:

Час	Тривалість	Тема
9:30-10:00	30 хв.	Реєстрація, попереднє оціночне опитування.
10:00-10:30	30 хв.	Вітальне слово, огляд програми. Правила, знайомство та очікування.
10:30-11:30	1 год.	Що таке гендер? Вправа № 1: Іграшкова крамниця. 30 хв. Вправа № 2: Визначення гендеру. 30 хв.
11:30-12:00	30 хв.	Перерва на каву
12:00-13:00	1 год	Гендерні стереотипи і дискримінація. Вправа № 3. Соціальні стереотипи/гендерні стереотипи. Що таке сексизм та гендерна дискримінація?

13:00-14:00	1 год	Обід
14:00-15:30	1 год 30 хв.	Гендер і фемінізм Вправа № 4 Займи позицію. 10 хв. Вправа № 5. Гендер і фемінізм. 30 хвилин Вправа № 6. Основні напрямки феміністської теорії. 30 хвилин Вправа № 7. Основні форми гендерного насильства. 20 хвилин
15:30-16:00	30 хв.	Перерва на каву
16:00-16:45	45 хв.	Зв'язок між стереотипами і гендерним насильством. Вправа № 8. Ціна стереотипа.
16:45-17:00	15 хв.	Обговорення результатів першого дня роботи

Реєстрація.

Матеріали: Форма реєстрації учасниць, ручки, бейджі, маркери.

Попередня підготовка: Підготуйте стандартну форму реєстрації (у форму бажано включити питання щодо дозволу на обробку персональних даних та питання про заперечення щодо фотографування чи відеозйомки для тих, хто в силу різних причин не хоче, або їхнє обличчя можна було побачити на фото- чи відео-матеріалах із заходу) (Додаток 1.1.1.) у двох примірниках (один для вашої організації, один для звітності перед донором), форма для попереднього оціночного опитування (Додаток 1.1.2), роздрукуйте програму на всі дні (Додаток 1.1.3), глосарій (Додаток 1.1.4), шкалу Олпорта (Додаток 1.1.5) та бібліографію (Додаток 1.1.6.)

Інструкція. При реєстрації кожна учасниця отримує бейдж та повну програму заходу. Кожна учасниця має написати ім'я, яким вона хоче, щоб до неї зверталися, маркером на бейджі.

Онлайн-захід. Для реєстрації можна використати ресурс Гугл, а саме, Гугл-Форми, і посилання на готову форму розіслати в чаті програми, в якій ви проводите ваш захід. Як варіант, ви можете зробити перекличку учасниць і самі поставити відповідні позначки.

Попереднє оціночне опитування.

Матеріали: форма для попереднього оціночного опитування (Додаток 1.1.2)

Попередня підготовка: роздрукуйте форму початкового опитування на кожну учасницю.

Інструкція: Роздайте учасницям форму початкового опитування. Попросіть їх заповнити форму та повернути вам до початку тренінгу. Проінформуйте учасниць, що опитування проводиться для оцінки ефективності роботи тренерок, що питання, які входять до опитувальника, мають виявити, наскільки глибоко учасниці тренінгу засвоїли матеріал, що таке саме опитування проводитиметься і наприкінці тренінгу.

Онлайн-захід. Для попереднього опитування теж можна використати Гугл-форми, і посилання на готову форму розіслати в чаті програми, в якій ви проводите ваш захід.

Вітальне слово, огляд програми.

Матеріали: програма заходу.

Попередня підготовка: попередньо з'ясуйте, де в закладі, в якому проводиться ваш тренінг, відбуватимуться перерви на каву та обід, а також де туалет, яким можуть користуватися учасниці заходу.

Інструкція:

- привітайте учасниць,
- коротко опишіть проект, в рамках якого відбувається тренінг,
- згадайте донорів і партнерів і подякуйте їм,
- перерахуйте завдання тренінгу,
- коротко розкажіть, чим ви займатиметеся протягом кожного дня заходу,
- зорієнтуйте учасниць на місці – скажіть, де буде перерва на каву, де буде обід, де найближчі туалети, і висвітліть важливі логістичні питання – хто саме, де і коли повертатиме гроші за проїзд, та інші питання щодо поселення та виселення,
- дайте відповіді на запитання з групи та запевніть учасниць, що до завершення першого дня процес стане зрозумілішим,
- ще раз узгодьте з учасницями часові рамки навчання.

Після завершення реєстрації та вітального слова перейдіть до прийняття правил, знайомства та очікувань, щоби настроїти учасниць бути вільними у своїх твердженнях та рухах, поважати кожну, бути зосередженими та спокійними. Як і для більшості заходів, вам необхідно кожного дня реєструвати учасниць та збирати інші дані, потрібні для звітування.

Онлайн-захід. Для онлайн-заходу огляд програми потрібен не менше – важливо нагадати, коли заплановані перерви та групова робота, нагадати про технічні моменти, а якщо захід

заплановано на кілька днів, то зорієнтувати учасниць, яку тему планується розглядати в який день.

Правила, знайомство та очікування.

Структурні вправи – це вправи, в яких бере участь вся аудиторія; якщо хтось не готова взяти участь на початку вправи, треба не забути в кінці спитати особу про її думку чи пропозицію. До таких вправ відносять: знайомство, правила, очікування та підведення підсумків для проведення логічного ланцюжка очікувань на початку та отриманих результатів в кінці роботи. Ці вправи дають змогу зблизитися та включитися в активну роботу та позитивно впливають на групову динаміку під час подальшої роботи.

Правила.

Матеріали: орієнтовний список правил (Додаток 1.1.7), фліпчарт, маркери, скоч.

Інструкція: тренерка пропонує **Правила** (або принципи) по одному для обговорення в групі, група їх приймає (чи не приймає) і друга тренерка записує їх по черзі на фліпчарт. Учасницям/кам пропонується переглянути список і сказати, чи цих правил достатньо, чи потрібно прийняти ще якісь правила.

Онлайн-захід. Правила для онлайн-заходу мають свою специфіку – наш варіант правил для онлайн-заходів викладений у Додатку 1.1.7. після основного варіанту.

Знайомство з групою.

Матеріали: блокноти, бейджі, ручки.

Інструкція: оберіть такий спосіб знайомства, який пожвавить учасниць, дозволить їм активно долучатися та допоможе урівняти їхню участь (можливі форми проведення знайомства – див. Додаток 1.1.8)

Онлайн-захід. В рамках онлайн-заходу має сенс запропонувати всім учасницям увімкнути відео і звук і представитись. Загалом практичне правило для онлайн-заходів – звертатися по черзі до кожної учасниці по імені із прямим запрошенням висловитися. Це зекономить час і нерви всім учасницям процесу. Якщо хтось має технічні проблеми зі звуком – тренерка просить написати свою відповідь в чат і озвучує її із чітким зазначенням, хто саме це сказала – для тих, хто не бачить чат, і щоб це було зафіксовано у відеозаписі зустрічі.

Останній елемент вступної частини це очікування.

Очікування.

Матеріали: кольорові стікери, фліпчарт.

Інструкція: роздайте учасницям кольорові стікери та запропонуйте записати на них свої очікування від тренінгу. Поясніть, що це потрібно для вас, щоб краще розуміти потреби

учасниць, та для самих учасниць, щоб було із чим порівняти на завершення тренінгу -- чи їхні очікування справдилися.

Онлайн-захід. В рамках онлайн-заходу для цієї частини можна використати документ на Гугл-Док, відкритий для редагування для всіх, хто має на нього посилання. До цієї сторінки вашого віртуального фліпчарту можна буде повернутися наприкінці заходу, щоб учасниці згадали свої очікування і оцінили, чи ці очікування ствердилися.

Тема: "Що таке гендер?"

Вправа № 1. "Іграшкова крамниця"

Ця тема має на меті виокремити очікування, уявлення та думки про гендерні відносини, перш ніж переходити до безпосереднього розгляду питань, пов'язаних із гендерним підходом.

Матеріали: маркери, стікери, фліпчарт, презентація, що допоможе зробити дискусію жвавішою. (За бажання та можливості можна вирізати фотографії типових іграшок з каталогу чи журналу і роздати набори таких зображень в кожную групу чи взагалі видати каталоги і ножиці в групи, щоб учасниці самі їх вирізали).

Тривалість: 30 хвилин

Інструкція: Об'єднайте учасниць в групи і дайте завдання: методом мозкового штурму називати дитячі іграшки. Кожну нову назву записувати на стікери. Час на виконання - 5 хв.

Після цього попросити учасниць організувати на великому аркуші записи на стікерах так, як би це виглядало на полицях крамниці, де продають дитячі іграшки. Час на виконання - 5 хв.

Після цього попросити учасниць обговорити, за яким принципом крамниці групують іграшки і які кольори переважають в кожному з таких відділів. Час на виконання - 5 хв.

Після цього попросити учасниць згадати, в якому відділі і за яким принципом вони вибирають / вибирали подарунки своїм дітям чи дітям рідних та друзів. Час на виконання - 5 хв.

Останні 10 хв. – презентація у загальному колі напрацювань кожної групи і підведення підсумків тренерками стосовно того, що саме нам каже поділ іграшок за статтю, і як він маркований за кольором і за темами.

Приклад ілюстративного матеріалу:

Онлайн-захід. Для проведення цієї вправи онлайн можна використати документ на Гугл-Док, відкритий для редагування для всіх, хто має на нього посилання. Тренерка просить учасниць на віртуальному фліпчарті вписати назви іграшок і тоді організувати їх так, як їх зазвичай пропонують в іграшкових крамницях, і далі спільно з ними обговорити, що такий поділ іграшок каже нам про суспільні очікування про інтереси та життєві ролі дівчаток і хлопчиків.

Вправа № 2: “Визначення гендеру”

Матеріали: маркери, фліпчарт, глосарій (Додаток 1.1.4), Інструкція Міністерства соціальної політики України щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів (Додаток 1.3.1).

Тривалість: 30 хвилин

Інструкція: Попросіть учасниць сказати перше слово, яке спадає їм на думку, коли вони чують слово “гендер”. Запишіть отримані від учасниць асоціації на фліпчарті. Проаналізуйте отримані асоціації, запропонуйте визначення з Інструкції Міністерства Соціальної політики:

Гендер - соціально закріплені ролі, поведінка, діяльність і характерні ознаки, які певне суспільство вважає належними для жінок/чоловіків.

Під час обговорення на екран можна вивести визначення поняття «гендер».

Можна запропонувати групі й інші визначення, що містяться в різній літературі про гендер.

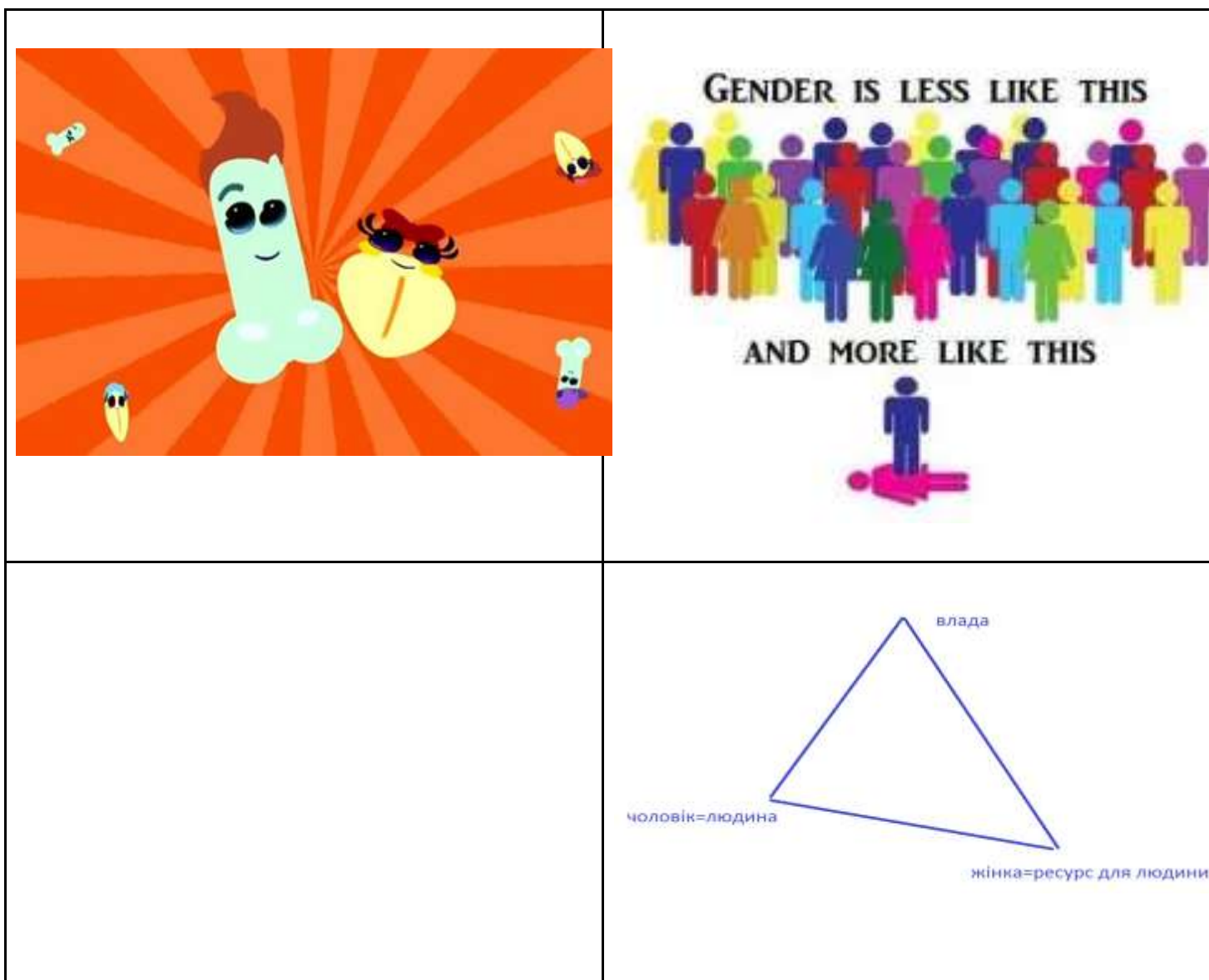
Запропонуйте пояснення з Глосарія:

Гендер – сукупність суспільних норм, вимог і уявлень про чоловіків і жінок, про те, що вони можуть і що не можуть робити, якими мусять, а якими не мусять бути. Є культурно, історично, класово специфічною. Універсальною для всіх культур лишається **гендерна ієрархія**: уявлення про чоловіка як про норму людини і про жінку як про відхилення від цієї норми і як наслідок – очікування підпорядкованості жінок чоловікам і вторинності жіночого досвіду порівняно із чоловічим (який описується як загальнолюдський) і особистих рис, видів діяльності, форм поведінки, котрі приписуються жінкам, як менш вартих поваги і визнання. Одним із механізмів підтримки такої ієрархії є **подвійні стандарти** - коли ту саму поведінку чи рису оцінюють по-різному, залежно від того, чи її демонструє чоловік чи жінка (напр., агресивність, велика кількість сексуальних партнерів, лідерська чи керівна поведінка).

Поясніть, чим гендер відрізняється від статі:

стать є сукупністю морфологічних рис (будова тіла, наявність органів та фізіологічних процесів), які визначають роль особи у процесі репродукції і визначають належність до однієї з двох груп – до чоловіків (виробляють сперматозоїди) чи до жінок (виробляють яйцеклітини, протягом репродуктивного віку мають менструації, вагітніють, народжують, годують грудьми / плекають немовля). Статеві відмінності не залежать від класу, релігії, етнічного походження чи каст і є універсальними для всіх жінок та чоловіків. На відміну від гендеру, структури ієрархічної, стать є структурою компліментарною – обидві статі грають свою роль у репродукції.

Приклад ілюстративного матеріалу:

Можна провести обговорення зазначеного терміну у вигляді дискусії: тренерка пропонує для обговорення приклади обмежень прав і можливостей для жінок внаслідок гендерних стереотипів та плати за привілеї для чоловіків, спільно аналізує з аудиторією, після чого аргументує свою позицію. Пропонує аудиторії згадати власні приклади і проаналізувати їх.

Необхідно спільно обговорити наведені приклади та підвести групу до висновку: важливо правильно розуміти, що таке гендер і чим він відрізняється від статі, навіщо потрібні гендерна політика та гендерний підхід, як гендерні стереотипи впливають на реалізацію прав людини і право вибору жінки чи чоловіка, дівчини, хлопчика, в різних культурах, в різні часи та в різних соціальних групах.

Зверніть увагу: Можливо, вам будуть дорікати, що це надумані визначення і нав'язування іноземних, чужих нам понять. Можна навести історичні приклади – починаючи з часів Київської Русі та княгині Ольги, освіту та право власності для жінок, з доби козацтва, видатних жінок в Українській Повстанській Армії та сучасних активісток, ветеранок, політикинь, науковок. Світ змінюється, все більше приділяється увага правам людини, а права людини повинні розглядатись з точки зору реалізації прав кожної з жінок та чоловіків, хлопців та дівчат.

Онлайн-захід. Для проведення цієї вправи онлайн можна використати документ на Гугл-Док, відкритий для редагування для всіх, хто має на нього посилання. Тренерка просить учасниць на віртуальному фліпчарті написати, як вони розуміють поняття «гендер» і по черзі озвучує зафіксовані на фліпчарті визначення, після чого пропонує порівняти їх із визначенням з Інструкції Міністерства соціальної політики України щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів і пояснює, чим присутньо відрізняються гендер і стать.

Тема: "Гендерні стереотипи і дискримінація"

Вправа № 3. Соціальні стереотипи/гендерні стереотипи. Що таке сексизм та гендерна дискримінація?

Матеріали: матеріали для дискусії (Додаток 1.3.2), глосарій (Додаток 1.1.4), шкала Олпорта (Додаток 1.1.5), обладнання для презентації; фотографії з дискримінаційною рекламою, дискримінаційні вислови, статті з газет чи журналів тощо.

Попередня підготовка: зберіть найяскравіші, на вашу думку, приклади стереотипного погляду на роль жінки, дівчинки, чоловіка, хлопчика.

Тривалість: 1 година

Інструкція:

Вправа проводиться у вигляді обговорення, аналізу фотографій та висловів та статей з газет чи журналів.

Тренерка розпочинає дискусію за матеріалами для дискусії (Додаток 1.3.2).

Зверніть увагу: наведіть приклади гендерних стереотипів в різних сферах життя суспільства: в освіті, в охороні здоров'я, в поліції, в політиці, у пожежній службі, в родині тощо.

Підведіть до наслідків стереотипів і на що вони негативно впливають і на сім'ю, і на кар'єру.

Познайомте учасниць із шкалою Олпорта (Додаток 1.1.5) і запропонуйте в спільному колі подумати, наскільки ці рівні стосуються положення жінок в українському суспільстві.

Обговоріть з групою визначення «Дискримінація» (Додаток 1.3.2. Схема дискримінації) – несправедливе поводження з представницями чи представниками певної групи на підставі їхньої належності до цієї групи, стосується, в першу чергу, обмеження або позбавлення можливостей доступу до ресурсів. В основі дискримінації лежить упереджене ставлення до цієї групи.

Дискримінація за ознакою статі – ситуація, за якої особа та/або група осіб за ознаками статі, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами або привілеями в будь-якій формі, встановленій Законом України „Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні”, крім випадків, коли такі обмеження або привілеї мають правомірну об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними. Принцип недискримінації, незалежно від ознак, передбачає:

- забезпечення рівності прав і свобод;
- забезпечення рівних можливостей у реалізації прав;
- забезпечення рівності перед законом;
- повагу до гідності кожної людини.

Попросіть навести приклади дискримінації. Підведіть групу до висновку, що саме упередженості на основі стереотипів уможливають дискримінацію жінок та чоловіків, дівчат та хлопців.

Попросіть групу пояснити наступне визначення «**Сексизм**» – позначення ідеології та практики упередженості проти жінок в силу належності до жіночої статі. Створений за тим зразком, що і термін "расизм". Сексизм базується на настановах чи переконаннях, згідно із якими жінкам та / або чоловікам хибно приписуються певні риси чи якості (або позбавляють їх). Запровадження феміністками поняття сексизму зробило видимими особливості такої дискримінаційної для жінок картини світу, котра також віддзеркалена і зафіксована в мові. Термін розвинутий радикальними феміністками Жіночого визвольного руху в 1960-х роках.

Зверніть увагу: Підведіть групу до висновку, що стереотипи руйнують особисті стосунки, породжують дискримінацію, сексизм є не тільки в ЗМІ, він переноситься з роботи до родини, з родини на роботу. І все це створює світ принижень та насильства. Протидія стереотипам та сексизму – це конкретні кроки для попередження таких шкідливіших дій, як дискримінація та насильство.

Онлайн-захід. В рамках онлайн-заходу проведення живої дискусії цієї теми у запропонованому тут форматі може виявитися проблематичним в силу технічних обмежень та через відсутність прямого зорового контакту з учасницями, який є необхідним інструментом організації спілкування в загальному колі. Тому можна обмежитись обговоренням в групі зафіксованих на онлайн-фліпчарті визначень сексизму, а решту дати у вигляді презентації, яку попросити учасниць коментувати в чаті.

Тема: "Гендер і фемінізм"

Вправа № 4 “Займи позицію”

Матеріали: роздрукований список тверджень (Додаток 1.3.3)

Тривалість: 10 хвилин

Інструкція: ведуча просить учасниць підвестися і стати по центру кімнати. Далі вона пояснює, що зараз читатиме твердження, які стосуються або статі, або гендеру, і просить учасниць – якщо вони вважають, що твердження стосується статі, пройти ліворуч від неї, а якщо гендеру – то праворуч. Якщо серед учасниць немає однастайності стосовно певних тверджень, тренерка просить їх пояснити свою позицію.

Зверніть увагу: мета цієї вправи – перевірити, наскільки впевнено учасниці розрізняють, які явища стосуються статі – це біологічні та фізіологічні особливості людини в залежності від статевої приналежності, а які – гендеру, тобто культурно та класово специфічних очікувань та норм, що їх суспільство накидає на людей, залежно від їхньої статі.

Онлайн-захід. Цю вправу можна провести на віртуальному фліпчарті – зачитувати з таблички (див. Додаток 1.3.3) твердження по одному і запропонувати учасницям визначити, чи це твердження стосується статі чи гендеру, і ставити свій плюс в рядку, відповідно, «стать» чи «гендер».

Вправа №5: “Гендер і фемінізм”

Матеріали: презентація, фліпчарт, маркери, аркуш від вправи №2 з асоціаціями про гендер, глосарій (Додаток 1.1.4.)

Тривалість: 30 хвилин

Інструкція: ведуча просить учасниць методом мозкового штурму в загальній групі назвати асоціації, які в них виникають із словом “фемінізм”. Після цього група порівнює асоціації із словом “гендер”. Ключова ідея – що в основі гендерної рівності лежить феміністська ідеологія, тобто переконання, що жінки є людьми, мають права людини і повинні мати доступ до ресурсів і можливостей на рівні із чоловіками і свободу від насильства, експлуатації та пригноблення. Після цього ведуча пропонує учасницям визначення:

Фемінізм — ідеологія, теорія та практика звільнення жінок від експлуатації, пригноблення і насильства на користь чоловікам, яка править за ідейну основу організованого руху жінок. Виробляє стратегії суспільних змін і тактику заходів, забезпечуючи підстави для дій. Заснований на розмаїтті життєвого досвіду жінок різних культур, рас, етнічних груп, соціальних верств і т.п.

Рівність прав і можливостей жінок і чоловіків – це крок на шляху до звільнення жінок від насильства та експлуатації.

На завершення вправи можна попросити учасниць підняти руку, якщо вони поділяють переконання, що жінки заслуговують на життя вільне від насильства, експлуатації та пригноблення. А після цього попросити підняти руку тих, хто вважає себе феміністками.

Онлайн-захід. Тренерка об'єднує учасниць в групи по 5 осіб у віртуальних кімнатах на 10 хвилин і пропонує їм сформулювати відповідь на питання: Як пов'язані між собою стать і гендер, і зафіксувати їхню відповідь на фліпчарті під відповідним питанням в рядку з номером своєї групи. На основі цих відповідей тренерка пояснює цей зв'язок і наводить визначення з глосарія:

Фемінізм — ідеологія, теорія та практика звільнення жінок від експлуатації, пригноблення і насильства на користь чоловікам, яка править за ідейну основу організованого руху жінок. Виробляє стратегії суспільних змін і тактику заходів, забезпечуючи підстави для дій. Заснований на розмаїтті життєвого досвіду жінок різних культур, рас, етнічних груп, соціальних верств і т.д.

Рівність прав і можливостей жінок і чоловіків – це крок на шляху до звільнення жінок від насильства та експлуатації.

Відповідно, після цього тренерка пропонує учасницям на віртуальному фліпчарті відповісти на питання:

Чи жінки заслуговують на життя вільне від насильства, експлуатації та пригноблення?	
Так	Ні

поставивши позначку відповідно до їхніх поглядів або у стовпчику «Так», або у стовпчику «Ні».

Останній елемент цієї вправи – так само, як з попереднім питанням, тренерка пропонує учасницям на віртуальному фліпчарті таблицю:

Чи ви вважаєте себе феміністкою?	
Так	Ні

і просить їх поставити позначку відповідно до їхніх поглядів або у стовпчику «Так», або у стовпчику «Ні».

Вправа № 6. Основні напрямки феміністської теорії.

Матеріали: роздруковані описи різних напрямів феміністської теорії (Додаток 1.3.4.)

Тривалість: 30 хвилин

Інструкція: ведуча об'єднує учасниць в групи і роздає в кожену групу по два (чи більше) описи різних напрямів фемінізму. Вона просить учасниць прочитати запропоновані описи і згадати з власного досвіду випадки чи досвід, який би можна було розглядати з точки зору запропонованого напрямку феміністської теорії. Кожна група отримує завдання підготувати мініпрезентацію отриманих напрямів феміністської теорії із наведенням власних прикладів. Після підготовки кожна група презентує свої напрацювання.

Зверніть увагу: під час обговорення напрямів феміністської теорії в групах ведучі мають підходити до кожної групи, щоб підказати і допомогти скерувати розмову, згадати доречні приклади для ілюстрації тих чи інших положень.

Онлайн-захід. Тренерка об'єднує учасниць в кілька груп, кожна група читає свій фрагмент з Додатку 1.3.4 (номер групи відповідає номеріві напрямку феміністської теорії в тексті на фліпчарті). Після презентації напрацювань кожної групи тренерка просить учасниць вибрати, який з розглянутих напрямків їм найближчий, і поставити на віртуальному фліпчарті позначку навпроти нього.

Список напрямів феміністської теорії, які запропоновано в цьому тексті:

ліберальний фемінізм

марксистський / соціалістичний фемінізм

радикальний фемінізм

психоаналітичний фемінізм / постмодерністський фемінізм

чорний фемінізм / вуманізм (+ інтерсекційний підхід)

постколоніальний фемінізм (або т.зв. фемінізм Третього світу)

екологічний фемінізм

сепаратистський фемінізм / лесбійський фемінізм

чоловічий фемінізм

Вправа № 7. Основні форми гендерного насильства.

Попередня підготовка: ознайомитись із формами домашнього насильства, як вони визначені у Законі України “Про запобігання та протидію домашньому насильству”, формами сексуального насильства та іншими формами гендерного насильства (гендерно-зумовленого насильства) (Додаток 1.3.5.)

Матеріали: фліпчарт, маркери, перелік видів гендерного насильства (Додаток 1.3.5)

Тривалість: 20 хвилин

Інструкція:

Ведуча нагадує учасницям, що один з інструментів підтримання гендерної ієрархії, тобто чоловіків як людей, а жінок як обслуговуючий персонал для людей, є гендерне, або гендерно-зумовлене насильство, насильство, яке чинять проти жінок переважно чоловіки для утримання жінок у підпорядкованому положенні, і що хоча насильство проти жінок чинять не всі чоловіки, лівова частка жінок за життя зазнає тієї чи іншої форми насильства з боку чоловіків.

Після цього ведуча просить учасниць називати відомі їм форми гендерного насильства і записує їх на фліпчарті. Коли всі, хто хотіли висловитись, висловилися, тренерка звертається до визначень з українського законодавства та додає ті форми, які не були згадані.

Онлайн-захід. Тренерка просить учасниць виписати на віртуальному фліпчарті відомі їм види чоловічого насильства проти жінок, після чого коментує, що про ці злочини написано в українському Кримінальному кодексі, та згадує такі види насильства, що їх учасниці не згадали.

Тема: ”Зв’язок між стереотипами і гендерним насильством”

Вправа № 8. Ціна стереотипа.

Матеріали: фліпчарт, маркери, 4 примірники форми для вправи (Додаток 1.3.6)

Тривалість: 30 хвилин

Інструкція: ведуча об’єднує учасниць в чотири групи. Кожна група отримує великий аркуш паперу, маркери та форму для вправи і по одному стереотип для аналізу:

1. Хлопець повинен вміти постояти за себе.
2. Жінка повинна дбати про свій зовнішній вигляд.
3. Дівчинка повинна вчитися готувати їсти.
4. Хлопцю не годиться гратися з ляльками.

Час на виконання – 15 хвилин.

Після того, як кожна група заповнить таблицю на великому аркуші, вони по колу відправляють по одній представниці з цим аркушем в наступну групу -- де вона розповідає про їхні

напрацювання і дописує їхні пропозиції на великий аркуш. Час на виконання – по 5 хвилин на групу, загалом 15 хвилин.

Після того, як всі представниці повернуться в свої початкові групи, вони мають 5 хвилин на обговорення пропозицій інших груп. Після цього решта 10 хвилин – це час на презентацію кожної групи фінального варіанту їхньої таблиці.

Зверніть увагу: ведучі під час роботи в групах мають підходити до груп і підказувати їм, як ці стереотипи підживлюють уявлення в суспільстві про те, що це обов'язок жінок дбати про чоловіків, обслуговувати їх і лишатися при цьому сексуально привабливими, а чоловіки виховуються в суспільстві в переконанні, що вони мають право очікувати від жінок задоволення своїх потреб і у випадку, якщо це не відбувається чи відбувається недостатньо, на їхню думку, добре, вони мають моральне право застосовувати до жінок різні форми насильства.

Онлайн-захід. Тренерка об'єднує учасниць в чотири групи і кожна група аналізує за запропонованою на віртуальному фліпчарті схемою один із стереотипів (номер групи відповідає номеру стереотипа), після чого в загальній групі презентують свої напрацювання.

Завершення дня / Підсумок роботи першого дня

Матеріали: кольорові стікери двох кольорів, по одному аркушу кожного кольору на учасницю.

Тривалість: 15 хвилин

Інструкції: Намалюйте дерево і нехай листям цього дерева будуть папірці наших учасниць групи. На одному папірці треба зазначити:

Які знання я сьогодні отримала? Яка тема була найкориснішою?

На іншому папірці потрібно зазначити:

Які позитивні почуття мене зараз переповнюють? Що потрібно вдосконалити, щоб на наступний день краще працювалось?

Відповіді на перше запитання потрібно записати на аркуші одного кольору, а відповіді на друге запитання – на аркуші іншого кольору. Анонімні аркуші потрібно повісити на гілки дерева. Тренерки мають зачитати відгуки, і подумати, як врахувати побажання групи в програмі наступних днів. Як варіант, учасниці можуть по колу сказати по одному реченню про свої враження.

Онлайн-захід. Тренерка пропонує на фліп-чарті таблицю, в якій один стовпчик – це «Знання, які я сьогодні отримала?» (чи «Найкорисніша тема дня»), а другий – це «Які в мене почуття після цього дня тренінгу?», і просить учасниць відповісти на ці питання в табличці, після чого просить всіх по черзі озвучити те, що вони записали.

Список додатків до Дня 1:

Додаток 1.1.1. Форма для реєстрації

Додаток 1.1.2. Форма для попереднього оціночного опитування.

Додаток 1.1.3. Орієнтовна програма заходу

Додаток 1.1.4. Глосарій

Додаток 1.1.5. Шкала Олпорта

Додаток 1.1.6. Бібліографія

Додаток 1.2.1. Орієнтовний список правил

Додаток 1.2.2. Знайомство.

Додаток 1.3.1. Інструкція Міністерства Соціальної політики щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів

Додаток 1.3.2. Матеріали для дискусії Вправа № 3. Соціальні стереотипи/гендерні стереотипи. Що таке сексизм та гендерна дискримінація?

Додаток 1.3.3. Список тверджень: стать чи гендер?

Додаток 1.3.4. Напрями феміністської теорії.

Додаток 1.3.5. Форми гендерного насильства

Додаток 1.3.6. Форма для вправи "Ціна стереотипа"

День 2. Законодавство з гендерної політики: Міжнародні та національні документи.

Присвячений нормативно-правовій базі гендерної політики на міжнародному та національному рівні.

Учасниці ознайомляться з міжнародними та національними законодавчими актами, що регламентують впровадження гендерної політики в Україні, та її міжнародними зобов'язаннями у сфері прав жінок. На прикладі закону «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків» учасниці аналізують статті закону та отримують підґрунтя для необхідності проведення гендерної експертизи всіх нормативних актів, в першу чергу, соціального спрямування.

Орієнтовна програма другого дня тренінгу:

Час	Тривалість	Тема
9:30-10:00	30 хв.	Реєстрація
10:00-10:30	30 хв.	Огляд першого дня роботи
10:30-11:30	1 год.	Гендерна політика
11:30-12:00	30 хв.	Перерва на каву
12:00-13:00	1 год	Законодавство з гендерної політики: міжнародні документи. Вправа №1. Огляд міжнародного законодавства у сфері гендерної рівності. 30 хвилин Вправа №2. Що згори, те й знизу: Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок в житті місцевих громад. 30 хвилин
13:00-14:00	1 год	Обід
14:00-15:00	1 год.	Законодавство з гендерної політики: міжнародні документи. Вправа № 3. Цілі сталого розвитку.
16:00-16:30	30 хв.	Вправа № 4. Синергія законодавства в гендерній політиці. Взаємодія між виконанням міжнародних зобов'язань (CEDAW та 1325)

16:30-17:00	30 хв.	Перерва на каву
17:00-18:00	1 год	Національне законодавство з гендерної політики та його застосування. Вправа №5. Огляд національного законодавства. 40 хвилин Вправа №6. Інструкція Міністерства Соціальної політики щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів. 20 хвилин
18:00-18:15	15 хв.	Обговорення результатів другого дня роботи

Огляд першого дня роботи

Матеріали: фліпчарт, кольорові маркери

Тривалість: 30 хв.

Інструкція: Тренерка вітає всіх з початком роботи, проводить невеличкий екскурс темою попереднього дня, спілкуючись з учасницями, з'ясовує, чи залишились питання, на які все ще не отримані відповіді, чи базові питання гендерної політики не йдуть врозріз із внутрішніми переконаннями – в цьому випадку необхідно трішки часу приділити увагу темі першого дня і надати можливість групі ще раз обговорити невирішені питання. Тренерка на свій розсуд може вирішити, або запропонує комусь з групи відповісти на невирішені питання першого дня. Також тренерка просить учасниць пригадати принципи, чи правила, прийняті в перший день, і дає короткий огляд програми другого дня.

Онлайн-захід. Цю вправу краще зробити, попросивши всіх учасниць увімкнути відео і звук і по черзі поділитися своїми враженнями від попереднього дня.

Тема: “Гендерна політика”

Матеріали: фліпчарт, кольорові маркери, роздаткові матеріали, матеріал для дискусії (Додаток 2.1).

Попередня підготовка: ознайомитись із матеріалом для дискусії (Додаток 2.1), за потреби і можливості знайти приклади з місцевого досвіду, якими можна проілюструвати цей матеріал.

Тривалість: 1 година

Інструкція: тренерка розпочинає дискусію з обговорення випадку в одному з районів Київської області (Додаток 2.1).

Після презентації та вивчення випадку запропонуйте групі надати визначення терміну *гендерна політика*.

Після різних формулювань підводимо групу до підсумку, що гендерна політика – це “комплексне врахування політик та дій у законодавстві, стратегіях, програмах, планах дій моніторингу та оцінці у всіх економічних та соціальних сферах життєдіяльності на національному, обласному та місцевому рівнях в інтересах жінок і чоловіків, дівчат і хлопчиків”.

Під час дискусії про визначення необхідно просити групу надати приклади врахування гендерного питання на рівні:

- законодавства,
- стратегій, програм, планів дій національного рівня,
- галузей,
- міста чи села.

Спитайте групу: Чи громадські організації повинні долучатись до розробки та впровадження гендерної політики і на якому рівні. Які саме громадські організації можуть це робити (молодіжні, спортивні...). Підведіть групу до висновку, що незалежно від напряму роботи громадської організації кожна з них повинна мати знання про гендер.

Зверніть увагу: В Додатку 2.1. наведені також приклад гендерної політики міста Відня з чітким описом, з чого вона складається і як застосовується, а також стаття про те, які наслідки для міста і його мешканок і мешканців має ця політика. Тренерка об’єднає учасниць в 5 груп (онлайн – режим Кімнати в Zoom), кожна група отримує фрагмент статті:

Група 1: Пріоритезуйте найслабших — перевіряйте справедливість

Група 2: Дівчата-підлітки та чоловіки похилого віку як найуразливіші групи

Група 3: Пішоходизація як політичне питання + Як зробити місто пішохідним? Наслідуйте бажані лінії!

Група 4: Безпека та зменшення тривожності в публічному просторі

Група 5: Як полегшити виконання домашньої та сімейної роботи?

Кожна група аналізує отриманий фрагмент щодо того, як було виявлено проблему, які компоненти гендерного підходу і як було використано для вирішення цієї проблеми і які результати отримано. На цю роботу виділяється 15 хвилин, після чого одна людина з кожної групи бере аркуш з напрацюваннями групи і переходить в іншу групу, розповідає про їхні напрацювання і спільно з ними аналізує, наскільки ця проблема актуальна для їхніх населених пунктів і якщо так, то що потрібно зробити для її вирішення з врахуванням гендерного підходу. На цю роботу виділяється 10 хвилин, після чого від кожної групи одна людина презентує результати другого етапу роботи в групі.

Зверніть увагу: Гендерна політика передбачає врахування різних потреб різних груп на етапі не лише планування і впровадження, а й моніторингу й оцінки, про них ми поговоримо в рамках Дня 4.

Онлайн-захід. Тренерка пропонує матеріал для дискусії невеликими фрагментами на фліпчарті і просить учасниць коментувати на ньому ж у письмовій формі – і по черзі озвучує написане учасницями і коментує. В рамках роботи в малих групах кожна група аналізує і досвід Відня, і досвід власних населених пунктів без переходу з групи в групу для економії часу і зусиль учасниць.

Тема: «Міжнародне законодавство з гендерної політики»

Попередня підготовка: попередньо тренерка має вирішити, яким чином буде надано матеріал по міжнародному законодавству. Це може бути роздатковий матеріал (надрукований) або у форматі презентації або іншого електронного варіанту подачі матеріалу, щоб кожній учасниці було зручно працювати.

Вправа № 1. Огляд міжнародного законодавства у сфері гендерної рівності.

Матеріали: Додаток 2.2.

Інструкція: тренерка просить учасниць згадати, які міжнародні документи у сфері гендерної рівності вони знають, і записує їх назви на фліпчарті. Після того, як учасниці більше нічого не можуть згадати, тренерка робить огляд цих документів на основі Додатку 2.2.

Онлайн-захід. Тренерка просить учасниць написати на віртуальному фліп-чарті (Гугл-док) міжнародні документи у сфері гендерної рівності, котрі вони знають, і озвучує їх, після цього розповідає про них на основі Додатку 2.2.

Вправа № 2. Що згори, те й знизу: Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок в житті місцевих громад.

Матеріали: мета створення та завдання (Додаток 2.3) та вибрані статті (Додаток 2.4) Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, маркери, фліпчарт.

Інструкція: Тренерка коротко представляє мету створення і завдання Конвенції (Додаток 2.3), після чого об'єднує учасниць в чотири групи і надає кожній групі статтю Конвенції ООН з викорінення всіх форм дискримінації щодо жінок:

- Стаття 6. Протидія торгівлі людьми.
- Стаття 10. Освіта.
- Стаття 12. Охорона здоров'я.
- Стаття 14. Сільські жінки.

Кожна з груп протягом 20 хвилин обговорює, яким чином на рівні країни, області та їхньої місцевості реалізується одна чи інша стаття: позитивні сторони, проблеми в реалізації цієї статті, і випишує свої напрацювання на великому аркуші паперу у форматі таблиці (див.Додаток 2.4).

Після цього з кожної групи одна людина з аркушем переходить у наступну для представлення напрацювань своєї групи, щоб кожна наступна група могла запропонувати свої доповнення і уточнення, нові позитивні чи негативні сторони реалізації зазначеної статті Конвенції. Через 5 хвилин вона переходить в наступну групу. В результаті напрацювання кожної групи представлені всім іншим групам. На цю роботу надається 20 хвилин.

Після цього в загальному колі обговорюються напрацювання кожної групи.

Зверніть увагу. Потрібно нагадати учасникам, що ця вправа не для того, аби перевірити їхні знання – її завдання допомогти їм побачити, як конкретні положення Конвенції стосуються і життя в їхній громаді, і їхньої громадської діяльності.

Онлайн-захід. Для онлайн-заходу всі чотири таблиці переносяться на віртуальний фліпчарт, тренерка об'єднує учасниць в чотири групи за допомогою функції «Кімнати» і кожна група працює із таблицею під тим же номером, що й група. Переходів з групи в групу не робиться в силу технічної незручності процесу. Напрацювання кожної групи презентуються по черзі в загальній групі.

Вправа №3. Цілі Сталого розвитку.

Попередня підготовка: роздрукувати текст Цілей сталого розвитку та показники до них (Додатки 2.6 і 2.7), розрізати аркуші паперу, щоб можна було роздавати статті і показники до них по одній. (Або розіслати відповідні файли кожній учасниці в електронному форматі для економії паперу)

Матеріали: Цілі сталого розвитку: короткий огляд (Додаток 2.5), текст (Додаток 2.6), показники для України (Додаток 2.7), маркери, фліпчарт.

Інструкція:

- зробіть презентацію документу «Цілі Сталого розвитку» (Додаток 2.5) – 5 хвилин,
- попросіть групи об'єднатись в чотири підгрупи і розподіліть між ними випадковим чином по чотири цілі Сталого розвитку (Додаток 2.6), окрім Цілі 5.
- дайте завдання групам проаналізувати:
 - які індикатори під цією Ціллю стосуються гендерної рівності?
 - чи потрібно кожна ціль розглядати з точки зору гендерної політики, яким чином і чому? – 15 хвилин,
- після обговорення в групах кожна група презентує свої напрацювання стосовно кожної Цілі – 20 хвилин,
- після презентації тренерка представляє Ціль 5 – 5 хвилин,

- задає питання для загальної дискусії: Чому саме Ціль 5 (не 10 і не 15) є центральною для гендерної політики? Чому її виділили саме з цими пріоритетами та показниками? – 5 хвилин.

Зверніть увагу:

- Документ містить одну конкретну ціль стосовно гендерної рівності – Ціль 5, але для кожної іншої цілі питання прав жінок і чоловіків є актуальним.

- Зробіть наголос, що ЦСР мають показники (індикатори), які треба досягнути, і це не просто документ з гаслами, а чіткі і конкретні зобов'язання та показники виконання. Зробіть наголос на виконанні національного плану досягнення ЦСР.

- Зробіть наголос, що кожен міжнародний документ важливо розглядати з позиції гендерної рівності. На прикладі двох документів ми побачили, чому важливо аналізувати та вивчати документи. Але є інші міжнародні зобов'язання, які так само важливі для забезпечення гендерної рівності і кожен із них можна використовувати як інструмент адвокації для просування гендерної рівності на місцевому рівні та галузево.

Онлайн-захід. Тренерка розсилає всім учасницям посилання на файл з індикаторами з ЦСР, об'єднує їх в чотири групи за кількістю таблиць, в яких вони аналізували статті Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінацію щодо жінок в рамках попередньої вправи, та подивитися, чи в індикаторах ЦСР ці питання відображені. Учасниці обговорюють індикатори та копіюють відповідні індикатори під свої таблиці. На це виділяється 15 хвилин. Після цього в загальному колі від кожної групи одна учасниця озвучує їхні напрацювання. Після цього тренерка наголошує, що міжнародні документи напряму стосуються життя громад і можуть слугувати інструментом адвокації прав жінок на місцевому рівні. Також тренерка пояснює, що вони зараз розглядали синергію між двома важливими міжнародними документами і що саме це є темою наступної вправи.

Вправа № 4. **Синергія законодавства в гендерній політиці.** Взаємодія між виконанням міжнародних зобов'язань (CEDAW та 1325)

Попередня підготовка: роздрукувати таблицю для роботи в малих групах (Додаток 2.9) по одному аркушу на кожную групу.

Матеріали: фліпчарт, кольорові маркери, пояснення до вправи (Додаток 2.8), таблиця для роботи в малих групах (Додаток 2.9).

Тривалість: 30 хвилин.

Інструкція: ведуча об'єднує учасниць в чотири групи і роздає по одному аркушу таблиці для роботи в малих групах і по великому аркушу для підготовки презентацій. Групи заповнюють таблиці і на основі своїх напрацювань готують презентацію для загального кола – 20 хвилин. Презентація в загальному колі і обговорення – 10 хвилин.

Зверніть увагу: Який би міжнародний чи національного рівня документ ми не розглядали, ми підкреслюємо взаємозв'язок, взаємодоповнюваність та міжгалузевий підхід для дійсної реалізації зобов'язань з прав жінок та гендерної рівності.

Онлайн-захід. Для онлайн-заходу всі чотири таблиці переносяться на віртуальний фліпчарт, тренерка об'єднує учасниць в чотири групи за допомогою функції «Кімнати» і кожна група працює із таблицею під тим же номером, що й група. Переходів з групи в групу не робиться в силу технічної незручності процесу. Напрацювання кожної групи презентуються по черзі в загальній групі.

Тема: «Національне законодавство з гендерної політики та його застосування»

Вправа №5. **Огляд національного законодавства.**

Матеріали: фліпчарт, кольорові маркери. Попередньо тренерка має вирішити щодо форми подачі матеріалу: роздатковий матеріал (надрукований), або у форматі презентації, або іншого електронного варіанту, огляд нормативно-правової бази гендерної політики в Україні (Додаток 2.10).

Попередня підготовка: Роздрукувати або вивести на екран чи надіслати всім на електронну пошту чи на інші електронні носії назву та мету кожного із законодавчих документів, що представлені нижче.

Тривалість: 1 година

Інструкція: ведуча зауважує, що на виконання міжнародних зобов'язань і для дотримання прав людини кожна країна розробляє свої законодавчі документи, та просить учасниць згадати, які документи українського національного законодавства складають нормативно-правову базу гендерної політики, записує їх на фліпчарт і, коли в учасниць більше нема пропозицій, дає перелік з Додатку 2.10 і пропонує їх короткий опис із поясненнями.

Ведуча наголошує, що гендерна рівність передбачає захист прав та представлення інтересів жінок, дівчат і чоловіків, хлопців як рівних, у різних соціальних сферах нашого життя. Але у той же час дискримінація жінок досі залишається пріоритетним питанням, оскільки:

- жінки частіше зазнають насильства в сім'ї
- жінки частіше стають жертвами торгівлі людьми;
- жінки частіше самостійно виховують дітей (мами-соло);
- жінки менше представлені на керівних посадах та їх менше в депутатському корпусі (чим вищий рівень прийняття рішень, тим менше там жінок – навіть у галузях, де жінки становлять більшість);
- жінки менше мають доступ до фінансів та ресурсів тощо.

Онлайн-захід. Тренерка пропонує учасницям виписувати назви законів та інших нормативно-правових актів, прийнятих в Україні, на віртуальному фліпчарті і озвучує їх. Коли пропозицій більше немає, тренерка озвучує документи, які ще не згадані, і пропонує їх короткий опис із поясненнями та цитатами. Додаток 2.10 можна повністю винести у віртуальний фліпчарт для кращої наочності.

Вправа № 6. **Інструкція Міністерства Соціальної Політики щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів.**

Попередня підготовка: ведуча друкує текст Інструкції (Додаток 1.3.1), поділений за розділами:

I. Загальні положення, II. Гендерний аналіз, III. Етапи. Етапи 1-3, III. Етапи. Етапи 4-6.

Матеріали: фліпчарт, маркери, текст Інструкції (Додаток 1.3.1), поділений за розділами.

Інструкція: ведуча об'єднує учасниць у чотири групи. Для ознайомлення та підготовки презентації відповідної частини Інструкції кожна група отримує по частині Інструкції.

Кожна група презентує для загального кола свої напрацювання, після чого в загальному колі учасниці обговорюють, як жіночі організації можуть підключатися на кожному етапі.

Онлайн-захід. Тренерка готує на віртуальному фліпчарті по фрагменту Інструкції, об'єднує учасниць в чотири групи за допомогою режиму «Кімнати», і кожна група працює із фрагментом за тим номером, що й в цієї групи. Після завершення роботи в кімнатах від кожної групи одна учасниця презентує їхні напрацювання в загальній групі.

Зверніть увагу: ці знання потрібні жіночим організаціям, щоб змістовно брати участь у роботі громадських рад при органах місцевого самоврядування та державних органах і щоб знати, на які моменти в рамках підготовки документів, політик, планів дій і програм потрібно звертати увагу стосовно гендерної чутливості і врахування інтересів різних груп населення.

Обговорення результатів другого дня

Тренерка підводить підсумки дня, перелічує теми, які розглядались, коментує результати практичних вправ, розставляє акценти та пріоритети, які треба донести до учасниць. Дякує за активність, коментує найцікавіші приклади, питання або вислови учасниць по темі дня, з'ясовує, які питання лишилися в учасниць, нагадує про розклад наступного дня.

Список додатків до Дня 2:

Додаток 2.1. Гендерна політика

Додаток 2.2. Огляд міжнародного законодавства у сфері гендерної рівності

Додаток 2.3. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: вибрані статті.

Додаток 2.4. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: мета створення та завдання.

Додаток 2.5. Цілі Сталого розвитку: короткий огляд

Додаток 2.6. Цілі Сталого розвитку: текст

Додаток 2.7. Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна» - 2017 р. показники

Додаток 2.8. Пояснення до вправи "Синергія законодавства в гендерній політиці".

Додаток 2.9. Таблиця для роботи в малих групах.

Додаток 2.10. Національне законодавство України

День 3. Галузева гендерна політика

Третій день тренінгу починається з розкриття поняття гендерного підходу та його практичного застосування для впровадження галузевої гендерної політики та продовжується оглядом гендерної статистики, гендерних портретів областей як інструменту відображення реального стану доступу жінок та дівчат до послуг та забезпечення їх можливостей. Статистичні дані є вагомим доказом диспропорцій, які унаочнюються в гендерних портретах областей, міст, ОТГ. Остання тема цього дня – використання системи моніторингу та оцінки як одна зі складових реалізації програм та планів дій.

Орієнтовна програма третього дня тренінгу:

Час	Тривалість	Тема
9:00-9:30	30 хв.	Реєстрація
9:30-10:00	30 хв.	Огляд другого дня роботи
10:00-11:00	1 год.	Основні поняття гендерного підходу Галузева гендерна політика.
11:00-11:30	30 хв.	Кава-пауза
11:30-13:00	1 год 30 хв.	Галузева гендерна політика (продовження). Міжгалузевий зв'язок національного, регіонального та місцевого рівнів впровадження гендерної політики.
13:00-14:00	1 год	Обід
14:00-15:30	1 год 30 хв.	Гендерний портрет/профіль громади/галузі Гендерна статистика: регіональний та місцевий рівні
15:30-16:00	30 хв.	Кава-пауза
16:00-17:00	1 год.	Врахування гендерного компонента в регіональних і місцевих політиках. Приклади гендерно-чутливих послуг в різних галузях
17:00-18:00	1 год.	Моніторинг та оцінка. Інструменти та індикатори
18:00-18:15	15 хв.	Обговорення результатів третього дня роботи

Обговорення результатів другого дня

Тренерка просить учасниць згадати основні теми, ключові поняття та ідеї другого дня, перепитує, чи лишилися незрозумілі моменти, коментує результати практичних вправ, розставляє акценти та пріоритети, які треба донести до учасниць. Також тренерка просить учасниць пригадати принципи, чи правила, прийняті в перший день, і дає короткий огляд програми третього дня роботи.

Тема: «Основні поняття гендерного підходу»

Матеріали: обладнання для презентації, презентація з визначеннями та прикладами (Додаток 3.1).

Тривалість: 30 хвилин

Інструкція:

Тренерка використовує презентацію та текст для ознайомлення учасниць із основними поняттями гендерного підходу, відповідає на запитання.

Вправа №1. Гендерний підхід у місцевих стратегіях, проектах, планах дій/заходах

Матеріали: роздруковані робочі таблиці по галузях (Додаток 3.2), маркери, фліпчарт.

Тривалість: 30 хвилин

Інструкція:

Тренерка нагадує основні компоненти гендерного підходу (Додаток 3.2), об'єднує учасниць в 5 груп, кожній групі видає одну галузеву таблицю для аналізу та на основі їхніх знань і досвіду пропонує заповнити таблицю на фліпчарті. На це виділяється 20 хвилин, після цього кожна група презентує свої напрацювання.

Онлайн-захід. Перед заходом тренерка переносить основні компоненти гендерного підходу і таблиці на віртуальний фліпчарт, а під час вправи після того, як покаже учасницям основні компоненти і пояснить на прикладі першої таблиці суть вправи, об'єднує учасниць в 5 груп за допомогою функції «Кімнати» для роботи в малих групах. Кожна група працює з таблицею під тим же номером, що й група. Після цього по одній учасниці від кожної групи презентує їхні напрацювання.

Тема: “Галузева гендерна політика”

Попередня підготовка: Зберіть галузеву гендерну статистику по представленню жінок та чоловіків на різних посадах в освіті (починаючи з садочків), в охороні здоров’я (починаючи з сільських та районних лікарень), в поліції, в транспорті.

(наприклад, на сайті Державної служби статистики України¹, дослідження “Жінки та чоловіки на керівних посадах в Україні”²).

Можна запропонувати групам зробити цю вправу, не прив’язуючись до інформації з різних джерел, і зробити огляд за власним досвідом того, як представлена галузь на рівні їхнього міста чи району тощо (див. Додаток 3.3)

Матеріали: обладнання для презентацій, таблиця (Додаток 3.3), фліпчарт, маркери.

Тривалість: 1 година 30 хв.

Інструкція: Запропонуйте групі об’єднатись в малі групи (5 груп).

Кожна з груп представлятиме одну галузь: освіта, охорона здоров’я, поліція, транспортні послуги.

У кожній з галузей потрібно зробити гендерний аналіз, розподіливши галузь на підгалузі.

Як приклад (див.Таблицю, Додаток 3.3. Освіта: садочки, початкова школа, середня, вища, університет тощо)

- на надавачів та отримувачів послуг (жінки чи чоловіки, якого віку і у більшості де мешкають, з інвалідністю чи без, інші обставини).

- Надавачі послуг (розподілити на керівників, середнього рівня та обслуговуючий персонал)

- Власність приватна чи комунальна.

Кожна група повинна зробити презентацію свого гендерного аналізу галузі.

¹ <http://www.ukrstat.gov.ua/>

² http://www.un.org.ua/images/documents/4531/Women_and_Men_in-Leadership_Position.pdf

Після презентації в загальній групі треба надати відповіді на питання:

- Де представлено більше жінок і чоловіків? На що це впливає (транспортні витрати, родинна, мами-соло чи тати-соло тощо)? В кого вища оплата праці та інші преференції? Чи важливо розуміти, в кого буде більша пенсія та інші виплати? Як це впливає на якість роботи, на якість життя родини?
- Чи важливо мати гендерну статистику? Чи вся статистика, яка вимірює людський ресурс, повинна бути розподілена на жінок та чоловіків (з інвалідністю чи без та інші показники)?
- Чому ми робимо гендерний аналіз галузі зі сторони отримувачів послуги та надавачів послуг? Чому це важливо? На що впливає?

Зверніть увагу: Результатом дискусії повинно бути розуміння, що куди б ми не пішли в суспільстві і де б ми не працювали, скрізь воно складається з жінок та чоловіків, дівчат і хлопців. Жінки і чоловіки, які працюють, мають свої потреби, котрі потрібно враховувати. Отже, гендерна політика є наскрізною: саме врахування інтересів жінок та чоловіків в кожній галузі і є галузевою гендерною політикою, і для розробки такої політики необхідна наявність статистики з відповідною розбивкою даних за статтю.

Онлайн-захід. На віртуальному фліпчарті тренерка розміщає чотири таблиці за зразком Таблиці (Додаток 3.3.) по одній таблиці для кожної групи (Освіта, Охорона здоров'я, Транспорт, Поліція), розповідає, в чому полягає суть вправи на прикладі Таблиці і просить учасниць приблизно оцінити – на основі їхніх знань галузі – який відсоток жінок і чоловіків працює в якій сфері та на якому рівні галузі, та які це соціально-демографічні характеристики можна виділити як серед тих, хто надає, так і тих, хто отримує ці послуги. Після цього вона і об'єднує їх в чотири групи (за допомогою інструмента Zoom «Кімнати»). Через 20 хвилин в загальному колі кожна група презентує свої напрацювання.

Тема: “Міжгалузевий зв’язок. Національний, регіональний та місцевий рівні впровадження гендерної політики”

Матеріали: фліпчарт, кольорові маркери, папір.

Тривалість: 45 хв.

Інструкція: Зверніться до групи з проханням повернутись до своїх груп, в яких вони працювали для проведення гендерного аналізу.

Кожна з груп повинна відповісти на питання:

- Як галузь представлена на рівні села, міста, району, області, національний рівень.
- Чи є в структурах однієї чи іншої галузі відповідальні за гендерну політику на рівні села, міста, району, області?
- Чи органи місцевого самоврядування (ОМС) мають в штаті представницю/ка, які відповідають за впровадження гендерної політики?
- Яким чином працівниця/к, яка/який відповідальні за гендерну політику ОМС, співпрацюють з районними, міськими, обласними структурами, які відповідальні за гендерну політику?
- Кому підпорядковується і як? Чи є подвійне підпорядкування і як проходить? Чи є координація? Як відбувається співпраця? Чи долучені громадські організації до цієї роботи? Які і як?
- Як відбувається міжгалузєва координація?
- Чи є ефективною подібна координація? Наведіть приклади позитивної координації.
- Що потрібно зробити, щоби всі структури враховували гендерну складову у своїй роботі?

Попросіть кожну групу представити свої відповіді на питання і проведіть загальне обговорення, відповівши на наступні питання:

Що ви зрозуміли з попередньої роботи в групах і до яких висновків ви прийшли?

В цій вправі не обов'язково знати всі посади чи кому і хто підпорядковується. Необхідно підвести групу до висновку, що незалежно від рівня підпорядкування чи місця проживання гендерна політика повинна бути галузевою і міжгалузєвою, якщо ми хочемо мати ефективне і вчасне задоволення потреб різних соціально-демографічних груп.

Зверніть увагу: згідно із Постановою КМ України від 3 листопада 2010 року № 996, «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики»³, «з метою забезпечення врахування громадської думки у процесі підготовки та організації виконання рішень КМ України, формування та реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення»

³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF>

громадські організації мають право долучатись до роботи громадських рад за відповідними темами і пропонувати свої напрацювання та підходи для їх врахування при розробці місцевих програм та планів дій.

Тема: "Гендерний портрет/профіль громади "

Матеріали: фліпчарт, кольорові маркери, роздатковий матеріал: приклади гендерних портретів областей, міст, ОТГ⁴, матеріал для презентації (Додаток 3.4).

Попередня підготовка: Якщо тренерка вирішить використати приклади гендерних портретів, необхідно заздалегідь знайти цікаві приклади, які яскраво демонструють диспропорції, котрі формуються внаслідок гендерно-сліпої політики місцевої адміністрації або некомпетентності в питаннях гендерної політики. Також можна попросити учасниць майбутніх тренінгів привезти з собою гендерні портрети територій, які вони представляють, щоби проаналізувати статистичні дані прямо на тренінгу.

Тривалість: 1 година 30 хв.

Інструкція: Тренерка використовує презентацію та текст для ознайомлення учасниць із основними компонентами гендерного портрету, відповідає на запитання.

Тема: «Врахування гендерного компоненту в регіональних і місцевих політиках.

Приклади гендерно-чутливих послуг в різних галузях»

Матеріали: фліпчарт, кольорові маркери, матеріал для презентації (Додаток 3.5), роздруковані приклади для аналізу (Додаток 3.6).

Тривалість: 45 хв.

Інструкція: Тренерка коротко пояснює сутність гендерно-чутливих послуг (Додаток 3.5), після чого об'єднує учасниць в чотири групи і кожній видає по одному прикладу для аналізу (Додаток 3.6). Завдання учасниць – прочитати приклад, дати спільно відповіді на питання. На це відводиться 30 хвилин, після чого кожна група презентує свої напрацювання і учасниці в загальному колі коментують ситуацію та запропоновані шляхи вирішення.

За можливості тренерка може запропонувати учасницям спільно обговорити успішні та провальні прикладів з регіонів.

⁴ Гендерні профілі 25 областей України 2017 рік // <https://eu-ua.org/genderni-profilii-25-oblastey-ukrayiny>

Онлайн-захід. Перед заходом тренерка переносить приклади для аналізу на віртуальний фліпчарт, а під час вправи об'єднує учасниць в 4 групи за допомогою функції «Кімнати» для роботи в малих групах. Кожна група працює з прикладом під тим же номером, що й група. Після цього по одній учасниці від кожної групи презентує їхні напрацювання і в загальному колі учасниці коментують ситуацію та запропоновані шляхи вирішення.

Тема: "Моніторинг та оцінка. Аналіз. Інструменти та індикатори"

Матеріали: фліпчарт, кольорові маркери, проектор, презентація з використанням матеріалів Додатку 3.7, 3.8 та 3.9.

Тривалість: 1 година

Інструкція:

Мета цієї сесії – дати теоретичні знання про систему моніторингу та оцінки та показати, що процеси моніторингу впровадження програм/проектів та оцінка результатів діяльності – це найефективніший шлях досягнення поставленої мети.

Тренерка знайомить учасниць з основними поняттями моніторингу і оцінки (на матеріалі Додатку 3.7), основними видами показників та шляхами організації процесів моніторингу та оцінки, відповідає на питання учасниць.

Обговорення результатів третього дня роботи

Тренерка підводить підсумки дня, перелічує теми, які розглядались, коментує результати практичних вправ, розставляє акценти та пріоритети, які треба донести до учасниць. Дякує за активність, коментує найцікавіші приклади або питання або вислови учасниць по темі дня.

Список додатків до Дня 3:

Додаток 3.1. Основні поняття гендерного підходу

Додаток 3.2. Гендерний підхід у місцевих стратегіях, проектах, планах дій/заходах

Додаток 3.3. Галузевий портрет. Таблиця.

Додаток 3.4. Гендерна статистика: регіональний та місцевий рівні. Галузеві портрети

Додаток 3.5. Створення гендерно чутливих послуг: результат планування дій/заходів

Додаток 3.6. Гендерно-чутливі послуги. Приклади

Додаток 3.7. Моніторинг та оцінка

Додаток 3.8. Перелік індикаторів моніторингу громадянського суспільства за Резолюцією Ради Безпеки ООН 1325, розроблених Глобальною мережею жінок-миротворок

Додаток 3.9. Індикатори Генерального секретаря ООН для порядку денного «Жінки. Мир. Безпека», розроблені для держав

День 4. Планування власних тренінгів.

Четвертий день тренінгу присвячений тому, як розробити плани наступних тренінгів, і включає обговорення вправ, матеріалів та тренінгових методик, представлених на тренінгу та з власного досвіду учасниць, обмін кращими практиками та власними напрацюваннями, а також особливостей проведення тренінгів з гендерної чутливості в контексті гендерного відкату та антигендерних рухів.

Орієнтовна програма четвертого дня тренінгу

Час	Тривалість	Тема
9:00-9:30	30 хв.	Реєстрація
9:30-10:00	30 хв.	Огляд третього дня роботи
10:00-11:00	1 год.	Обговорення вправ, матеріалів та тренінгових методик, представлених на тренінгу та з власного досвіду учасниць
11:00-11:30	30 хв.	Кава-пауза
11:30-13:00	1 год 30 хв.	Розробка плану тренінгів для цільових груп
13:00-14:00	1 год	Обід
14:00-15:30	1 год 30 хв.	Антигендерний відкат: міфи і рухи та як їм протидіяти

15:30-16:00	30 хв.	Кава-пауза
16:00-16:45	45 хв.	Заключне оціночне опитування Заключне слово

Тренерка вітає всіх з початком роботи, проводить невеликий екскурс по темі попереднього дня, спілкуючись з учасницями, з'ясовує, чи залишились питання, на які все ще не отримані відповіді. Тренерка цікавиться враженням учасниць від попереднього дня та задає питання про очікування учасниць. Також тренерка просить учасниць пригадати принципи, чи правила, прийняті в перший день, і дає короткий огляд програми останнього дня роботи.

Тема: "Обговорення вправ, матеріалів та тренінгових методик, представлених на тренінгу та з власного досвіду учасниць"

Матеріали: фліпчарт, кольорові маркери, посібник з проведення тренінгів.

Тривалість: 1 година.

Інструкція: ця вправа проводиться у форматі загальної дискусії у спільному колі. Одна з тренерок пише на фліпчарті структурні елементи тренінга:

- Правила, знайомство, очікування
- Огляд попереднього дня
- Обговорення результатів кожного дня роботи

та формати роботи, які були використані під час тренінга:

- Робота в малих групах
- Мозковий штурм
- Загальна дискусія

- Індивідуальна робота з робочими матеріалами
- Рухомі вправи (Займи позицію)

та під час дискусії фіксує на фліпчарті цікаві ідеї та пропозиції.

В першій половині вправи тренерка просить учасниць поділитися своїми враженнями від обраних форм проведення структурних елементів тренінга та використаних в ньому форматів роботи в попередні дні та розповісти про свій досвід – що працює, що не працює, що працює не так, як передбачалося.

Після того, як всі бажаючі висловилися, тренерка просить усіх бажаючих поділитися своїм досвідом та кращими практиками щодо висвітлення тем, які розкривалися в змістовній частині тренінга:

- Що таке гендер
- Гендерні стереотипи та дискримінація
- Гендер та фемінізм
- Зв'язок між стереотипами і гендерним насильством
- Гендерна політика
- Міжнародне законодавство з гендерної політики
- Національне законодавство з гендерної політики та його застосування
- Основні поняття гендерного підходу
- Галузева гендерна політика
- Гендерний портрет/профіль громади/галузі
- Гендерна статистика: регіональний та місцевий рівні
- Врахування гендерного компоненту в регіональних і місцевих політиках
- Приклади гендерно-чутливих послуг в різних галузях
- Моніторинг та оцінка. Інструменти та індикатори

Наприкінці тренерка коротко перераховує кращі ідеї та практики, які зафіксувала під час загальної дискусії.

Мета: заохотити учасниць ділитися своїми кращими напрацюваннями та досвідом того, що не працює чи працює не так, як очікується, та укріпити їхню впевненість у власних силах та готовності проводити тренінги в своїх регіонах, а також підготувати їх до виконання наступної вправи.

Тема: «Розробка плану тренінгів для цільових груп»

Мета: напрацювати рекомендації та поради щодо формування програм наступних тренінгів з гендерного підходу.

Матеріали: фліпчарт, кольорові маркери.

Попередня підготовка: Ознайомлення із наявними базами даних експерток і експертів⁵, перегляд орієнтовної програми тренінгу (Додаток 4.3)

Тривалість: 1 година 30 хв.

Інструкція: об'єднати учасниць тренінгу в групи, кожній групі видати великий аркуш паперу і маркери. Кожна група отримує завдання:

- 1) сформулювати завдання для тренінгів, які вони проведуть;
- 2) поділити аркуш навпіл по вертикалі і на лівій стороні вписати, які справи і матеріали з цього тренінгу та з попередньої справи вони планують використати у тренінгах, що їх вони проведуть самі,
- 3) на правій стороні вписати, які ще теми, матеріали та справи, на їхню думку, треба додати з урахуванням потреб спільнот, з якими вони планують працювати.

Наступний етап – обговорення можливих джерел для отримання потрібних даних та матеріалів та національних та регіональних експерток і експертів, з якими можна на ці теми проконсультуватися. Після цього кожна група проводить презентацію своїх напрацювань та відповідає на питання та пропозиції з інших груп. Тренерка підводить підсумки практичної справи.

Зверніть увагу: Якщо учасниці не знають про онлайн-бази даних експерток та експертів, можна запропонувати ознайомитися з ними і нагадати, якщо вони знають місцевих експерток та експертів, які в цих базах ще не зареєстровані, їх туди можна запросити. В такий спосіб місцеві експертки та експерти будуть доступнішими для місцевих та національних ЗМІ та організацій громадянського суспільства.

⁵ Повага: Експертки - Спитай жінку, <https://expertky.povaha.org.ua>,
Інститут масової інформації: Експерти для медіа, <http://expert4.media/ua>

Тема: «Антигендерний відкат: міфи і рухи та як їм протидіяти»

Матеріали: фліпчарт, кольорові маркери.

Тривалість: 1 година 30 хвилин.

Попередня підготовка: два великих аркуші поділити вертикально навпіл. На одному написати згори «Антигендерні міфи», на другому «Антигендерні та антижіночі ініціативи».

Інструкція: вправа проводиться у форматі загальної дискусії у спільному колі.

Перші 30 хвилин: тренерка, рухаючись по колу, просить всіх учасниць по черзі назвати, з якими міфами про гендерну політику, гендер і фемінізм їм доводилося та доводиться мати справу як активісткам жіночого руху (в своїй роботі, в роботі в громадських радах, у спілкуванні із журналістами, в громаді загалом), і фіксує ці міфи у лівій колонці на фліпчарті.

Другі 30 хвилин: тренерка, рухаючись по колу в протилежний бік, просить всіх учасниць по черзі назвати, з якими антигендерними та антижіночими ініціативами їм доводилося та доводиться мати справу як активісткам жіночого руху (в своїй роботі, в роботі в громадських радах, у спілкуванні із журналістами, в громаді та країні загалом), і фіксує ці ініціативи на фліпчарті.

Останні 30 хвилин: тренерка просить бажуючих поділитися своїми напрацюваннями, як вони протидіють таким міфам та ініціативам, і фіксує ключові ідеї у правій колонці на фліпчартах навпроти відповідних міфів та ініціатив. Якщо таких напрацювань нема, тренерка пропонує учасницям запропонувати власні ідеї щодо того, як протидіяти таким міфам та ініціативам.

Мета: ознайомити учасниць із тими міфами про гендерну політику, гендер і фемінізм, з якими доводиться мати справу активісткам жіночого руху, та з тими антигендерними ініціативами, які діють в Україні на різних рівнях та в різних сферах, та спільно запропонувати шляхи протидії таким міфам і таким рухам.

Заключна частина

Тривалість: 45 хв.

Заключне оціночне опитування

Підготовка: надрукувати для кожної учасниці по одному примірнику форми для прикінцевого оціночного опитування (Додаток 4.1) та форми зворотного зв'язку (Додаток 4.2).

Учасниці заповнюють форми для прикінцевого оціночного опитування (Додаток 4.1) для оцінки змін в їхніх знаннях, уявленнях та ставленні до теми гендерного підходу та проходять опитування зворотного зв'язку (Додаток 4.2) з метою оцінити якість тренерської роботи і чи запропонований на тренінгу матеріал був викладений в доступній формі, зрозуміло та послідовно.

Онлайн-захід. Перед заходом тренерка готує обидва питальники у форматі Гугл-форм і на цьому етапі розсилає в чаті посилання на обидві форми на заповнення. Перед закінченням заходу вона нагадує учасницям не забути заповнити обидві форми, бо саме на підставі них оцінюватиметься ефективність тренінгу та робота тренерок.

Заключне слово

Тренерки уточнюють, чи всі логістичні питання вирішені, чи ні в кого не лишилося нагальних питань, нагадують свої контактні дані для тих, хто захоче до них звернутися по додаткову інформацію.

Після цього тренерки дякують всім учасницям за активну роботу, згадують донорів і партнерів, нагадують про подальші етапи проекту. Для підведення підсумків можна виконати вправу «**Подарунок**». Тренерки просять учасниць пригадати, що за 4 дні тренінга їм сподобалося найбільше – і оце щось запропонувати подарувати сусідці. Першою це робить одна з тренерок, звертаючись до учасниці поруч. Після цього кожна учасниця по черзі продовжує такий ланцюжок подарунків і «дарує» сусідці те, що їй за ці 4 дні сподобалося найбільше. Коло замикає друга тренерка. Всі аплодують і прощаються.

Список додатків до Дня 4:

Додаток 4.1. Форма для прикінцевого оціночного опитування

Додаток 4.2. Форма зворотного зв'язку

Додаток 4.3. Орієнтовна програма тренінгу для місцевих жіночих організацій.

Додаток 1.1.2. Форма для попереднього оціночного опитування.

Початок заходу

Опитування для визначення знань, підходів та сприйняття

Тренінг для тренерок

«Інтегрування гендерного підходу в місцеві плани розвитку»

Дата: [дата]

Місце проведення: [заклад, адреса, місто]

Тренерки: [імена, контактні дані]

Будь ласка, уважно прочитайте всі питання і дайте відповідь у відповідності до вашого досвіду та вашої думки:

1. Чи добре ви орієнтуєтесь в питаннях гендерної політики?

1	2	3	4	5	6	7
Зовсім не орієнтуюся			Дещо орієнтуюся			Дуже добре орієнтуюся

2. Чи ви добре знаєте, як проводити тренінги?

1	2	3	4	5	6	7
Зовсім не знаю			Дещо знаю			Дуже добре знаю

3. Чи мають жінки брати участь у прийнятті рішень на всіх рівнях на рівні з чоловіками?

Так / Ні

4. Чому/Чому ні?

5. Чи жінки і чоловіки в Україні мають однаковий доступ до ресурсів і можливостей?

Так / Ні

6. Чому/Чому ні?

7. Чи ви знаєте, які міжнародні та національні документи визначають гендерну політику України?

1	2	3	4	5	6	7
Зовсім не знаю			Дещо знаю			Дуже добре знаю

8. Чи ви знаєте, де можна взяти статистичні дані дизагріговані за статтю?

1	2	3	4	5	6	7
Зовсім не знаю			Дещо знаю			Дуже добре знаю

9. Чи ви знаєте, як організувати і проводити моніторинг та оцінку виконання плану чи програми дій?

1	2	3	4	5	6	7
Зовсім не знаю			Деяко знаю			Дуже добре знаю

10. Чи стать і гендер це одне і те саме?

Так, це одне і те саме.	Це різні поняття, але вони пов'язані між собою.	Ні, це зовсім різні речі.
-------------------------	---	---------------------------

11. Чи гендерна рівність і фемінізм пов'язані між собою?

Так, це одне і те саме.	Це різні поняття, але вони пов'язані між собою.	Ні, це зовсім різні речі.
-------------------------	---	---------------------------

Додаток 1.1.3. Орієнтовна програма заходу

Тренінг для тренерів**«Інтегрування гендерного підходу в місцеві плани розвитку»**

Дата: [дата]

Місце проведення: [заклад, адреса, місто]

Тренерки: [імена, контактні дані]

Завдання тренінгу:

1. Надати учасницям знання про понятійний апарат гендерної політики.
2. Ознайомити учасниць із нормативно-правовою базою гендерної політики.
3. Надати учасницям навички застосування гендерного підходу та використання дизаггегованих за статтю даних при розробці політик, програм, планів розвитку територіальних громад
4. Познайомити учасниць із основами моніторингу та оцінки.
5. Надати учасницям навички підготовки та проведення тренінгів.

Проект «Жінки України: залучені, спроможні, незламні» впроваджується за підтримки Уряду Канади, наданої Міністерством закордонних справ Канади (Global Affairs Canada), організацією Пакт у партнерстві з ВГО Центр «Розвиток демократії» та МБФ «Українська фундація громадського здоров'я».

Вул. Володимирська, 49а, офіс 152, Київ, 01034, т. +380 (44) 377-5464

ПРОГРАМА

<i>День 1 -</i>	<i>Рівність у правах та рівність у можливостях жінок та чоловіків. Гендерна політика</i>	<i>[дата]</i>
9:30 – 10:00	Реєстрація, попереднє оціночне опитування.	
10:00 – 10:30	Вітальне слово, огляд програми. Правила, знайомство, очікування	
10:30 – 11:30	Що таке гендер.	
11:30 – 12:00	Перерва на каву	
12:00 – 13:00	Гендерні стереотипи та дискримінація	
13:00 – 14:00	Обід	
14:00 – 15:30	Гендер та фемінізм	
15:30 – 16:00	Перерва на каву	
16:00 – 16:45	Зв'язок між стереотипами і гендерним насильством.	
16:45 – 17:00	Обговорення результатів першого дня роботи	

Проект «Жінки України: залучені, спроможні, незламні» впроваджується за підтримки Уряду Канади, наданої Міністерством закордонних справ Канади (Global Affairs Canada), організацією Пакт у партнерстві з ВГО Центр «Розвиток демократії» та МБФ «Українська фундація громадського здоров'я».

Вул. Володимирська, 49а, офіс 152, Київ, 01034, т. +380 (44) 377-5464

День 2	Законодавство з гендерної політики: Міжнародні та національні документи	[дата]
9:00 – 9:30	Реєстрація	
9:30 – 10:00	Огляд другого дня роботи	
10:00 – 11:00	Гендерна політика. Законодавчий інструмент з гендерної політики. Міжнародне законодавство.	
11:00 – 11:30	Перерва на каву	
11:30 – 13:00	Законодавчий інструмент з гендерної політики. Міжнародне законодавство.	
13:00 – 14:00	Обід	
14:00 – 16:30	Синергія законодавства в гендерній політиці.	
16:30 – 17:00	Перерва на каву	
17:00 – 18:00	Національне законодавство та його застосування.	
18:00 - 18:15 –	Обговорення результатів другого дня роботи	

Проект «Жінки України: залучені, спроможні, незламні» впроваджується за підтримки Уряду Канади, наданої Міністерством закордонних справ Канади (Global Affairs Canada), організацією Пакт у партнерстві з ВГО Центр «Розвиток демократії» та МБФ «Українська фундація громадського здоров'я».

Вул. Володимирська, 49а, офіс 152, Київ, 01034, т. +380 (44) 377-5464

<i>День 3</i>	<i>Галузева гендерна політика</i>	<i>[дата]</i>
9:00 – 9:30	Реєстрація	
9:30 – 10:00	Огляд третього дня роботи	
10:00 – 11:00	Основні поняття гендерного підходу. Галузева гендерна політика.	
11:00 – 11:30	Перерва на каву	
11:30 – 13:00	Галузева гендерна політика (продовження). Міжгалузевий зв'язок національного, регіонального та місцевого рівнів впровадження гендерної політики.	
13:00 – 14:00	Обід	
14:00 – 15:30	Гендерний портрет/профіль громади/галузі Гендерна статистика: регіональний та місцевий рівні Галузеві портрети (Приклад у сфері ВІЛ/СНІДу)	
15:30 – 16:00	Перерва на каву	
16:00 – 17:00	Врахування гендерного компонента в регіональних і місцевих політиках. Приклади гендерно-чутливих послуг в різних галузях	
17:00 – 17:15	Обговорення результатів третього дня роботи	

Проект «Жінки України: залучені, спроможні, незламні» впроваджується за підтримки Уряду Канади, наданої Міністерством закордонних справ Канади (Global Affairs Canada), організацією Пакт у партнерстві з ВГО Центр «Розвиток демократії» та МБФ «Українська фундація громадського здоров'я».

Вул. Володимирська, 49а, офіс 152, Київ, 01034, т. +380 (44) 377-5464

День 4	Гендерний підхід для розвитку місцевого самоврядування: аналіз, стратегії, місцеві плани дій, гендерні портрети областей.	[дата]
9:00 – 9:30	Реєстрація	
9:30 – 10:00	Огляд четвертого дня роботи	
10:00 – 11:00	Моніторинг та оцінка. Аналіз. Інструменти та індикатори (Приклад виконання НПД 1325)	
11:00 – 11:30	Перерва на каву	
11:30 – 13:00	Моніторинг виконання місцевих програм гендерного спрямування.	
13:00 – 14:00	Обід	
14:00 – 15:30	Формування стратегії. Рекомендації та поради щодо формування програм наступних тренінгів з гендерного підходу.	
15:30 – 16:00	Перерва на каву	
16:00 – 16:45	Заключне слово Письмове опитування для прикінцевої оцінки знань Заключне оціночне опитування	

Проект «Жінки України: залучені, спроможні, незламні» впроваджується за підтримки Уряду Канади, наданої Міністерством закордонних справ Канади (Global Affairs Canada), організацією Пакт у партнерстві з ВГО Центр «Розвиток демократії» та МБФ «Українська фундація громадського здоров'я».

Вул. Володимирська, 49а, офіс 152, Київ, 01034, т. +380 (44) 377-5464

Додаток 1.1.4. Глосарій

Гендер:

Гендер – сукупність суспільних норм, вимог і уявлень про чоловіків і жінок, про те, що вони можуть і що не можуть робити, якими мусять, а якими не мусять бути. Є культурно, історично, класово специфічною. Універсальною для всіх культур лишається **гендерна ієрархія**: уявлення про чоловіка як про норму людини і про жінку як про відхилення від цієї норми і як наслідок – очікування підпорядкованості жінок чоловікам і вторинності жіночого досвіду порівняно із чоловічим (який описується як загальнолюдський) і особистих рис, видів діяльності, форм поведінки, котрі приписуються жінкам, як менш вартих поваги і визнання.

Гендерний аналіз – збір якісної та кількісної інформації і визначення тенденцій для забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в різних сферах життя суспільства, використання цих знань для виявлення причин наявних проблем, а також потенційних проблем, прийняття рішень – із врахуванням оцінки різних потреб різних груп та різного впливу, спричиненого на жінок і чоловіків існуючими програмами, законодавством, політичним курсом держави. Основні складові гендерного аналізу:

- 1) виявлення відмінностей і проявів нерівності між жінками і чоловіками в усіх сферах життя;
- 2) оцінка відмінностей між жінками і чоловіками у потребах, інтересах, можливостях їх забезпечення, стимулюванні і заохоченні;
- 3) виявлення та усунення чинників, які створюють умови для нерівності.

Гендерний підхід – врахування при плануванні будь-якого заходу його впливу на жінок і чоловіків, у тому числі у законодавстві, стратегіях та програмах у всіх областях і на всіх рівнях, при впровадженні, моніторингу та оцінці загальних напрямків діяльності та програм у всіх політичних, економічних і суспільних сферах з тим, щоб і жінки і чоловіки могли отримувати рівну користь, а нерівність ніколи не укорінювалася б.

Гендерний портрет – статистична й аналітична інформація, яка дає можливість виявляти проблемні галузі, оцінювати динаміку гендерних перетворень та впливати на формування політики для покращення становища жінок і чоловіків.

Маскулінність – культурно-специфічний комплекс рис та особливостей поведінки (зокрема, активність, агресивність, рішучість), можливостей та очікувань, що визначають соціальну практику певної групи, об'єднаної за ознакою чоловічої статі; складові чоловічої гендерної ролі. Сукупність суспільних уявлень, установок і вірувань у те, чим є чоловік, які якості йому притаманні, а також система приписів, нормативний еталон чоловічості.

Фемінність – культурно-специфічний комплекс рис та особливостей поведінки (наприклад, пасивність, чуйність, м'якість, турботливість, емоційність тощо), можливостей та очікувань, що визначають соціальну практику певної групи, об'єднаної за ознакою жіночої статі; складові жіночої гендерної ролі. Сукупність суспільних уявлень, установок і вірувань про те, хто є жінка, які якості їй притаманні, а також система приписів, нормативний еталон жіночості.

Андроцентричний суспільний дискурс співвідносить фемінність виключно з приватною (а не з громадською) сферою активності, а отже, розглядає діяльність жінок у громадській сфері як аномалію, спробу уподібнитись чоловікам, а отже, втратити жіночність.

Стать:

Жінка – людина, яка при народженні визначена іншими як особа жіночої статі з огляду на наявність відповідних зовнішніх статевих органів (піхви та статевих губ). Належність до жіночої статі зумовлює жіночу гендерну соціалізацію – формування фемінності та засвоєння гендерних стереотипів.

Стать (англ. sex) – сукупність генетичних, морфологічних та фізіологічних особливостей, що забезпечують статеве розмноження організмів. Ширше, це комплекс репродуктивних та соматичних характеристик, що визначають індивід як чоловічий чи жіночий організм. Виділяють генетичну, гонадну, гормональну, морфологічну, громадянську стать.

Чоловік – людина, яка при народженні визначена іншими як особа чоловічої статі з огляду на наявність відповідних зовнішніх статевих органів (пеніса та яєчок). Належність до чоловічої статі зумовлює чоловічу гендерну соціалізацію – формування маскулінності та засвоєння гендерних стереотипів.

Розлади статевого розвитку (раніше *інтерсекс-стани*) – сукупність вроджених станів, пов'язаних із нетиповим розвитком внутрішніх та зовнішніх генітальних структур, через генетичну варіативність чи збої в внутрішньоутробному розвитку. Виділяють групу розладів в людей жіночої статі та групу розладів в людей чоловічої статі.

Корисні поняття

Андроцентризм – такий спосіб мислення, коли саме чоловіка розглядають як норму людини, точку відліку та мірило культурних цінностей та норм. Андроцентричним є кожне твердження, яке характеризує будь-який аспект жіночого життя як відхилення від норми, чи девіацію.

Віктимність – сукупність демографічно-соціальних характеристик особи, яка визначають ймовірність того, що проти неї інша людина може скоїти той чи інший злочин: наявність чи відсутність інвалідності, вік, стать, місце проживання, наявність громадського транспорту між домом і роботою, освітленість вулиць поблизу дому, рівень освіти, рівень доходу, наявність власного авто.

Есенціалізм – уявлення про певний об'єкт як одвічний, як такий, що має незмінну сутність, напр., уявлення, що належність особи до чоловічої статі одразу робить її хорошим лідером, або належність особи до жіночої статі одразу робить її вправною домогосподинею.

Дискримінація – несправедливе поводження з представниками чи представницями певної групи на підставі їхньої належності до цієї групи, стосується, в першу чергу, обмеження або позбавлення можливостей доступу до ресурсів. В основі дискримінації лежить упереджене ставлення до цієї групи. Наявність квот для людей із пригноблених та менш привілейованих груп не є дискримінацією осіб з панівної групи.

Дискримінація за ознакою статі – ситуація, за якої особа та/або група осіб за ознаками статі, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами або привілеями в будь-якій формі, встановленій Законом України „Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні”, крім випадків, коли такі обмеження або привілеї мають правомірну об’єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними. Принцип недискримінації, незалежно від ознак, передбачає:

- забезпечення рівності прав і свобод;
- забезпечення рівних можливостей у реалізації прав;
- забезпечення рівності перед законом;
- повагу до гідності кожної людини.

Квота – спеціальний механізм для подолання структурної нерівності, коли для людей із пригноблених та меншості груп закріплені місця в навчальних закладах чи у партійних списках.

Маскулінізм – ідеологія дотримання маскулінно-центрованої системи цінностей, сповідування традиційних (або ж патріархатних) поглядів, і, зокрема, переконання у виправданості та слушності привілеїв для чоловіків порівняно із жінками, а також незгоди із урівнюванням жінок у правах із чоловіками (часто поєднується із переконанням, що сучасне суспільство матріархатне, що жінки здобули всі права, мають переваги над чоловіками і контролюють чоловіків та їхні ресурси).

Матріархат – гіпотетична форма суспільного устрою, в якому сімейна та політична влада належить жінкам. Існування матріархату в історії людства досі не доведено.

Мізогінія – ненависть, зневага до жінок, яка виправдовує їхню експлуатацію і пригноблення. **Увнутрішнена мізогінія** – ненависть жінок до себе та до інших жінок.

Патріархат – система панування чоловіків над жінками; низка матеріально підкріплених суспільних стосунків, в яких існують ієрархічні відносини між чоловіками та солідарність між ними, яка дає їм можливість, в свою чергу, панувати над жінками і контролювати політичні, економічні та військові ресурси. Матеріальною основою патріархату є контроль чоловіків над робочою силою і репродуктивною здатністю жінок та продуктами їхньої праці. В основі патріархату лежить андроцентричний суспільний дискурс.

Плата за привілеї – певні обмеження, на які наражаються особи з панівних груп внаслідок структурної нерівності: напр., небажання брати чоловіка працювати вихователем в дитячий садочок, бо це вважається роботою жіночою, а отже, не гідною чоловіка.

Подвійні стандарти – коли ту саму поведінку чи рису оцінюють по-різному, залежно від того, чи її демонструє чоловік чи жінка (напр., агресивність, велика кількість сексуальних партнерів, лідерська чи керівна поведінка – в чоловіків схвалюються, а в жінок є приводом для зневаги чи кпинів).

Привілеї – незаслужена перевага, зокрема у доступі до ресурсів та можливостей, якою людина користується в силу належності до певної групи і яка є виявом структурної нерівності. Її пояснюють чи

виправдовують традицією, історією та переконанням, що ця група на ці переваги заслуговує. Люди з панівної групи отримують привілеї за рахунок обмеження або заборони доступу людей з пригноблених груп до ресурсу чи можливостей. Відпустка по пологах, на яку жінка має право за законом, не є привілеєм.

Прихований навчальний план – відтворення гендерної ієрархії в навчальних закладах: в навчальних матеріалах, організації роботи та навчального процесу, поведінці вчителів та їхньому ставленні до учнів.

Продуктивна праця – праця людини, в результаті якої створюються матеріальні блага та послуги. Це оплачувана праця, яка визначає суспільне положення людини, її офіційний статус в очах закону.

Репродуктивна праця – щоденна неоплачувана праця, яка необхідна для підтримки життя особи та її родини: хатня робота і організація побуту, робота по догляду за дітьми, робота по догляду за хворими і старими людьми, емоційна праця.

Сексизм – термін, розвинутий радикальними феміністками Жіночого визвольного руху в 1960-х роках, на позначення ідеології та практики упередженості проти жінок в силу належності до жіночої статі. Створений за тим зразком, що і термін "расизм". Сексизм базується на настановах чи переконаннях, згідно із якими жінкам та / або чоловікам хибно приписуються певні риси чи якості (або позбавляють їх). Запровадження феміністками поняття сексизму зробило видимими особливості такої дискримінаційної для жінок картини світу, котра також віддзеркалена і зафіксована в мові. Виділяють також **доброзичливий сексизм** – наприклад, переконання, що жінки занадто чесні і чисті, щоб займатися політикою.

Скляна стеля – певний неочевидний бар’єр, який жінки не можуть подолати у своєму кар’єрному зростанні в силу упередженості проти них та структурної нерівності. (Описують також **липку підлогу** – відставання жінок в кар’єрному зростанні від чоловіків, з якими вони починали одночасно; **скляний ліфт** – невинувато швидкий кар’єрний ріст чоловіків в традиційно жіночих сферах зайнятості; **скляний підвал** – добре оплачувані, але недоступні для жінок небезпечні професії; **скляна скеля** – ситуація, коли жінок призначають на керівні посади лише в умовах кризи, коли гірше вже не буде)

Стереотип – в соціальній психології, узагальнене, спрощене уявлення про певну групу людей; очікування від кожної особи з такої групи, наприклад, стосовно особистих рис, здібностей чи схильностей у поведінці; **гендерний стереотип** – певне очікування від людей певної статі (жодна людина не може відповідати всім гендерним стереотипам про свою стать – в силу їх численності та взаємної суперечливості).

Упередження – негативне уявлення про когось чи щось, котре не має фактичного підтвердження і не відповідає дійсності, але при цьому може не усвідомлюватись взагалі чи не ставитись під сумнів. Стосовно соціальних груп упередження загалом посилюються на поширені уявлення щодо членів таких груп, часто базовані на стереотипах.

Фемінізм — ідеологія, теорія та практика солідарного звільнення жінок від експлуатації, пригноблення і насильства з боку чоловіків, яка править за ідейну основу організованого руху жінок. Досягнення

рівності у правах і можливостях для чоловіків і жінок є кроком до такого звільнення. Виробляє стратегії суспільних змін і тактику заходів, забезпечуючи підстави для спільних дій. Заснований на розмаїтті життєвого досвіду жінок різних культур, рас, етнічних груп, соціальних верств і т.п.

Додаток 1.1.5.

Шкала Олпорта

Шкала Олпорта вимірює ступінь проявів упередженості у суспільстві. Її також називають Шкалою упередженості та дискримінації Олпорта. Її розробив психолог Гордон Олпорт в 1954 році (Allport, Gordon (1954). *The Nature of Prejudice*. Addison-Wesley. ISBN 0201001799).

Показники за шкалою Олпорта можуть мати значення від 1 до 5.

Рівень 1, антилокуція.

Антилокуція – коли представники більшості спокійно жартують про представників меншини. Ці жарти пов'язані із негативними стереотипами та неприємними уявленнями стосовно такої меншини. Це також називається мова ворожнечі. Більшість при цьому зазвичай сприймає таку мову як цілком невинну. Антилокуція як така може не завдавати шкоди, але вона відкриває шляхи на жорстокіших проявів упередженості.

Рівень 2, уникання.

Люди з більшості активно уникають людей з меншин. Без свідомого наміру нашкодити вони в такий спосіб людям з меншини шкодять – через ізоляцію чи ігнорування.

Рівень 3, дискримінація.

Люди з меншин зазнають дискримінації: їх позбавляють можливостей і послуг, в такий спосіб перетворюючи упередженість на дії. Поведінка представників більшості переслідує мету нашкодити меншині – заважаючи їм досягати поставлених цілей, отримувати освіту чи роботу, і так далі. Група більшості активно намагається заподіювати шкоду меншині (напр., закони Джона Кроу).

Рівень 4, фізичне насильство.

Представники більшості псують речі, що належать людям з меншини, палять їхню власність і поодинці чи гуртом нападають на них, щоб побити. Людям з меншини завдають фізичної шкоди. Як приклади можна згадати лінчування негрів, єврейські погроми в Європі, обмазування дьогтем і пір'ям мормонів у 1800-тих, напади на геїв, корекційні зґвалтування лесбійок, дитячі шлюби (коли неповнолітніх дівчат видають заміж за дорослих чоловіків).

Рівень 5, знищення.

Група більшості прагне фізично знищити групу меншини. Вони вчиняють спробу вбити всіх представників певної групи (напр., індіанські війни, спрямовані на винищення тубільних народів Америки, масові зґвалтування як елемент етнічної чистки під час Югославських воєн та під час геноциду в Руанді, „кінцеве розв'язання” єврейського питання в Німеччині, геноцид вірмен у Туреччині).

Додаток 1.1.6. Бібліографія

<p>Сімона де Бовуар «Друга стать» (у 2 томах)</p> <p>/ переклад Наталія Воробйова, Павло Воробйов, Ярослава Собко. – К.: Основи, 2017. – 368 с.+368 с.</p> <p>Один з перших академічних текстів другої хвилі фемінізму, в якому видатна філософія де Бовуар досліджує жіночий досвід і те, як він іншується в культурі (тобто описується як відмінний від загальнолюдського досвіду, а отже, жінка в культурі існує не як Людина, а як Інша).</p>	
<p>Оксана Кісь. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина ХІХ - початок ХХ ст.). - Львів: Інститут народознавства НАН України, 2008.</p>	
<p>Оксана Маланчук-Рибак. Жінка в історії. Навчальна хрестоматія для студентів історичних та гуманітарних факультетів університетів. – Львів, 2002.</p>	
<p>Марта Богачевська-Хомяк. Білим по білому: Жінки у громадському житті України 1884 - 1939. - К.: Либідь, 1995.</p>	
<p>Оксана Маланчук-Рибак. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях ХІХ-першої третини ХХ ст. Чернівці: Книги – XXI, 2006.</p> <p>У монографії на основі широкого кола архівних джерел, публіцистики та фахової наукової літератури дано типологічну ідентифікацію розвитку ідеології жіночого руху.</p>	
<p>Тамара Марценюк. «Гендер для всіх» – К.: Основи, 2017. – 256 с.</p> <p>Ця книжка простою і зрозумілою мовою, на численних прикладах з України та інших країн світу, описує, що таке гендер і як він впливає на різні аспекти нашого життя.</p>	
<p>Тамара Марценюк. Чому не варто боятися фемінізму – К.: Комора, 2018. – 328 с.</p> <p>Популярний огляд історії фемінізму як громадського руху та як наукового напрямку гуманітаристики.</p>	
<p>Жіночі студії в Україні. Жінка в історії та сьогодні // За заг ред. Л.Смоляр. – Одеса, 1999.</p>	
<p>Людмила Смоляр. Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України другої половини ХІХ – поч. ХХ: сторінки історії. – Одеса, 1998.</p>	
<p>Гендер для медій: підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей. – Під ред. М.Маєрчик, О.Плахотник, Г.Ярманової. К.: Критика, 2017. – 200 с.</p>	
<p>Основи теорії гендеру. Навчальний посібник. – Під ред.М.Скорик. К. «к.і.с.», 2004. – 536 с.</p> <p>Перший підручник з гендерної теорії українською мовою, який пропонує огляд гендерної проблематики в різних сферах гуманітаристики.</p>	

<p>Юрій Хорунжий. "Шляхетні українки: Есеї парсуни". – Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2003.</p> <p>Документально-есеїстична книжка письменника Юрія Хорунжого присвячена драматичним, в більшості випадків трагічним, долям щирих патріоток України, творців й культури, шляхетних не лише за походженням, а й за своїм чином.</p>	
<p>Ол. Луговий. Визначне жіноцтво України. Історичні життєписи. Друге вид. – Київ: «Ярославів Вал», 2007.</p> <p>Це своєрідний літопис життя і діянь найвизначніших жінок України від княжих часів і до перших десятиліть ХХ сторіччя. Книга охоплює понад двісті персоналій.</p>	

Додаток 1.2.1. Орієнтовний список правил (принципів):

1. Повага до себе і до інших (слухати, не перебиваючи; приймати право інших на інші точки зору, переведення телефонів у режим вібрації; спілкування по телефону за дверима)
2. Пунктуальність (дотримання розкладу, не запізнюватися з перерв)
3. Стислість (говорити коротко і по суті)
4. Добровільність (висловлюємося з власної волі, на основі власного досвіду)
6. Правило піднятої руки (коли хочемо задати питання, піднімаємо руку)
7. Правило вільної ноги (коли нам потрібно вийти з будь-якої причини, тихо виходимо, тихо повертаємося)

За потреби цей список можна змінити чи доповнити.

Варіант для онлайн-заходу:

1. Повага до себе, повага до інших
2. Пунктуальність (дотримання розкладу, не запізнюватися з перерв)
3. Стислість (говорити коротко і по суті)
4. Добровільність (висловлюємося з власної волі, на основі власного досвіду)
5. Вимкнений мікрофон, якщо я не висловлююсь; вимкнений екран, якщо поганий зв'язок
6. Використання чату для кращої комунікації: питання для дискусії через чат
7. Повідомлення про бажання висловитись через чат або через функцію піднятої руки
8. В чаті задаємо питання, обговорюємо та записуємо пропозиції

Додаток 1.2.2. Знайомство

Варіант 1.

Щоби ближче підвести всіх до гендерної теми, можна провести знайомство, спитавши кожного і кожну про **історію її імені**, хто запропонував ім'я, мама чи тато, бабуня чи дідусь, сестра чи брат, тітка чи інші родичі, таким чином показавши, що ім'я можуть давати як жінки, так і чоловіки, такі важливі речі, як надання імені, обговорюється спільно, а пропонувати може будь-хто незалежно від статі. Якщо в групі є люди, які не бажають згадувати чи не знають, хто надав ім'я, можна спитати про значення імені чи дати спільне завдання пошукати значення зазначеного імені.

Варіант 2.

Якщо учасниці бачать одна одну вперше, можна запропонувати вправу **“Спільні та відмінні риси”**:

Учасниці отримують завдання – повернутися до сусідки праворуч (чи ліворуч) і взаємно з'ясувати з нею, як їх звати, і записати три речі чи риси, які вони мають однакові, і три речі чи риси, які вони мають відмінні. На це завдання вони отримують 5 хвилин, після чого по черзі по колу представляють у форматі:

1 особа в парі: це моя сусід/ка (ім'я), ми маємо такі спільні речі (перераховує).

2 особа в парі: це моя сусід/ка (ім'я), ми маємо такі відмінні речі (перераховує).

За потреби тренерка можуть показати приклад і в такому форматі представити одна одну.

Після того, як представлення всіх учасниць/ків закінчене, ведуча/ий зауважує, що ця вправа, крім як познайомити всіх між собою, покликана нагадати, що за бажання ми з будь-ким можемо знайти спільні чи відмінні риси, і на підставі цього можемо шукати спільну мову.

Варіант 3.

За бажання можна запропонувати учасницям назватися і сказати, яку організацію вони представляють і буквально парою речень розповісти, з якими групами жінок вони працюють і на що спрямовані їхні основні чи найважливіші проекти з тематики прав жінок і гендерної рівності.

Додаток 1.3.1. Інструкція Міністерства Соціальної політики щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства
соціальної політики України
07 лютого 2020 року № 86

ІНСТРУКЦІЯ

щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів

I. Загальні положення

1. Ця Інструкція встановлює загальні вимоги до застосування гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів з метою виконання норм [Закону України](#) «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

2. Ця Інструкція застосовується при розробленні документів, спрямованих на регулювання суспільних відносин, що містять норми права, мають неперсоніфікований характер і розраховані на неодноразове застосування.

3. Цю Інструкцію розроблено з урахуванням постанов Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 року [№ 950](#) «Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України», від 31 січня 2007 року [№ 106](#) «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм», від 03 листопада 2010 року [№ 996](#) «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики».

4. Упровадження гендерного аналізу в процесі формування державної політики пов'язане, зокрема, з потребою подолання підходу, за якого гендерна рівність розглядається як однакове ставлення до всіх громадян незалежно від соціальних чи інших обставин. Водночас рівність означає забезпечення однакових можливостей доступу до державних гарантій для всіх громадян незалежно від статі, віку, інвалідності, місця проживання, раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, мовних, належності до маломобільних груп або інших ознак. Ефективність реалізації державної політики залежить від якнайповнішого урахування особливих та відмінних фізичних, соціальних, економічних характеристик і життєвого досвіду різних соціально-демографічних груп жінок і чоловіків, дівчат і хлопців (далі - осіб).

5. Різний вплив реалізації нормативно-правових актів на різні групи населення, включаючи маломобільні, (за статтю, віком, сімейним станом, місцем проживання, расою, кольором шкіри, політичними, релігійними та іншими переконаннями, інвалідністю, етнічним та соціальним походженням, громадянством, майновим станом, мовною ознакою тощо) не завжди є чітко вираженим. Гендерний підхід дає можливість виявити відмінності такого впливу та знайти оптимальні шляхи передбачення в нормативно-правовому акті врахування потреб та інтересів різних груп населення.

6. У цій Інструкції терміни вжито в значеннях, наведених у законах України [«Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»](#), [«Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»](#), [«Про державні цільові програми»](#), міжнародних документах ООН, Ради Європи, Міжнародної організації праці, зокрема, узгоджених висновках Економічної і соціальної ради ООН (1997/2), Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (2011):

гендер - соціально закріплені ролі, поведінка, діяльність і характерні ознаки, які певне суспільство вважає належними для жінок/чоловіків;

гендерний аналіз - вивчення відмінностей між жінками та чоловіками в умовах, потребах, рівнях участі, доступу до ресурсів та управління ними, повноваженнях у прийнятті рішень тощо, зумовлених ustalеними в суспільстві гендерними ролями (нормами, очікуваними моделями поведінки, діяльністю, характерними рисами, що вважаються притаманними для чоловіків/жінок);

гендерний підхід - стратегія, що забезпечує врахування інтересів і досвіду жінок та чоловіків як невід'ємної складової планування, реалізації, моніторингу та оцінювання політики і програм у політичній, економічній, культурній і соціальній сферах для отримання жінками та чоловіками рівних благ;

гендерно нейтральний підхід - політика неврахування відмінностей у становищі різних груп жінок і чоловіків, їхніх статусах, потребах, пріоритетах. Такий підхід передбачає, що державна політика і відповідні державні/регіональні програми однаковою мірою впливають на всі групи населення;

гендерно чутливий підхід - урахування специфічних соціальних, культурних, економічних, політичних та інших характеристик умов життя та потреб жінок і чоловіків;

заінтересована особа - будь-яка фізична чи юридична особа або громадське об'єднання без статусу юридичної особи (резидент чи нерезидент України), що має безпосередній або опосередкований інтерес щодо діяльності з розроблення, прийняття та реалізації нормативно-правових актів;

моніторинг - система постійного спостереження за явищами і процесами, що відбуваються в суспільстві, результати якого служать для обґрунтування управлінських рішень;

оцінювання - аналітичний інструмент для визначення прямих ефектів, результативності та довгострокових наслідків реалізації державних програм, галузевої політики, програм розвитку, проєктів некомерційного сектору, корпоративних програм;

оцінка гендерного впливу - процес визначення прямого чи опосередкованого впливу (позитивного, негативного чи нейтрального), коротко- та довгострокових наслідків реалізації державної політики на становище різних груп хлопців і дівчат, жінок і чоловіків, який дає змогу своєчасно усунути диспропорції та гендерну нерівність;

практичні гендерні потреби - потреби, пов'язані з умовами, в яких опиняються жінки та чоловіки через їхні гендерні ролі, усталені в суспільстві (зокрема, асоціювання з жінками виконання обов'язків із догляду за дітьми та іншими членами сім'ї, ведення домогосподарства), а також із ситуаціями, що виникають у зв'язку з нерівністю в умовах життя і праці (щодо продуктів харчування, води, житла, доходів, медичної допомоги, працевлаштування тощо);

стать - сукупність ознак біологічних та фізіологічних особливостей особи;

стратегічні гендерні потреби - потреби, що спрямовані на усунення залежності жінок від чоловіків у суспільстві, пов'язані з розширенням можливостей жінок і залежать від конкретних соціальних, економічних і політичних умов.

II. Гендерний аналіз

1. Базовою складовою впровадження гендерного підходу під час розроблення нормативно-правових актів є гендерний аналіз, що проводиться на кожному з етапів, зазначених у розділі III цієї Інструкції.

Гендерний аналіз дає змогу:

визначити фактичне становище жінок і чоловіків та/або їх груп, виявити їхні потреби та інтереси у відповідній сфері/галузі або у розв'язанні проблеми, для усунення якої готується нормативно-правовий акт;

визначити прямий та/або опосередкований вплив нормативно-правового акта на різні групи населення. Прямий вплив на різні групи жінок і чоловіків мають нормативно-правові акти, що стосуються прав і свобод людини, визначених Конституцією та законодавством України.

Опосередкований вплив на різні групи жінок і чоловіків мають нормативно-правові акти, що, зокрема, встановлюють правовий режим (щодо землі, майна, митний, прикордонний); правовий статус юридичних осіб; певні правила (природокористування, дорожнього руху, пожежної безпеки); вимоги щодо охорони навколишнього природного середовища, рослинного та тваринного світу; технічні або процедурні норми тощо.

Результати гендерного аналізу використовуються для подальшого визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми, на усунення якої спрямовується нормативно-правовий акт.

2. Під час проведення гендерного аналізу використовуються статистичні дані з розподілом за статтю, віком, місцем проживання, ознаками інвалідності та іншими ознаками, що стосуються проблеми, на розв'язання якої спрямовується нормативно-правовий акт.

III. Етапи

1. Застосування гендерного підходу під час розроблення нормативно-правового акта передбачається на шести етапах:

Етап 1. Визначення проблеми, на розв'язання якої спрямовується нормативно-правовий акт, та аналіз причин її виникнення.

Етап 2. Визначення мети нормативно-правового акта.

Етап 3. Аналіз можливих варіантів розв'язання проблеми. Визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми, для усунення якої розробляється нормативно-правовий акт.

Етап 4. Визначення шляхів і способів розв'язання проблеми.

Етап 5. Обговорення проєкту нормативно-правового акта.

Етап 6. Моніторинг та оцінювання дії нормативно-правового акта.

2. Етап 1. Визначення проблеми, на розв'язання якої спрямовується нормативно-правовий акт, та аналіз причин її виникнення.

Проблема визначається за допомогою використання інформації про становище жінок і чоловіків та/або їх груп у відповідній сфері/галузі або про вплив на них проблеми, для усунення якої планується розробити нормативно-правовий акт.

Під час збирання такої інформації враховуються ознаки, наведені у [статті 1](#) Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», як окремо, так і в сукупності. Це дає змогу визначити цільові групи населення, на які має вплинути реалізація нормативно-правового акта.

Під час аналізу інформації потрібно визначити:

становище жінок і чоловіків та/або їх груп і основні проблеми щодо гендерної рівності;

наявність відмінностей у практичних і стратегічних потребах жінок і чоловіків та/або їх груп.

Джерелами інформації є:

звітність (офіційна державна статистична, фінансова, адміністративна та інша з розподілом за статтю, віком, інвалідністю, етнічним та соціальним походженням, громадянством, сімейним та майновим станом, місцем проживання або іншими ознаками, що стосуються проблеми, на розв'язання якої спрямовується нормативно-правовий акт);

звіти щодо виконання Україною міжнародних зобов'язань із забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та щодо становища вразливих груп населення (наприклад, осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб);

рекомендації парламентських слухань, тематичних науково-практичних конференцій, засідань за круглим столом;

соціальні дослідження (наприклад, у разі відсутності достатньої кількості даних про становище жінок і чоловіків та/або їх груп);

результати консультацій із заінтересованими сторонами, зокрема громадськими об'єднаннями та іноземними неурядовими організаціями, які працюють у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та репрезентують різні групи населення.

Відсутність потрібних даних, які характеризують становище цільових груп дівчат і хлопців, жінок і чоловіків у контексті визначення проблеми, для розв'язання якої розробляється нормативно-правовий акт, свідчить про необхідність запровадження нових та/або перегляду тих, що застосовуються, форм статистичної та адміністративної звітності.

На цьому етапі аналізуються причини виникнення та чинники впливу проблеми (щодо жінок і чоловіків та/або їх груп), а також виявлені гендерні особливості проблеми.

Висновки, отримані на цьому етапі, дадуть змогу врахувати виявлені гендерні особливості проблеми на наступних етапах, визначених цією Інструкцією.

3. Етап 2. Визначення мети нормативно-правового акта.

У визначенні мети зазначаються бажані результати виконання або дії нормативно-правового акта. Проект нормативно-правового акта, який стосується прав і свобод людини, має спрямовуватися на забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (з урахуванням пріоритетних напрямів державної політики забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, визначених у [Законі України](#) «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», програмі діяльності Кабінету Міністрів України, міжнародних договорах).

4. Етап 3. Аналіз можливих варіантів розв'язання проблеми. Визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми, для усунення якої розробляється нормативно-правовий акт.

Для визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми потрібно:

Виконати оцінювання гендерного впливу:

розглянути впливи (як позитивний, так і негативний) застосування кожного варіанта і результати для визначених на етапі 1 цільових груп дівчат і хлопців, жінок і чоловіків;

оцінити економічні та соціальні вигоди від реалізації нормативно-правового акта з огляду на практичні та стратегічні потреби цільових груп дівчат і хлопців, жінок і чоловіків, а також можливі ризики застосування його положень;

ознайомитися з успішними підходами до вирішення аналогічних проблем в інших країнах.

У разі передбачення можливості, що дія нормативно-правового акта в коротко- або довгостроковій перспективі призведе до негативного впливу на одну або декілька цільових груп дівчат/хлопців, жінок/чоловіків, рекомендовано розробити заходи щодо зменшення негативного впливу на такі цільові групи.

5. Етап 4. Визначення шляхів і способів розв'язання проблеми.

У визначених шляхах і способах розв'язання проблеми, для усунення якої розробляється нормативно-правовий акт, має бути:

максимально враховано потреби та інтереси різних цільових груп дівчат і хлопців, жінок і чоловіків;

передбачено покращення становища найбільш вразливих цільових груп дівчат/хлопців, жінок/чоловіків;

забезпечено взаємодоповнення інших положень нормативно-правових актів, які застосовуються у цій сфері.

Для конкретизації шляхів і способів розв'язання проблеми потрібно визначити:

яка нерівність наявна у сфері дії нормативно-правового акта і якими даними та дослідженнями це підтверджено (з урахуванням результатів аналізу, що проводився на попередніх етапах);

які дії (із зазначенням строків) сприятимуть розв'язанню проблеми (коротко-, середньо- та довгострокові способи), зокрема, визначених на етапі 1 цільових груп дівчат і хлопців, жінок і чоловіків;

як саме у запропонованих шляхах і способах розв'язання проблеми враховуватимуться потреби та інтереси різних цільових груп дівчат і хлопців, жінок і чоловіків, і як ці шляхи та способи сприятимуть забезпеченню соціальної справедливості та зниженню нерівності;

як саме буде забезпечуватиметься виконання нормативно-правового акта (відповідальні за реалізацію, часові межі, механізми підзвітності виконання, взаємодія різних заінтересованих сторін тощо).

6. Етап 5. Обговорення проєкту нормативно-правового акта.

До обговорення проєкту нормативно-правового акта залучаються представники громадських об'єднань, іноземних неурядових організацій, які працюють у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та репрезентують різні групи жінок і чоловіків, на яких поширюватиметься дія проєкту нормативно-правового акта.

Висловлені під час обговорення пропозиції враховуються під час підготовки остаточного варіанта проєкту нормативно-правового акта або в подальшій роботі.

7. Етап 6. Моніторинг та оцінювання дії нормативно-правового акта.

Під час розроблення нормативно-правових актів стратегічного спрямування (стратегій, концепцій, державних, регіональних програм, планів дій) потрібно визначити індикатори їх виконання, які даватимуть змогу проводити якісний моніторинг та оцінювання ефективності реалізації акта.

Для організації моніторингу та оцінювання складається план, у якому зазначаються питання, за якими проводиться оцінювання, вихідні дані, заплановані результати, індикатори (показники) для відслідковування результатів, інтервали і строки проведення моніторингу та оцінювання, відповідальні за збирання та аналіз інформації.

Зокрема, у плані потрібно визначити:

яким чином можна буде оцінити рівень зменшення нерівності;

яким чином різні групи жінок і чоловіків, на які впливатиме реалізація нормативно-правового акта, будуть задіяні в оцінюванні зниження нерівності.

У процесі моніторингу порівнюється поточний стан справ із запланованими результатами з метою вчасного виявлення відхилень.

Моніторинг проводиться на регулярній основі та дає змогу отримувати інформацію щодо проблем у впровадженні нормативно-правового акта, з урахуванням якої ухвалюватимуться управлінські рішення.

Оцінювання виконується на ключових етапах упровадження нормативно-правових актів стратегічного спрямування та дає змогу пояснити причини виникнення проблем, визначити можливі шляхи їх розв'язання,

причини досягнення або не досягнення запланованих результатів. Одержана інформація може бути використана для покращення або корегування поточної діяльності та уточнення планів.

За допомогою оцінювання залежно від етапу та мети отримання оцінки можна визначити, зокрема:

які зміни у знаннях, уміннях, навичках, доступі до благ та послуг відбулися у визначених цільових групах дівчат/хлопців, жінок/чоловіків (1-2 роки від початку впровадження нормативно-правового акта);

які зміни в поведінці, становищі, ставленні до проблеми відбулися у визначених цільових групах дівчат/хлопців, жінок/чоловіків (3-4 роки від початку впровадження нормативно-правового акта);

які зміни у своєму житті або якості життя відчули дівчата/хлопці, жінки/чоловіки визначених цільових групи (5-7 років від початку впровадження акта).

Якщо отримана в результаті моніторингу та оцінювання інформація свідчить про те, що реалізацією нормативно-правового акта не вдалося забезпечити досягнення позитивних результатів для різних груп жінок/чоловіків, варто проаналізувати, як саме планувалося забезпечити досягнення потрібних результатів і чому не вдалося цього зробити, розглянути можливість внесення до нього відповідних змін.

**Заступник
Генерального директора
Директорату соціальних
послуг та інтеграції**

О. Суліма

Додаток 1.3.2.

Матеріали для дискусії Вправа № 3. Соціальні стереотипи/гендерні стереотипи.

Що таке сексизм та гендерна дискримінація?

У суспільстві зі стереотипними уявленнями від жінок очікують виконання ролей і норм, що відрізняються від ролей, котрі очікують від чоловіків.

Як приклад стереотипів: Жінки повинні бути мамами та гарними господинями і приділяти увагу родині, а не роботі. Чоловіки повинні заробляти гроші й утримувати родину, але не мусять займатися дітьми.

Стереотипні уявлення про людей різної статі шкодять нам і обмежують нас протягом всього життя. Молоді дівчата та хлопці, бажать самостійно вирішити ким вони хочуть бути в дорослому житті без нав'язування кимось стереотипів про їхні ролі в суспільстві.

Соціальний стереотип – стандартизований образ чи уявлення про соціальне явище або об'єкт, зазвичай стійкий та емоційно забарвлений. Стереотипи діють на жінок та дівчат, чоловіків та хлопців у повсякденному житті, можуть формувати їхню подальшу поведінку в родині чи на роботі, в побуті чи соціумі.

Як приклад гендерних стереотипів:

- Дівчинка повинна мати довгі коси. Для хлопчиків не купують яскравих речей.
- Чоловік повинен освідчитись у коханні і запропонувати одружитись тільки тоді, коли подарує коханій каблучку.
- При працевлаштуванні на роботу жінок питають про родину, дітей, лікарняні, планування вагітності.
- Хлопчики повинні гратись машинками та солдатиками, дівчатка – ляльками та мати косметику.
- Хлопці в школі повинні вивчати інформатику, а дівчата – домогосподарство.
- Жінки повинні мати сім'ю, а чоловіки – кар'єру.

Створюються телепрограми, де жінок і чоловіків демонструють як штампи. Нав'язують їм одні чи інші моделі поведінки.

Підсумок: Жодна людина не відповідає всім стереотипам стосовно своєї статі – тому що їх багато і вони взаємно суперечливі і навіть взаємовиключні. Гендерні стереотипи створюють невидимі бар'єри, котрі заважають як чоловікам, так і жінкам реалізовувати себе, обмежуючи їхні можливості. І чоловікові, і жінці однаково треба відвідувати лікарів, бути відповідальними батьками, просувати кар'єру тощо.

Гендерні стереотипи – внутрішні установки відносно місця чоловіків і жінок в суспільстві, їхніх функцій, соціальних завдань та особистих рис, які складаються під впливом соціальних умов та власного життєвого досвіду.

Приклад гендерних стереотипів:

Жінка не йде тестуватися на ВІЛ через страх звинувачення та/або побиття чоловіком. Навіть ВІЛ-негативний результат не буде мати значення, бо саме бажання протестуватися буде розцінюватися як наслідок подружньої зради або недовіри чоловікові.

Гендерні стереотипи формуються та закладаються культурою з дитинства і стосуються ролі дівчат/жінок та хлопчиків/чоловіків у соціумі (риси, норми поведінки, мрії та сподівання, очікувана сфера роботи і очікувана поведінка в родині) – спрощені, занадто умовні уявлення, штампи, які люди використовують, щоб просто зрозуміти явища.

Приклад: На шкільному спортивному майданчику зазвичай є футбольне поле, на якому грають у футбол хлопчики, але нема місць, де могли б займатися якимось іншим спортом дівчата. І на занятті фізкультурою хлопці бігають, а дівчата сидять.

Існують стереотипи індивідуальні та масові. Стереотипи масової свідомості є найбільшим бар'єром у встановленні рівноправних позицій жінок і чоловіків в політичній, економічній і культурній сферах (ЗМІ, комерція, побут, робочі місця тощо).

Приклади гендерних стереотипів:

- Телевізійні програми з обговоренням ролі жінки чи чоловіка в родині, образу жінок, які повинні догодити чоловікові (“Від пацанки до панянки”, “Кохана, ми вбиваємо дітей!”, “Міняю жінку”)

- Оголошення про роботу для жінок із зазначенням сімейного стану, наявності дітей та віку (в пряме порушення закону “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”, в якому сказано:

Роботодавцям забороняється в оголошеннях (рекламі) про вакансії пропонувати роботу лише жінкам або лише чоловікам. Стаття 17.⁶

та Закону України “Про рекламу”⁷:

Стаття 24-1. Реклама послуг із працевлаштування

1. Забороняється в рекламі про вакансії (прийом на роботу)

вказувати вік кандидатів, пропонувати роботу лише жінкам або лише чоловікам, за винятком специфічної роботи, яка може виконуватися виключно особами певної статі, висувати вимоги, що надають перевагу жіночій або чоловічій статі, представникам певної раси, кольору шкіри (крім випадків, визначених законодавством, та випадків специфічної роботи, яка може виконуватися виключно особами певної статі), щодо політичних, релігійних та інших переконань, членства у професійних спілках або інших об'єднаннях громадян, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.)

- переконання замовників реклами в тому, що будь-що найкраще продає зображення оголеної сексуалізованої жінки -- внаслідок цього поява на вулицях міст та в пресі сексистської реклами.

Приклад: в дослідженні досвіду повернення до мирного життя українських ветеранок, “Невидимий батальйон 2.0”⁸, ветеранки, яких інтерв'ювали в рамках дослідження, згадували, що упереджене

⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>

⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80>

⁸ http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/16608/Invisible%20Battalion%202.0_UKR.pdf

ставлення до них з боку медичного персоналу, працівників центрів зайнятості та соціальних служб (ніби вони пішли на фронт шукати чоловіків чи секс) призводили до їхньої уповільненої реінтеграції.

Схема ієрархічної структури гендеру

Схема дискримінації:

Малюнок 1

Малюнок 2

Малюнок 3

Додаток 1.3.3. Стать чи гендер?**Для вправи вживу – список тверджень:**

Жінки народжують дітей, а чоловіки ні. (стать)

Жінки годують дітей грудьми, а чоловіки з пляшечки. (стать)

В Києві (до декомунізації) 236 вулиць, площ і провулків носили імена людей, з яких 220 чоловіки, а 16 – жінки. (гендер)

Жінки носять довге волосся, а чоловіки коротке. (гендер)

Жінки в Україні отримують 70% від заробітної платні чоловіків. (гендер)

В підлітковому віці хлопчачі голоси ламаються, а дівчачі ні. (стать)

Із вивчених 224 культур світу в 5 чоловіки повністю відповідали за приготування їжі, а в 36 жінки повністю відповідали за будівництво житла. (гендер)

Дівчата сором'язливі і акуратні, хлопці бешкетують і б'ються. (гендер)

Жінки слабкі і емоційні, чоловіки сильні і стримані. (гендер)

Головна людина в житті дитини – мати. (гендер)

Жіноче щастя – щасливе заміжжя. (гендер)

Порядок в хаті – відповідальність жінки, достаток у хаті – відповідальність чоловіка. (гендер)

Для вправи онлайн – таблицка:

Жінки народжують дітей, а чоловіки ні.	Стать	
	Гендер	
Жінки годують дітей грудьми, а чоловіки з пляшечки.	Стать	
	Гендер	
В Києві (до декомунізації) 236 вулиць, площ і провулків носили імена людей, з яких 220 чоловіки, а 16 – жінки.	Стать	
	Гендер	

Жінки носять довге волосся, а чоловіки коротке.	Стать	
	Гендер	
Жінки в Україні отримують 74% від заробітної платні чоловіків.	Стать	
	Гендер	
В підлітковому віці хлопчачі голоси ламаються, а дівчачі ні.	Стать	
	Гендер	
Із вивчених 224 культур світу в 5 чоловіки повністю відповідали за приготування їжі, а в 36 жінки повністю відповідали за будівництво житла.	Стать	
	Гендер	
Дівчата сором'язливі і акуратні, хлопці бешкетують і б'ються.	Стать	
	Гендер	
Жінки слабкі і емоційні, чоловіки сильні і стримані.	Стать	
	Гендер	
Головна людина в житті дитини – мати.	Стать	
	Гендер	
Жіноче щастя – щасливе заміжжя.	Стать	

	Гендер	
Порядок в хаті – відповідальність жінки, достаток у хаті – відповідальність чоловіка.	Стать	
	Гендер	

Додаток 1.3.4. Напрями феміністської теорії.

Напрями феміністської теорії:

1. Ліберальний фемінізм - перший кардинальний напрям феміністської теорії, заснований на ідеях лібералізму та демократії. Його появою ми завдячуємо суфражисткам – жінкам, які боролися за те, аби жінки отримали право голосу (від слова *suffrage* – виборче право). Їхня боротьба тривала з кінця 18-го до початку 20-го століття (цей період описують як Першу хвилю фемінізму). Однак навіть в деяких країнах Європи закони, котрі дозволяли жінкам брати участь у виборах, були прийняті лише у другій половині 20-го століття. На їхнє переконання, якщо жінки матимуть право голосу, вони зможуть обирати на позиції влади тих політиків, які обстоюватимуть їхні інтереси.

Рух суфражисток виник паралельно у Великій Британії, США та Франції і поширився на весь світ, в тому числі і на Російську імперію. Дискусія про так зване „жіноче питання” була однією з центральних в інтелектуальному житті російської інтелігенції і різночинців. Головна ідея ліберального фемінізму полягала у тому, що закони повинні передбачати для жінок такі ж права і можливості, як і для чоловіків. Суфражистський рух розвивався у тісному зв'язку із аболіціонізмом, або рухом за скасування інституту рабства (однак чорношкірим чоловікам право голосу було надане на 60 років раніше, ніж жінкам – білим чи чорним). Як казала видатна американка Абігейл Адамс Сміт (дружина другого президента США, Джона Адамса), жінки не повинні підкорюватись законам, в прийнятті котрих вони не брали участі, та владі, котра не враховує їхніх інтересів. Цей напрям фемінізму у понині є найпоширенішим і найвпливовішим.

Саме цю форму фемінізму часто називають „притомним”, чи „розумним” фемінізмом, наголошуючи, що жінки вже давно отримали всі права і боротися вже більше нема за що. Однак за часів боротьби суфражисток за право голосу їх вважали божевільними і чоловіки, і жінки, їх висміювали, ув'язнювали, а при спробах голодування в знак протесту примусово годували – що час від часу закінчувалося пробитим стравоходом і смертю жінки.

Ліберальний фемінізм:

- центральне питання – рівність прав і обов'язків.

- центральна сфера уваги – юридичні стосунки.

Щоправда, так само, як законодавче скасування рабства не захистило колишніх рабів від сегрегації, утиску й експлуатації, так і надання жінкам права голосу – завжди і всюди виборене у важкій і тривалій боротьбі із очільниками і законотворцями-чоловіками – не стало чарівною паличкою: можливості жінок розширились, але дискримінація і гноблення нікуди не ділися. Як приклад цього можна згадати положення жінок у Радянському Союзі після Жовтневої революції. Ми звикли вірити, що всі права радянським жінкам дала саме радянська влада, але жінки здобули право голосу в результаті власної тривалої боротьби – саме масовий виступ жінок з вимогами права голосу став початком Лютневої революції, невдовзі після котрої Тимчасовий уряд видав закон, за яким жінки могли брати участь у виборах. Власне, радянська влада використала напрацювання російських феміністок – але не для того, щоб звільнити жінок від щоденного і постійного гноблення, а для того, щоб ширше і активніше використовувати їх як робочу силу. Наслідком цього стала так звана подвійна зайнятість – робота для заробітку і побутове обслуговування родини, яке в умовах планової економіки і постійних дефіцитів всього було саме по собі вкрай складним завданням. На папері рівні чоловікам у всьому, радянські жінки не мали доступу до прийняття рішень і справжньої влади – при тому, що ані рівнем освіти, ані професійністю вони чоловікам не поступалися.

2. **Марксистський** (або ж соціалістичний) **фемінізм** (насправді це два напрями, але вони мають багато спільного) – в рамках якого утиск жінок розглядався в поняттях марксистської класової теорії. До його розробки доклали руку саме російські феміністки (в сенсі, феміністки Російської імперії) – зокрема, Олександра Коллонтай, майже забута у нас, але добре знана і шанована за кордоном, особливо у країнах Скандинавії. Центральною ідеєю цього напрямку є класова боротьба і подолання капіталістичного способу виробництва, котра має звільнити від експлуатації робітників – і жінок зокрема. У другій половині 20-го століття однією з центральних проблем цього напрямку став аналіз хатньої роботи і догляду за дітьми, старими і

хворими – неоплачуваної щоденної праці жінок, котра лишається непомітною чи ігнорованою, але без якої неможлива ані експлуатація робітників капіталістами, ані відтворення населення. Чимало сучасних лівих (чоловіків) на словах підтримують звільнення жінок і навіть проголошують себе феміністами, але геть не поспішають взяти на себе половину хатніх обов'язків і продовжують користуватися тими перевагами, котрі їм забезпечує в умовах патріархату належність до чоловічої статі (чи за рахунок мами: безплатне побутове обслуговування, чи за рахунок подруги чи дружини: те саме плюс секс), що звільняє їм час на високочолі бесіди про експлуатацію робітників. Відповідно, теоретикіні марксистського фемінізму наполягають, що боротьба проти капіталізму, яка ігнорує експлуатацію жінок чоловіками в родині, є в кращому випадку наївною, а в гіршому – лицемірною.

Марксистський / соціалістичний фемінізм:

- центральне питання – класова боротьба.

- центральна сфера уваги – сфера праці – оплачуваної і неоплачуваної.

3. **Фемінізм радикальний.** У назві цього напрямку слово „радикальний” позначає не ступінь відданості феміністським ідеям (і не прагнення винищити чоловіків як клас, як це часом пропонують розуміти антифеміністи); слово „радикальний” (від латинського ‘radix’ – “корінь”) позначає прагнення знайти коріння утиску жінок, адже інші напрямки фемінізму присутньо працюють із наслідками такого утиску.

Головна ідея радикального фемінізму – що ми живемо в умовах патріархату: системи панування чоловіків над жінками. В рамках цієї системи чоловікам належать політичні, економічні та військові ресурси, і за рахунок солідарності між собою чоловіки контролюють продуктивну (робочу) і репродуктивну силу жінок (і їхню сексуальність як частину репродуктивної сфери і як частину ідентичності) і продукти їхньої праці. Для підтримки такого контролю чоловіки використовують подвійну мораль – коли однакові дії оцінюються по-різному залежно від статі людини. Наприклад, стосовно сексуальності подвійна мораль передбачає для чоловіків, які мали секс з багатьма партнерками, оцінку „жеребець”, „мачо”, „крутий”, а для жінок, в яких було багато сексуальних партнерів, оцінку „шльондра”, „повія” – із відповідними наслідками.

Патріархат є всепроникним та існує і підтримується на всіх рівнях – від уряду до ринку праці, суспільних інститутів і до кожної окремої родини і кожної окремої голови. Відповідно, починати чинити спротив йому потрібно з кожної окремої людини – ставити під питання ті ролі, що культура приписує нам на основі нашої статі, класу, кольору шкіри, релігії та інших соціальних параметрів, і, зокрема, норми сексуальної поведінки. Зрозуміло, це стосується як жінок, так і чоловіків.

Радикальний фемінізм:

- центральне питання – сексизм і мізогінія.

- центральна сфера уваги – патріархатний устрій суспільства.

Підвалини цього напрямку заклала ще Сімона де Бовуар своєю книжкою „Друга стать”, в якій вона проаналізувала панівні у західній культурі міфи про те, якою начебто є жінка (які насправді описують, якою вона має бути, щоб лишатися максимально зручною у користуванні для чоловіків), та уявлення, на котрі ці міфи спираються, зокрема, уявлення про чоловіка як норму людини і жінку як відхилення від цієї норми (що, до речі, прямим текстом проговорювали чоловіки-філософи від Античної Греції аж до часів Просвітництва). Порівняння із чоловіком для жінки є похвалою – наприклад, в неї чоловічий розум чи баба з яйцями. Порівняння з жінкою для чоловіка є приниженням і ганьбою. Як наслідок, будь-які види діяльності, приписані культурою чоловікам, стають престижними і важливими, а те, що мають робити жінки, сприймається як вторинне, що не вимагає ані знань, ані зусиль. В такий спосіб дуже легко знецінювати роботу жінок – як культурно, так і фінансово, і байдуже, йдеться тут про оплачувану працю чи про хатні обов'язки, що значно спрощує примус жінок до обслуговування чоловіків – побутового, сексуального, емоційного. З іншого боку, в таких умовах чоловіки з дитинства ростуть із переконанням, що вони – чоловіки, від природи кращі, розумніші, сильніші, а отже, мають право на задоволення своїх потреб коштом інших і вони вправі цього не лише чекати, а й вимагати чи просто до цього примушувати. Відповідно, одним з інструментів, яким в умовах патріархату жінок примушують до покори, є насильство загалом і сексуальне насильство зокрема – чи просто його загроза. А от чоловіків насильством чи його загрозою примушують до панування над жінками. Щоправда, для чоловіків небажання чи відмова слідувати прийнятим у суспільстві нормам чоловічої поведінки може так само призвести до каральних

санкцій – від простого несхвалення до звинувачення у „перетворенні на бабу”, адже в житті з людиною не може статися нічого гіршого, як бути бабою.

Упередженість до жінок називається **сексизм**, а зневага і ненависть до жінок називається **мізогінія**. Саме сексизм і мізогінія виправдовують в очах і чоловіків, і суспільства експлуатацію жінок і їх упосліджене положення. Жінки як пригноблена група засвоюють панівні в культурі уявлення про себе і тому мізогінія серед жінок не менш поширена, ніж серед чоловіків.

Власне, потреба в аналізі таких культурних норм і уявлень стала нагальною вже після Другої світової, коли стало очевидно, що сама лише законодавча фіксація рівних прав і обов'язків – і навіть освіта – аж ніяк не гарантує рівного доступу до ресурсів і можливостей. Однак перші тексти радикального фемінізму з'явилися на гребні Другої хвилі фемінізму – кінець 1960-их - 1970-ті роки. Серед найважливіших текстів того періоду варто згадати книжку Кейт Міллет „Сексуальна політика”, в якій вона першою запропонувала використовувати поняття патріархату для аналізу культури, та роботу Шуламїт Фаєрстоун „Діалектика статі”, в якій вона розглядає біологічну здатність жінок виношувати і народжувати дітей і годувати їх грудьми як причину їх підкореного становища.

4. Психоеаналітичний фемінізм цікавиться психологічними передумовами пригнобленого положення жінок. Він виник як одночасно критика і продовження міркувань Фрейда про формування сексуальності і психіки чоловіків і жінок. Як відомо, Фрейд вважав, що анатомія це доля. На його думку, хлопчики, боячись того, що батько їх оскопить – скалічить їх, позбавивши їх їхнього коханого пеніса, переймають батькову (читай – чоловічу) культуру і засвоюють норми абстрактної відстороненої моралі. А дівчатка, бачачи свою фізичну неповноцінність між ногами – позбавленість дорогоцінного пеніса, переконуються, що їх вже оскопили, починають страждати на пенісні заздрощі і все життя кладуть на те, аби здобути собі замітник пеніса – дитину, при цьому їхня мораль лишається недорозвинутою, а їхня сексуальність вважається зрілою лише тоді, коли вони зрікаються кліторального оргазму (і самозадоволення) і досягають вагінального оргазму у пасивному мазохістичному підкоренні чоловіковому прутневі. Власне, з цієї моральної недорозвинутості, мазохізму, нарцисизму й пасивності Фрейд виводив підпорядковане положення жінок у суспільстві.

З одного боку, завдяки роботі Фрейда із пацієнтками (й пацієнтами) з істерією (яка вже давно не є валідним медичним діагнозом – сучасна психіатрія не знає хвороби з такою назвою) в просвіченій Європі і Америці жінкам із цим діагнозом перестали відрізати клітор чи вирізати матку, а з іншого – він підвів нібито наукову базу під давні жінконеадекватні культурні уявлення про дефективну мораль жінок та їх викривлену і схиблену сексуальність і вигадав пенісні заздрощі, якими занадто амбітних жінок залякували добре до кінця 1970-их років. Серед його послідовників були й видатні психоеаналітикині, які й розвивали, й критикували його ідеї. Наприклад, Карен Хорні вважала, що це не жінки страждають на пенісні заздрощі, а чоловіки – на маткові, бо жінки можуть створювати нове життя – народжувати дітей, а чоловіки цієї здатності позбавлені, а всі їхні досягнення в політиці, бізнесі чи війні – це марне намагання компенсувати відчуття власної анатомічної неповноцінності.

Власне, сам психоеаналітичний фемінізм з'явився на інтелектуальному горизонті в 1970-их роках, коли феміністки взялися активно переглядати ідеї Фрейда у нових культурних та економічних умовах. Наприклад, Ненсі Чодороу у своїй книжці „Відтворення материнства” (1976 р.) використовує психоеаналіз для проникнення у невідомі області людської психіки, щоб зрозуміти особисті й політичні причини підкорення жінок. На її думку, жінки, які піклуються про дітей, мають над ними надзвичайну владу, і, щоб звільнитись від цієї влади, дорослішаючи, хлопчики віддаляються від матерів і не довіряють жінкам в цілому, бо бояться, що ті матимуть над ними таку ж безроздільну владу. А дівчатка, дорослішаючи, прагнуть мати з чоловіками таку ж близькість, яку вони в дитинстві мали з мамою, але через підозрілість й емоційну відстороненість чоловіків вони знаходять собі нові близькі стосунки, народжуючи дітей і піклуючись про них, як власні мами. В такий спосіб цикл відтворюється і повторюється. Щоб подолати це замкнене коло, Чодороу пропонує чоловікам брати активнішу участь у догляді за дітьми. Серед інших впливових американських текстів того періоду варто згадати книжку Джулієт Мітчел „Психоеаналіз і фемінізм” (1974 р.), в якій вона доводила, що самими лише суспільними реформами рівності не досягнути, що необхідна праця жінок над власними особистими установками, та книжку Керол Гіліган „Іншим голосом” (1982 р.), де вона обстоює ідею, що мораль жінок, орієнтована на стосунки і на інтереси всіх задіяних, є глибшою й гуманнішою, ніж відсторонена абстрактна чоловіча мораль, і називає таку мораль „етикою турботи”. В такий спосіб жіночий досвід і жіночий спосіб сприйняття дійсності і прийняття рішень визнаються як варті поваги і розуміння.

Саме у рамках психоеаналітичного фемінізму найяскравіше проявили себе французькі феміністські теоретикіні. Спираючись на праці Жака Лакана, Люсі Ірігаре запропонувала цілковито нове розуміння жіночої сексуальності

– як самодостатньої, множинної, поліфонічної, а Елен Сіксу та Юлія Крістева говорили про необхідність власне жіночої мови, не скутої умовностями і обмеженнями патріархатної фаллоцентричної чоловічої мови.

Психоаналітичний фемінізм:

- **центральне питання – психологічні причини пригноблення жінок.**

- **центральна сфера уваги – жіноча сексуальність і жіноча репродуктивна здатність (в тому числі і здатність до творчості).**

Психоаналітичний фемінізм прагне не лише з'ясувати глибинні психологічні причини пригноблення жінок, а й пропонує нові, позитивні шляхи розуміння й тлумачення жіночого досвіду. Такий підхід наближає психоаналітичний фемінізм до фемінізму відмінностей, тобто такої системи поглядів, в якій жіночий досвід, жіночі цінності, жіночі чесноти й інтереси описуються як важливі, достойні поваги й підтримки, а жінки мають право лишатися турботливими – і це в жодний спосіб не робить їх менш гідними прав і свобод, котрими користуються чоловіки. Протилежністю йому є фемінізм подібностей, який вважає, що жінки і чоловіки посутньо майже не відрізняються, але через соціальну упередженість жінкам треба дотягуватись до чоловіків (прикладом такого підходу до питання є ліберальний фемінізм). Поділ на фемінізм подібностей і фемінізм відмінностей був запропонований в рамках Другої хвилі фемінізму – тобто з кінця 1960-их – початку 1970-их із розвитком радикально-феміністської думки, і на сучасний момент є доволі умовним і значною мірою застарілим, не кажучи вже про те, що обидва підходи мають рацію.

5. Постколоніальний фемінізм (або т.зв. фемінізм Третього світу). Цей напрям зосереджений на питаннях расизму, етнічності та довготривалих політичних, економічних та культурних наслідків колоніального гноблення в їх взаємодії із гендерно-обумовленими положеннями небілих жінок в колоніях. Одна з ключових тем цього напрямку – мова, якою жінки можуть описувати свій досвід. В умовах колоніалізму жінки зазнають подвійного гноблення – як представниці гнобленої нації з боку колонізаторів і як особи жіночої статі з боку чоловіків колоніального народу. Мова, до якої вони мають доступ (якщо мають), належить гнобителям – і слугує описові такої дійсності, в якій вони – дикі, несамовиті, хитрі, підступні, такі, яких потрібно приборкати (згадати хоча б, як в британській літературі 19-ого століття описували Африку чи Індію – як дику неприборкану жінку, яка лише й чекає сильної чоловічої руки), що дозволяє колонізаторам привласнювати їхні ресурси. Проникливий аналіз цієї ситуації пропонує Гаятрі Чакраворті Співак у класичній праці „Чи можуть пригноблені говорити?”. Відповідно, щоб здобути здатність проговорювати свій досвід – і привертати увагу до своїх проблем – жінкам колоніального народу потрібно створити свій власний дискурс (те, як вони говорять про себе), відмовитись від накинутого їм опису них самих колонізаторами і знайти свій голос, свою мову, яка слугуватиме їхнім власним інтересам. Проблема в тому, що для цього жінкам потрібно протиставити себе не лише колонізаторам – а й чоловікам свого власного народу.

В цьому контексті варто згадати взаємодію жіночого руху і націоналізму. Для багатьох постколоніальних країн накинуті імперіями закони і норми сприймалися як винищення їхньої власної культурної самобутності, а тому щойно по звільненню від імперського тиску чоловіки-очільники поверталися до раніших традицій – що на практиці часто означало значне погіршення в положенні жінок – наприклад, Британська імперія заборонила обряд *sati*, або самоспалення вдови на поховальному вогнищі чоловіка. Негайно після оголошення незалежності Індії цей обряд почав відроджуватись по всій країні – і зовсім не з бажання жінок. Після розвалу Радянського Союзу в колишніх середньоазіатських республіках ніби на подолання безбожного впливу комуністичного ладу почали масово повертатися до практики багатоженства, викрадення наречених та до шлюбів із неповнолітніми – знову таки, не тому, що жінки цього хотіли. Тому одне з ключових питань постколоніального фемінізму – як жінки з пригнобленої нації можуть одночасно захищати і свої інтереси, й інтереси нації, особливо якщо ці інтереси суперечать одне одному?

До цієї теми звертається у своєму романі „Польові дослідження з українського сексу” Оксана Забужко. В ньому вона використовує порівняння із згвалтуванням – мовляв, якщо ми відмовлятимемо нашим чоловікам, виходить, ми стаємо на бік наших гнобителів? При чому, як це не дивно, у боротьбі до завоювання незалежності жінки беруть активну участь, однак по її отриманню жінок від позицій впливу швиденько усувають і накидають їм завдання фізичного та культурного відтворення нації своїм коштом і без підтримки держави – що ми дуже наочно бачимо в умовах України.

Постколоніальний фемінізм:

- **центральне питання – як жінки можуть захищати і свої інтереси, й інтереси своєї нації.**

- **центральна сфера уваги – взаємодія колоніального утиску і боротьби за національне відродження в контексті прав жінок.**

6. Екологічний фемінізм, чи екофемінізм. Цей напрям феміністської думки й практики проводить паралелі між тим, як чоловіки експлуатують жінок та привласнюють їхні ресурси собі на користь та задоволення, та тим, як очолювані чоловіками корпорації заради прибутків експлуатують природу та привласнюють її ресурси, руйнуючи довкілля – вирубаючи ліси, забруднюючи водойми, знищуючи біорізноманітність на користь промислових монокультур. В більшості країн Південної Америки, Африки та Азії жінки займаються сільським господарством, годуючи свої родини та підтримуючи постійний живий зв'язок з природою – наприклад, вони зберігають посівний матеріал від різних рослин і забезпечують біорізноманітність та регенеративне використання природних ресурсів.

На думку екофеміністок, у ключових протиставленнях західної цивілізації „чоловік-жінка” і „культура-природа” жінка і природа опиняються в подібному становищі – знецінені й позбавлені права на самоврядування, вони зазнають гноблення й експлуатації. Однак екофеміністки вірять, що досвід і знання жінок про їхню взаємодію із природою сприятиме відновленню шанобливого ставлення до навколишнього середовища та природних ресурсів, що допоможе забезпечити їх відновлення.

Це особливо актуально для жінок в колоніальних країнах та жінок в аборигенних племенах. Наступ корпорацій на традиційний уклад життя в таких регіонах призводить не лише до занепаду природи, але й до швидкого зuboжіння населення – як це сталося в Індії після побудови першої дамби на ріці Нармада, коли цілі селища були відселені із території під затоплення і їх мешканці тепер жебракують по сусідніх містах.

Теоретикіні цього напрямку, наприклад, Вандана Шива і Марія Міс у праці „Екофемінізм” (1993 р.), критикують сучасну науку, яка видає себе за неупереджену універсальну систему, але по суті є проєкцією цінностей західних чоловіків. Як вони кажуть, привілей визначати, що саме є науковим знанням, контролювали і значною мірою продовжують контролювати чоловіки. Серед найяскравіших прикладів вони наводять медикалізацію народження дітей, коли чоловіки знецінили знання баб-пупорізок і перетворили природний процес на небезпечну для життя медичну процедуру, яка неможлива без спеціалізованого обладнання та медичної освіти, при чому смертність в пологах в таких умовах вища, ніж в домашніх пологах з акушеркою.

Ще одна споріднена тема – це питання веганства як свідомої відмови від споживання харчів і використання матеріалів, отриманих внаслідок експлуатації тварин – аж до відмови від шкіряного взуття й одягу з вовни. Керол Адамс в книжці „Сексуальна політика м'яса” (1990 р.) проводить паралелі між споживанням жінок в патріархатній культурі та споживанням м'яса як символів чоловічого статусу.

Екофемінізм:

- **центральне питання – взаємозв'язок між жінками і природою.**

- **центральна сфера уваги – беззастережна експлуатація жінок і природи.**

7. Сепаратистський фемінізм. Як і психоаналітичний фемінізм, він говорить про важливість власної жіночої мови, важливість жіночого досвіду і знань, як і екофемінізм, він говорить про необхідність використовувати ресурси жінок в інтересах жінок і на користь жінок, але методом для досягнення цього сепаратистський фемінізм бачить самоусунення жінок з патріархатного устрою суспільства – тобто повну відмову обслуговувати чоловіків (в пост/колоніальних умовах – байдуже, чи свої, чи панівної нації) сексуально, побутово й емоційно та в утворенні будь-яких значимих стосунків – дружніх, любовних, менторських – лише з іншими жінками чи дівчатами. Серед іншого це передбачає відмову від участі в тих іграх, що їх патріархат накидає жінкам – змагатися між собою за увагу чоловіків і принижувати інших жінок, щоб вивищуватись за їхній рахунок.

На практиці сепарація може бути тимчасовою – наприклад, щоб накопичити ресурси та навчитись брати відповідальність на себе, щоб пізніше повернутися до взаємодії із чоловіками, але вже на своїх умовах, чи постійною, назавжди, без планів повернення, а рівень сепарації може мінятися від простої відмови прагнути схвалення чи визнання з боку чоловіків до утворення суто жіночих спільнот чи комун, які ведуть справи лише з іншими такими спільнотами чи окремими жінками.

Сепаратистський фемінізм:

- центральне питання – цінність жіночого досвіду.

- центральна сфера уваги – захист ресурсів жінок від чоловічої експлуатації.

Сепаратистські феміністки можуть не вірити, що чоловіки спроможні робити хоча б якийсь притомний внесок у справу захисту прав жінок (і погодимось, в них для цього достатньо підстав), але чимало чоловіків мають достатньо загострене почуття справедливості і розвинену чуйність до почуттів інших людей – і жінок, зокрема, тому вони не лише підтримують жіночий фемінізм в усьому його розмаїтті, а й утворюють свої організації, які займаються як безпосередньо захистом прав жінок, так і просвітою серед чоловіків щодо того, як самі чоловіки можуть відмовитись від користування тими привілеями, котрі їм забезпечує патріархат, і стати чеснішими, щирішими, справедливішими, кращими людьми.

8. Чоловічий фемінізм. Від початків феміністського руху були такі чоловіки, які підтримували його і словом, і ділом. Наприклад, американські чоловіки-аболіціоністи підтримували надання права голосу жінкам, а французькі філософи 18-го століття Дені Дідро та Шарль Монтеск'є наголошували на необхідності рівних прав для жінок. Джон Стюарт Мілль, один з найвпливовіших британських філософів 19-ого століття, під впливом дружини, відомої діячки тогочасного британського жіночого руху Гаррієт Тейлор Мілль, багато писав про положення жінок, зокрема, „Поневолення жінок” (1861 р., перекладений українською у 2001 р.), і представляв петицію жінок у британському парламенті. В 20-ому і 21-ому століттях чимало видатних вчених підтримували і підтримують жінок в їхній боротьбі. Один з найвідоміших соціологів сучасності, Майкл Кіммель, багато пише про гендер і про те, як сучасні гендерні системи Заходу впливають на жінок і на чоловіків. Серед речей, що їх уможливила поява феміністських і жіночих досліджень – це можливість відділити чоловіків від загальнолюдини, якою їх представляє патріархат, ігноруючи як досвід жінок, так і досвід самих чоловіків, і почати говорити про ту ціну, яку чоловіки платять за надані чи обіцяні патріархатом привілеї. Це послужило стартовим майданчиком для створення чоловічих досліджень.

Одна з найбільших сфер включення чоловіків у захист прав жінок – це просвіта про домашнє і сексуальне насильство, бо його чинять у 95 відсотках випадків саме чоловіки, і тому казати, що це жіноча проблема, нечесно. Чимало чоловічих організацій в різних країнах світу (наприклад, „Біла стрічка”) проводять заняття для хлопчиків і старших хлопців, а також ширші просвітницькі акції і кампанії проти домашнього і сексуального насильства.

Серед феміністок домінує два погляди на участь чоловіків у жіночому русі. Одні вважають, що чоловіки, зіпсуті своїми привілеями, навіть феміністську діяльність використовуватимуть, щоб експлуатувати жінок і користуватись їхніми ресурсами (і на жаль, численні приклади підтверджують їхню правоту). Інші вважають, що проблеми жінок посутньо є проблемами всього суспільства і без участі чоловіків, їх активного включення в процес та свідомого переосмислення власної ролі у процесах гноблення і підпорядкування подолати ці проблеми не вийде.

Чоловічий фемінізм:

- центральне питання – що чоловіки можуть зробити, щоб суспільство стало справедливим і безпечнішим для жінок.

- центральна сфера уваги – переосмислення власних переконань та упереджень.

Додаток 1.3.5. Форми гендерного насильства

Форми гендерного насильства

Форми насильства, передбачені українським законодавством:

Закон України “Про запобігання та протидію домашньому насильству”:

домашнє насильство - діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь;

економічне насильство - форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру;

психологічне насильство - форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи;

сексуальне насильство - форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності;

фізичне насильство - форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

Кримінальний кодекс України

Стаття 126-1, "**Домашнє насильство**", систематичне фізичне, економічне, та психологічне насильство проти поточного чи колишнього партнера або члена сім'ї

Стаття 152 **зґвалтування** це дії сексуального характеру, що включають проникнення до отворів тіла жертви без її згоди

Стаття 153 Вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи (**Сексуальне насильство**)

Стаття 149. Торгівля людьми, включаючи всі форми сексуальної експлуатації, такі як порнобізнес або примус до вагітності

Стаття 303. сутенерство та примус до проституції

(тобто проституція, порнографія, сурогатне виношування як форми насильства та експлуатації проти жінок, сурогатне виношування як форма торгівлі дітьми)

Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 № 2866-IV, Ст. 1 **сексуальні домагання** - дії сексуального характеру, виражені словесно (погрози, залякування, непристойні зауваження) або фізично (доторкання, поплескування), що принижують чи ображають осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування.

насильство за ознакою статі - діяння, спрямовані проти осіб через їхню стать, або поширені в суспільстві звичаї чи традиції (стереотипні уявлення про соціальні функції (становище, обов'язки тощо) жінок і чоловіків), або діяння, що стосуються переважно осіб певної статі чи зачіпають їх непропорційно, які завдають фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди чи страждань, включаючи погрози таких дій, у публічному або приватному житті;

Ще не внесено в закон:

сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (готується законопроект)

Сталкінг

Репродуктивне насильство (примус до вагітності чи до абортів як прояв контролю за жінкою) як форма домашнього насильства

Традиційні шкідливі практики -- бинтування стоп, прасування грудей, відгодовування дівчат, витягування шиї, розтягування губ, жіноче обрізання (обрізання зовнішніх статевих органів в дівчат)

Вбивства честі

Вибіркові аборти

Певні кіберзлочини, напр. порнопомста, кіберсталкінг, порночати, шантаж фото і відеозаписами еротичного характеру

Дитячі шлюби

Додаток 1.3.6. Форма для вправи "Ціна стереотипа"

Стереотип _____			
Жінки		Чоловіки	
Зиск	Шкода	Зиск	Шкода
1.	1.	1.	1.
2.	2.	2.	2.

Додатки для 2 дня тренінгу

Додаток 2.1. Гендерна політика

Гендерна політика – це комплексне врахування політик та дій у законодавстві, стратегіях, програмах, планах дій, моніторингу та оцінці у всіх економічних та соціальних сферах життєдіяльності на національному, обласному та місцевому рівнях в інтересах жінок і чоловіків, дівчат і хлопчиків.

Приклад

На рівні району на виконання гендерної програми районного рівня виділено кошти на впровадження гендерної політики. Не зрозумівши тему «Гендерна політика», кошти вирішено перерозподілити на чистку колодязів в селах і на облаштування проходів до них. У зазначеному селі у більшості за водою ходять жінки пенсійного віку, які залишились самотніми, та мами, що знаходяться з дітьми вдома, опікуються побутом.

Питання: Чи тема побуту та облаштування колодязів входить до тем, що їх розглядає гендерна політика? Хто ходить у більшості по воду? Чоловіки чи жінки? Якого віку? Чи зручно їм набирати воду?

Відповідь: Так, чистка колодязів та влаштування побуту - це гендерна політика, тому що це стосується питань і жінок, і чоловіків, які ходять по воду.

Всі ці питання розглядаються гендерної політикою.

Підсумок: *Гендерна політика включає в себе питання побуту, облаштування та очищення колодязів. Якщо вирішення цього питання допомагає вирішити проблеми жінок та дівчат, чоловіків та хлопців, зробіть життя жінок з дітьми, жінок пенсійного віку, чоловіків та хлопчиків якіснішим – ця тема є актуальною для гендерної політики.*

Гендерна політика допомагає зрозуміти, що основним для гідного життя як жінки, так і чоловіка, як хлопчика, так і дівчинки є рівність у можливостях. У можливостях мати доступ до суспільних ресурсів та отримання якісних послуг, незалежно від статі, незалежно від соціального статусу, незалежно від місця проживання.

Гендерна політика враховує різні верстви населення, різні групи жінок та дівчат, чоловіків та хлопців, здорових, хворих, працевлаштованих і безробітних, мігрантів, місцевих, внутрішньо переміщених, молодих і старих, самотніх чи з родиною, удів та інші соціальні групи.

Як приклад створення гендерно-чутливої послуги: Селищна рада має домовленість з двома родинами про тимчасове перебування в цих родинах дітей, поки батько/мама відвідує лікаря чи отримує інші послуги. Мама-соло (одинокка мама) частіше звертаються по цю послугу, ніж тати-соло (одиноккий тато). Було вирішено, до родини, де тато самостійно виховує дітей, запросити родину (познайомитись під час святкування дня села), яка погодилась бути з дітьми на час, коли батькові треба відвідати лікаря чи інші соціальні структури. Ця запланована зустріч та родина, яка була готова до опіки чужих дітей, допомогла батькові влаштувати побут в родині та лікуватись.

ЧОМУ ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА Є ВАЖЛИВОЮ?

Тому що відсутність гендерно-чутливих послуг призводить до порушення прав людини, дискримінації за ознакою статі в різних формах (сільська громада, район міста, де відсутні садочки чи лікарні тощо).

Як приклад:

- Жінка не отримала лікування, бо не мала на кого залишити дитину, чоловік вважає, що виховання – не його справа, садочки відсутні чи далеко знаходяться, лікарня далеко від села (інші обставини).

- Жінка не має доступу до реабілітаційної програми від алкозалежності, бо має дитину, а умови реабілітації не передбачають перебування жінок з дітьми. Дитину нема на кого залишити.

Гендерна політика стосується захисту прав жінок, дівчат та чоловіків, хлопців, особливо для тих із них, хто не можуть отримати якісну послугу, адже їм та оточуючим заважають упередження та стереотипи.

Питання: Хто має менше можливостей отримати послугу? Яких соціальних груп більше у вас в населеному пункті: жінок/чоловіків з дітьми чи без, які у них обставини, чому вони не можуть отримати послугу? Хто більше залишається з дітьми? Мама чи татусі? Бабусі, дідусі? Хто має менше часу для отримання послуг для влаштування побуту, лікування?

Підсумок: *різні інтерпретації справедливості й рішення про те, що є “справедливо”, спричиняють різні наслідки – як для жінок, так і для чоловіків.*

ЧОМУ ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА Є СУЧАСНОЮ?

- ставить жінку і чоловіка, хлопчика та дівчинку як особистості у центр процесу життя незалежно від місця навчання чи роботи, незалежно від місця проживання чи перебування, незалежно від рівня доходів.
- підхід до управління сучасною громадою стане гуманнішим і цінуватиме особистість – як хлопчика, так і дівчинку, як чоловіка, так і жінку – саме людину, яка повинна отримати гарантовані послуги за місцем проживання.
- охоплює як жінок/дівчат, так і чоловіків/хлопців, максимально використовуючи саме їхні людські ресурси, а не стереотипи, що роблять їх безхарактерними та безпомічними.
- дозволяє врахувати відмінності між жінками та чоловіками, хлопчиками та дівчатками незалежно від статусу в суспільстві.

Важливо пам'ятати, що рівність між жінками і чоловіками можлива при відсутності корупції, лобіювання інтересів одних чи інших друзів чи партнерів, при знищенні дискримінації проти жінок під час процесу прийняття рішень.

ЧОМУ ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА Є СПРАВЕДЛИВОЮ?

Тому що **рівні можливості** для жінок та чоловіків, хлопчиків та дівчат є важливим соціальним питанням, що має суттєві наслідки для розвитку громади населеного пункту.

Гендерна політика створюється на принципі “справедливість” – що і чоловіки/хлопці, і жінки/дівчата, маючи різні проблеми і труднощі, можуть їх подолати, не будучи дискримінованими за ознакою статі.

На керівних посадах повинні бути представлені жінки і чоловіки. На жаль, ситуація виглядає так, що керівні посади займають ті, в кого більший доступ до ресурсів і можливість впливати на прийняття рішень.

“Справедливість” – отримання жінками, дівчатами та чоловіками, хлопцями гарантованого набору послуг/ресурсів незалежно від соціального статусу, місця проживання тощо, і розподіл ресурсів, що ґрунтується на рівних можливостях отримати зазначені ресурси.

Приклад визначення гендерної політики на рівні організації:

Гендерна абетка для ОГС

Гендерна компетентність (Gender competence) - інтегрована сукупність цінностей, ставлень, знань, умінь, навичок щодо сфери гендерних знань як складової сфери прав людини, що набута у процесі навчання та дає змогу ефективно впроваджувати принцип рівних прав та можливостей різних статей в усі сфери життєдіяльності суспільства.

Гендерна державна політика/державна політика щодо забезпечення рівних прав та можливостей (gender governmental policy/governmental policy of equal rights and opportunities) - система дій державного рівня, що має на меті встановлення дійсної рівності жінок та чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства. В Україні впроваджується з 1.01.2006 р. – моменту набуття чинності Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків» <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>

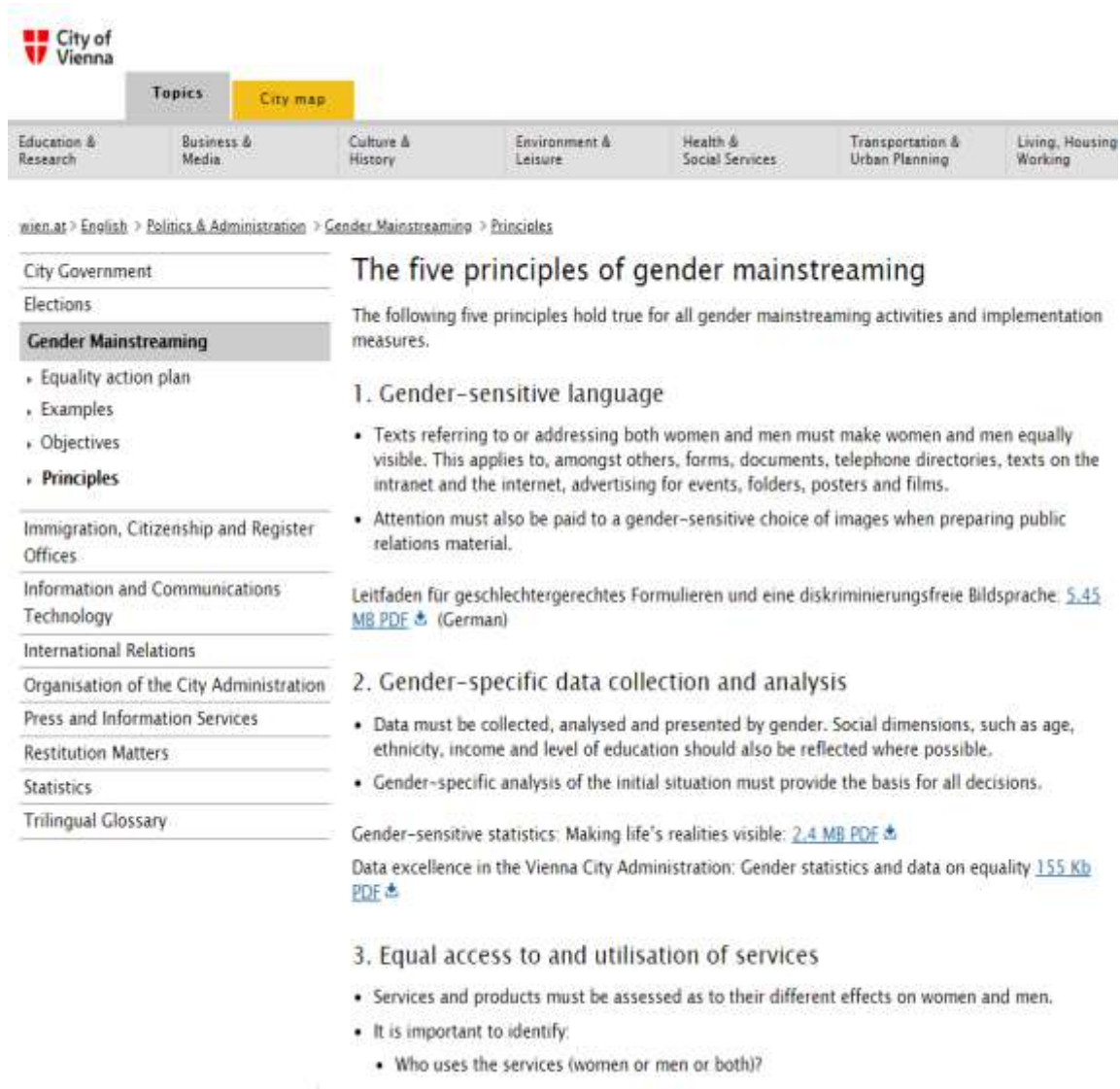
Гендерна політика організації (gender policy of organization) - діяльність (або бездіяльність у разі наявного непроведення такої політики) організації, спрямована на формування в ній гендерної культури та утвердження дійсної гендерної рівності.

Гендерна рівність (gender equality) - рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Протилежним поняттям ГР є гендерна нерівність - відмінності та нерівності, що формуються у процесі реалізації соціальних ролей жінок і чоловіків, у взаємодії та за допомоги інституцій.

Гендерна статистика (gender statistic) - статистика, що віддзеркалює дійсне становище різних статей та робить видимими гендерні проблеми та відмінності у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Приклад гендерної політики на рівні міста.

П'ять принципів впровадження гендерного підходу на всіх рівнях, м.Відень

The screenshot shows the City of Vienna website. The navigation bar includes 'Topics' and 'City map'. A horizontal menu lists various departments: Education & Research, Business & Media, Culture & History, Environment & Leisure, Health & Social Services, Transportation & Urban Planning, and Living, Housing Working. The breadcrumb trail reads: wien.at > English > Politics & Administration > Gender Mainstreaming > Principles. The left sidebar contains a list of menu items, with 'Gender Mainstreaming' selected. The main content area is titled 'The five principles of gender mainstreaming' and includes an introductory paragraph and three numbered principles with bullet points. Principle 1 is 'Gender-sensitive language', Principle 2 is 'Gender-specific data collection and analysis', and Principle 3 is 'Equal access to and utilisation of services'. There are also links to German PDF guides and data reports.

wien.at > English > Politics & Administration > Gender Mainstreaming > Principles

City Government
Elections
Gender Mainstreaming
• Equality action plan
• Examples
• Objectives
• **Principles**
Immigration, Citizenship and Register Offices
Information and Communications Technology
International Relations
Organisation of the City Administration
Press and Information Services
Restitution Matters
Statistics
Trilingual Glossary

The five principles of gender mainstreaming

The following five principles hold true for all gender mainstreaming activities and implementation measures.

1. Gender-sensitive language

- Texts referring to or addressing both women and men must make women and men equally visible. This applies to, amongst others, forms, documents, telephone directories, texts on the intranet and the internet, advertising for events, folders, posters and films.
- Attention must also be paid to a gender-sensitive choice of images when preparing public relations material.

Leitfaden für geschlechtergerechtes Formulieren und eine diskriminierungsfreie Bildsprache: [5,45 MB PDF](#) (German)

2. Gender-specific data collection and analysis

- Data must be collected, analysed and presented by gender. Social dimensions, such as age, ethnicity, income and level of education should also be reflected where possible.
- Gender-specific analysis of the initial situation must provide the basis for all decisions.

Gender-sensitive statistics: Making life's realities visible: [2,4 MB PDF](#)

Data excellence in the Vienna City Administration: Gender statistics and data on equality [155 Kb PDF](#)

3. Equal access to and utilisation of services

- Services and products must be assessed as to their different effects on women and men.
- It is important to identify:
 - Who uses the services (women or men or both)?

<https://www.wien.gv.at/english/administration/gendermainstreaming/principles/five-principles.html>

Нижче описані п'ять принципів для всієї діяльності та заходів із впровадження гендерного підходу.

1. Гендерно-чутлива мова

В текстах, які відсилають або звертаються і до жінок, і до чоловіків, і жінки, і чоловіки мають бути однаково видимими. Це стосується, зокрема, бланків, документів, телефонних довідників, текстів в Інтернеті, реклами подій, довідкових видань, афіш та фільмів.

При підготовці інформаційних матеріалів слід приділити увагу гендерно-чутливому вибору зображень.

2. Збір та аналіз дизагредованих за статтю даних

Дані слід збирати, аналізувати та презентувати з розбивкою за статтю. Соціальні характеристики, такі як вік, етнічне походження, дохід та рівень освіти – теж за можливості мають бути відображені.

Гендерно-специфічний аналіз початкової ситуації повинен враховуватися при прийнятті всіх рішень.

3. Рівний доступ до послуг та їх використання

Послуги та продукти мають бути оцінені щодо різного впливу на жінок та на чоловіків.

Важливо визначити:

Хто використовує ці послуги (жінки, чоловіки або ж обидві ці групи)?

Хто є клієнтами (жінки чи чоловіки, чи обидві групи)?

Хто є цільовими групами?

Чи жінки та чоловіки мають різні потреби?

Чи різні обставини жінок та чоловіків беруться до уваги при плануванні та створенні послуг?

чи всі цільові групи мають доступ до тих самих джерел інформації?

Хто отримує найбільшу вигоду?

Яка група постраждає найбільше, якщо вони не зможуть скористатися запропонованими послугами?

Чи офіси, які надають послуги, організовані гендерно-чутливо та вільні від бар'єрів, (тобто, є простори для очікування, освітлення, доступ без сходинок, чи наявні таблички)?

4. Жінки та чоловіки на рівних залучені до прийняття рішень

Існують обов'язкові для виконання цільові показники гендерного співвідношення на всіх рівнях прийняття рішень.

Заходи та стратегії, спрямовані на збалансоване гендерне співвідношення, мають братися до уваги на всіх рівнях прийняття рішень.

Це також важливо при призначенні робочих груп, команд для проектів, комісій та дорадчих консультативних рад, а також при організації подій - наприклад, при виборі промовців.

Робочі місця мають бути організовані гендерно-чутливо та мати безбар'єрний доступ там, де це можливо (наприклад, таблички, які звертаються і до жінок, і до чоловіків, достатнє освітлення, запобігання потенційно небезпечним ситуаціям у важкодоступних архівах на підвальних поверхах, доступ без сходів, кімнати відпочинку для різних працівників).

5. Рівне поводження інтегроване до процесів керування

Інструменти керування, серед іншого, включають управління якістю та гендерне бюджетування. Важливо зауважити, що:

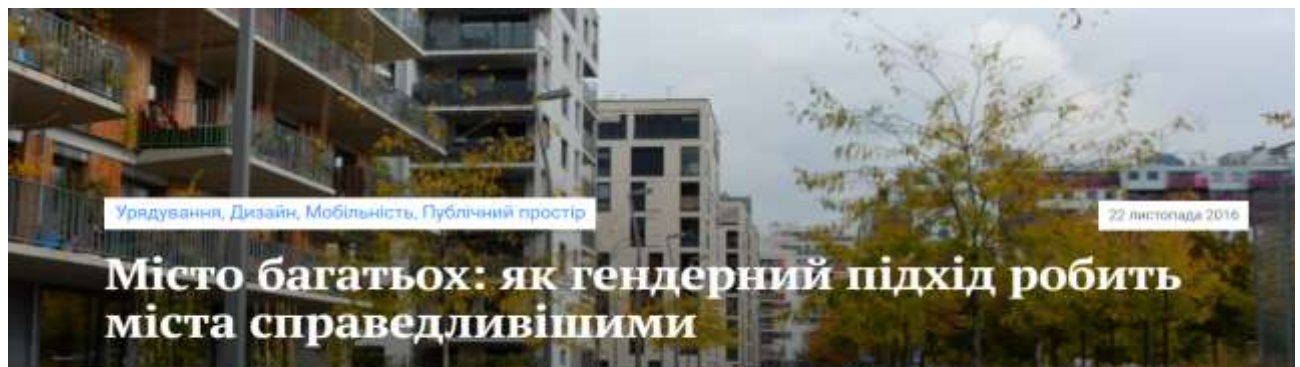
Увага до різних обставин жінок та чоловіків підвищує рівень успішності, ефективність та оптимальне використання персоналу та фінансів.

Всі цілі, що стосуються людей, визначені в термінах повної рівності, і тому досягнуті цілі презентуються з розбивкою за гендером.

Контрольні систематичні процедури включають гендерно-специфічну оцінку результатів та систематичну корекцію процентного відношення статей, іншими словами, розробку та впровадження (нових та адаптованих) цілей, стратегій та заходів.

Приклад того, як застосування гендерного підходу на рівні міста робить його дружнім до всіх груп населення, в тому числі і тих, які зазнають множинних форм дискримінації.

<https://mistosite.org.ua/articles/misto-bahatokh-iaak-hendernyi-pidkhid-robyt-mista-spravedlyvishymy?locale=uk>

Юлія Попова
координаторка
програми
«Сприяння
демократії»
Представництва
Фонду імені
Гайнріха Бьоля в
Україні у 2012-2017
роках

12-14 жовтня у Відні проходила навчальна поїздка «Гендерний мейнстрімінг у міському плануванні та розвитку» для держслужбовиць і політиків з пострадянських країн, організована чеським офісом Фонду імені Гайнріха Бьоля, громадською організацією WPS Prague та мерією міста Відень. Юлія Попова розповідає, що дізналися учасниці й учасники поїздки за ці три дні.

Відень — найкомфортніше місто для проживання за версією аналітичного агентства Мерсер. Нам це дуже помітно, адже ми прогулюємося пішохідною вулицею Маріахільфер: широка пішохідна частина, зонована

Місто багатьох: як гендерний підхід робить міста справедливішими

Юлія Попова

координаторка програми «Сприяння демократії» Представництва Фонду імені Гайнріха Бьоля в Україні у 2012-2017 роках

12-14 жовтня у Відні проходила навчальна поїздка «Гендерний мейнстрімінг у міському плануванні та розвитку» для держслужбовиць і політиків з пострадянських країн, організована чеським офісом Фонду імені Гайнріха Бьоля, громадською організацією WPS Prague та мерією міста Відень. Юлія Попова розповідає, що дізналися учасниці й учасники поїздки за ці три дні.

Відень — найкомфортніше місто для проживання за версією аналітичного агентства [Mercer](#). Нам це дуже помітно, адже ми прогулюємося пішохідною вулицею Маріахільфер: широка пішохідна частина, зонована різним мощенням, на якій часто встановлені широкі зручні лавки, перші поверхи віддано магазинам, жодних автівок. Навіть велосипедисти тут їздять повільно, адже для них немає окремої велодоріжки: за рішенням планувальниць/ків, правлять бал на цій вулиці пішоходи, а всі решта мають підлаштовуватись.

Гуляємо ми не самі, а з планувальницями цієї вулиці з Віденської мерії і нашою групою навчального візиту. Кларисса Кнейс розповідає про складну боротьбу за пішохідну Маріахільфер — 9 років ініціативна група з мерії переконувала мешканців/ок прилеглих районів, управління транспорту, політиків та автомобільне лобі зробити вулицю пішохідною, обіцяючи соціальні вигоди та підвищення привабливості міста. Торговельна палата Відня так і казала: «Це абсурд. Тут ніхто ніколи не буде гуляти». Проте, із перевагою у кілька відсотків прихильники пішохідної Маріахільфер таки перемогли на міському референдумі 2014 року і скоро вулиця відкрилася для пішоходів та велосипедистів, але здебільшого закрилася для машин. (Пішохідною [стала](#) центральна частина вулиці Маріахільфер. Частина, яка йде за коло міського центру, лишається транспортною. На початку та наприкінці пішохідної зони є так званий спільний простір — *shared space* — частина дороги, де машини, пішоходи та велосипедисти мають однаковий пріоритет.)

Дивлячись на переповнену галасливу вулицю, сотні заповнених магазинів, компанії підлітків на модульних вуличних меблях, вуличну музику й кіоски зі смаженими каштанами кожні 50 метрів, важко повірити, що у цей проект настільки не вірили. Кларисса визнає, що успіхом проекту Відень завдячує політичині з шостого району Ренаті Кауфманн, яка стукала у кожні двері і розповсюджувала інформацію на підтримку найдовшої пішохідної вулиці Відня.

На прикладі цієї вулиці Кларисса розповідає про принципи **fair-shared cities** — справедливих, або ж справедливо поділених міст: вулиці мають бути зручними для людей з інвалідністю, дітей, людей старшого віку, жінок, чоловіків, з увагою до щоденних завдань, які мешканці й мешканки щодня виконують. Кларисса пояснює, чому лавки мають бути такими широкими, який сенс несе різне мощення, чому саме так зонована вулиця.

Всі принципи, за якими планувався іміджевий проект пішохідної Маріахільфер, розроблялися департаментом міського планування Відня з початку 90-х років під кодовою назвою «**гендерний мейнстрімінг**» — група молодих архітекторок на чолі з Евою Кайл намагалися зрозуміти, як зробити міста справедливими для жінок.

Зараз, коли розроблені піонерками Віденської адміністрації принципи входять в посібники з міського планування і вже є частиною мейнстрімного урбанізму, мерія Відня підтримала нашу навчальну поїздку, щоб поділитися досвідом.

Говорячи мовою визначень, **гендерний мейнстрімінг** — це підхід до планування, який ставить на перше місце особливі потреби уразливих груп із увагою до їх статі, віку, фізичного стану. Поняття **мейнстрімінг** використовується для підкреслення, що ці потреби мають стати частиною домінантної планувальної та будівельної культури. В цій статті ми розглянемо конкретні приклади застосування принципів гендерного мейнстрімінгу. Тож, як саме робити міста справедливими для багатьох, а не тільки привілейованих?

Пріоритезуйте найслабших — перевіряйте справедливість

«Демократія вимірюється не тим, чи всі у рівних умовах, а тим, чи найслабша група в пріоритеті»

Ева Кайл, Департамент міського планування Відня

Сильніші групи користувачів схильні витіснити слабші групи користувачів: так, автомобілісти утискають пішоходів, а хлопці-підлітки займають весь ігровий майданчик, не залишаючи місця для дітей молодшого віку та дівчат. Саме по собі містобудування орієнтоване на молоду і здорову людину, а вірніше — чоловіка. Все, що не складає незручності для молодого і здорового чоловіка, не вважається серйозною проблемою: ми часто можемо [почути](#), що пішоходи — ліниві і не здатні пройти зайві 30 метрів, а наземні переходи погані, бо створюють перепони для руху автомобілів. Таким чином, саме автомобілю надається пріоритет в пересуванні містом, і це при тому, що автомобілістів на тисячу киян [лише 187](#). За такої пропорції здавалося б очевидним, що треба надавати перевагу громадському транспорту і пересуванню пішки, де це можливо (наприклад, від метро до роботи або до дому).

Такому підходу кинули виклик у Відні, де з 1992 року цими питаннями займався Жіночий департамент, який було створено після виставки 1991 року «**Кому належить публічний простір? Повсякдення жінок в місті**». Ця подія вперше на рівні міського планування привернула увагу до тем потреб справедливості публічного простору, потреб жінок і дівчат, пішоходів. Дослідження, проведене для виставки виявило, що:

1. Жінки значно менше користуються автівками і значно більше пересуваються пішки (на той момент $\frac{2}{3}$ автомобілістів були чоловіки). Проте, більше бюджету вкладається саме в автомобільну інфраструктуру, про зручність пішохідних зон містопланувальники не піклуються.

2. Якщо маршрути чоловіків більш лінійні — робота-дім-робота, то маршрути досліджуваних жінок нагадують павутиння по всьому місті, адже жінки виконують роботу по догляду за родиною (закупівлі, школа чи дитячий садок, хімчистка і т.д. — все це відображалось в маршрутних схемах).
3. Жінки здебільшого виконують роботу по догляду, проте, належної інфраструктури для виконання такої роботи немає: по запаркованих тротуарах неможливо проїхати з дитячим візочком, спускатися в підземні переходи не тільки небезпечно, але й важко з купленими продуктами, транспортне сполучення хороше з периферії до центру, але практично відсутнє в районі, місць для відпочинку на вулицях немає, пішохідні зони просто в поганому стані, на вулицях не вистачає освітлення, що додає тривоги уразливим групам.

Порівняйте ситуацію з сучасним Києвом.

Фактично, дослідження виявило, що жінки живуть в умовах інфраструктурної дискримінації: їхні потреби не беруться до уваги, немає жодних заходів з боку міста, аби покращити їх становище. Тож, гендерний мейнстрімінг винайшли як інструмент для виправлення цієї ситуації.

Дівчата-підлітки та чоловіки похилого віку як найуразливіші групи

Протягом 90-х і 2000-х у Відні було проведено багато досліджень і спостережень, які виявили набагато більше уразливих груп, ніж можна було собі уявити. Наприклад, одне дослідження показало, що дівчата у підлітковому віці практично зникають з парків і публічних просторів. Цьому виною гендерні стереотипи, які як раз починають наносити шкоду в цьому віці, витіснення з боку хлопців-підлітків, які займають всі ігрові простори і відмовляються грати «зі слабкими дівчатами», відсутність психологічно захищених місць, відчуття небезпеки, яке часто присутнє в парках. Таким чином, право на публічний простір жінки починали поступово втрачати саме в підлітковому віці, тож ініціативна група в Департаменті містопланування Відня хотіла цьому зарадити.

Вони добилися того, що саме цю проблему було взято за основу пілотних проектів Відня по гендерному мейнстрімінгу (заходи, які дозволяють включити потреби жінок та інших уразливих груп до «мейнстрімного» — загальноприйнятого містопланування та дизайну), було обрано три пілотних парки: Einsiedlerplatz (Айнзідлерплатц), St. Johann Park (Сент Йоханн парк), Fritz Imhoff Park (Фрітц Імхофф Парк), — де було вжито такі заходи:

- Для дівчаток-підлітків та інших соціально слабших груп важливо, щоб простір був відкритий і не міг повністю закритися, як «баскетбольні клітки» — загорожені сіткою спортивні майданчики. Вони бояться почуватися, як в пастці. Тому в Айнзідлерплатц парку баскетбольну клітку зробили максимально відкритою і такою, де може грати одночасно три компанії, не конкуруючи за простір.
- Стало зрозуміло, що треба робити не тільки активні зони для активних дітей, але й захищені для більш спокійних. Так, багатофункціональна платформа дозволяє менш активним дітям перебувати в спільному ігровому просторі і почуватися захищено.
- Треба створювати **вільний від страху простір (fear-free environment)**. В парку прибрали зарості дерев, зробили так, щоб він повністю проглядався вздовж всіх пішохідних шляхів; не було закутків.
- Для кожної групи треба робити свою відокремлену зону. Так, було створено ігрові снаряди різного рівня складності для дітей різного віку та рівня активності, дівчатам особливо полюбилася сфера-павутинка; окремо стоїть стіл для пінг-понгу, столи зі стільцями для трапез, стільці і лавочки з поручнями для людей старшого віку.

Як зазначила Клаудія Принц-Бранденбург, містопланувальниця і гендерна експертка мерії Відня, авторка пілотних проектів з гендерного мейнстрімінгу в парках, головне, щоб дуже різні групи могли перебувати в одному просторі і не заважати одна одній, адже парк належить всім. Комунікація між ними — це вже другий, добровільний крок. **Там, де квартири найменші, а житло найбільш скромне, публічні простори треба робити особливо якісними, адже він буде компенсувати життєві умови найменш заможних.** В цьому полягає справедливність, а також в тому, що менш спроможні групи або соціально слабші групи мають бути пріоритетованими.

Після цих спеціальних заходів у пілотних проектах парків Айнзідлерплатц, парк Св. Йохана та Фрітц Імхофф парк, стало зрозуміло, що дівчата стали практикувати більший спектр активностей, стали більш присутніми в публічному просторі. А це було показником, що в парку комфортно всім.

Проте, далеко не завжди уразливі групи одразу очевидні. Одне з досліджень показало, що в групі старшого віку (60+) більш дискримінованою підгрупою є саме чоловіки: після припинення роботи у них залишається менше соціальних зв'язків, менше звички перебувати в публічних просторах і гуляти, більше соціальної тривоги і відчуття несприйняття. Тоді планувальники стали вдаватися до спеціальних заходів, аби підтримати цю групу (простори для гри у шахи, тематичні заходи, спеціальні програми). Отже, гендер — це не тільки про жінок.

Пішоходизація як політичне питання

Якщо у вас потужне авто-лобі, створюйте пішохідне лобі!

Дивно чи не дивно, але саме феміністки-планувальниці та політикині підняли у Відні питання пішоходів як політичне і створили пішоходне лоббі.

Політикиня Рената Кауфманн, яка впродовж 15 років була головою району Маріахільф і невтримною адвокаткою гендерного мейнстрімінгу, зрозуміла питання пішохідності як питання благополуччя соціально слабших і бідніших верств населення. Вона вже знала і про те, що пішохідна інфраструктура має більше значення для жінок, які виконують більше хатньої і доглядальної роботи, і хотіла зробити свій район справедливим, а не тільки зручним для багатих автомобілістів, почасти чоловіків.

Ось рецепт Ренати Кауфманн, як зменшити автомобілізацію:

- Було створено кілька невеличких пішохідних провулків, кілька вулиць зроблені односторонніми, що перевело міський трафік з району на головну магістраль.
- Обмеження швидкості до 30 км всередині району.
- Ліквідація паркомісць там, де це потрібно пішоходам або велосипедистам.
- Пішохідна інфраструктура робиться максимально комфортно: на перехрестях тротуари розширюються, що дозволяє акумулювати на світлофорах багато пішоходів без штовханини, свято виконується правило «не менше 2х метрів», але всюди, за можливості, пішохідна зона максимально розширюється; вздовж тротуарів встановлюються поручні, а кожні 200 метрів має бути місце відпочинку, також обов'язково з поручнями; про якість покриття навіть не йдеться — вона завжди висока, всюди є тактильна розмітка.
- Дуже важливою є ширина тротуарів. Було підраховано, скільки місця займають, наприклад, людина з двома дітьми і візочком або людина з покупками, і встановлені нові норми. Усюди, де можливо, пішохідні зони розширюються.
- Особливо веселим лайфхаком поділилася пані Кауфман щодо нелегальної парковки: в місцях, де найчастіше нелегально паркуються, треба встановлювати велосипедні парковки! Це не тільки не дає паркуватись, але й нагадує про велокультуру. Взагалі, велопарковки встановлюються тільки на проїжджій частині, ніколи не на пішохідній. Велосипеди ділять простір із машинами, і нагадують, що вони на дорогах рівні.

За словами пані Кауфман, опір автомобілістів був шаленим: через ліквідацію двох паркомісць скандал міг точитися місяцями. На питання, як їй вдалося побороти опір автолобі, колишня голова району весело відповіла: «А я люблю боротися! Створюйте пішохідне лоббі, це та найбільша група людей, яка найменше усвідомлює себе і свої інтереси. Необхідно висловлювати політичну стратегію на підтримку пішоходів. І я це робила впродовж 20 років».

Як зробити місто пішохідним? Наслідуйте бажані лінії!

Вже в Департаменті міського планування Відня ми говорили про те, як системно підвищити пішоходизацію. **Desire lines — бажані лінії** — це бажана та логічна траєкторія руху для пішоходів. Якщо ми хочемо зменшення автомобілізації та активації пішоходів, у плануванні пішохідних шляхів і переходів необхідно наслідувати логіку руху пішоходів, а не автомобілів. Якщо ми віддаємо пішоходам тільки те, що лишається від машин, ми перериваємо їх комфортні лінії пересування, збільшуємо кілометраж, знижуємо комфорт. За таких умов люди будуть намагатися пересісти на автомобіль. Ті ж, хто не може його придбати, змушені будуть «задовольнятися» тим, що для них лишилося і переживатимуть погіршення якості власного життя.

Тому чільною проблемою підвищення привабливості пішоходизації є створення безперервного, безбар'єрного, безперешкодного, комфортного, безпечного та логічного руху пішоходів. Як раціональна істота — яка, до того ж, витрачає пішки більше енергії, ніж в транспорті чи автомобілі — пішохід(ка) намагатиметься скоротити відстань, і якщо він/вона бачить нелогічне додавання метражу до свого маршруту, то сприймає це як знак, що пішоходи тут на другорядному місці.

Тому у Відні ми не знайдемо доріжок по периметру, підземних переходів чи наземних переходів в незручних місцях: звичайною практикою районів є рахувати легальних і нелегальних перехожих доріг, рахувати потік пішоходів, складати мапи їх природних маршрутів, аби визначити, де краще облаштувати світлофори і прокласти тротуари.

В цей момент я відчула один з найбільш прикрих дисонансів, адже в цьому ж самому році керівник Апарату КМДА Володимир Бондаренко обзивав пішоходів лінєвими, адже ті не хочуть проходити зайві 60 метрів і перебігають дорогу у провулку з Хрещатика до Бессарабки. Окрім того, що такий підхід суперечить ідеї бажаних ліній, пан Бондаренко ще й не бере до уваги, що ширина тротуару збоку Бессарабського ринку фізично недостатня для трафіку такої кількості пішоходів, тому там ніхто ніколи в здоровому глузді ходити не буде.

Володимир Бондаренко Друзі, коли Ви вимагаєте від інших не порушувати закон, а в іншому випадку вимагаєте узаконити порушення закону через просту людську ліню пройти на зебру 10-15 метрів - це зветься подвійна мораль.

Щодо людей з обмеженими можливостями - згоден на всі 100%. Місту є над чим працювати.

Подобається · Відповісти · 1 · 18 серпня о 21:03

Отакими кроками, від спорудження підземних переходів до ігнорування бажаних ліній руху пішоходів, планувальники та чиновники з мерії прирікають наше місто на посилення автомобілізації, а відтак і її негативних ефектів — смогу, погіршення якості публічного простору й відчуження. В той час, коли наслідуювання бажаних ліній — це найпростіше, що може бути.

Безпека та зменшення тривожності в публічному просторі

Мабуть, після флешмобу #янебоюсьсказати українським читачам та читачкам не треба пояснювати, чому жінки почуваються так небезпечно в публічних (і не тільки) просторах, це — загальновідомий факт. В підході гендерного мейнстрімінгу особлива увага приділяється не тільки безпеці, а й зменшенню тривожності (у Відні є ціла програма зменшення тривожності, anxiety reduction). Адже іноді раціонально ми розуміємо, що безпеки немає, а мозок сприймає деякі ознаки загрозливого середовища, через що жінки переживають постійний і шкідливий стрес. В пілотному проекті району Маріахільфе було відпрацьовано такі принципи:

- Транзитні зони мають проглядатися і бути гарно освітленими. Підсвічувати треба не тільки згори високими ліхтарями, а й знизу та на рівні очей. Деревя не мають створювати суцільних хащів.
- На ділянках, де архітектура не дозволяє покращити безпеку, наприклад, у вузьких проходах поміж будинками, було встановлено дзеркала заднього і бокового бачення, які дозволяють жінкам слідкувати, хто йде за ними та хто вирине з-за рогу.
- В 90-ті, коли до досягнення безпечного простору було ще далеко, Рената Кауфманн створювала вечірні жіночі патрулі, які проводжали жінок від транспорту до будинку, паралельно спілкуючись і дізнаючись про особливо проблемні ділянки, де треба підвищити безпеку.
- Спілкування з мешканцями району підказувало, які ділянки сприймалися особливо небезпечно і що з ними треба робити.

Ці прості і дешеві заходи за відгукми мешканок допомогли знизити тривожність під час пішохідних маршрутів, збільшити безпеку і привабливість пішохідного способу життя.

Як полегшити виконання домашньої та сімейної роботи? Фрауен-Верк-Штадт

В рамках візиту ми ознайомилися з невеликим житловим районом на 357 квартир під назвою Frauen-Werk-Stadt (Жіночі майстерні), який було розроблено суто жінками-архітекторками за принципами позитивної дії (*позитивні дії* — це дії, спрямовані на підвищення репрезентації жінок у сферах, з яких вони виключені). В основу планування закладені принципи гендерної справедливості у житловому будівництві й пріоритет в дизайні дітям дошкільного віку, людям похилого віку, дівчатам, жінкам. Для них впроваджено заходи, які дозволяють почуватися особливо захищено, комфортно, мати своє місце в публічному просторі. Серед таких заходів були:

- Район розроблений суто пішохідним, машини всередині і довкола заборонені. Є підземні парковки на 70% домогосподарств району. Пішохідна інфраструктура максимально комфортна.
- Наскрізна ідея проекту — підтримати жінок у їхній роботі по догляду, тому посередині кварталу розташований дитячий садочок, куди можна завести дітей по дорозі на роботу, пральню влаштовано на даху будинку з розкішним краєвидом, щоб зробити хатню роботу менш рутинною, є додаткові спільні кухні, ігрові кімнати для дітей, комерчини для дитячих візочків тощо.
- 4 квартири розроблено під потреби людей з інвалідністю (на етапі планування радилися з майбутніми мешканцями), весь простір кварталу є безбар'єрним, включно з комунікаційним центром, дитячим садочком, кухнями, публічним туалетом.
- Добре продумані публічні і напівпублічні простори (на окреме сусідство або родину). Вони компенсують невеликі квартири (50% житла — субсидоване).
- В районі є квота на невеликі квартири для жінок з маленьким доходом.

Фрауен-Верк-Штадт є першим і найбільшим проектом в Європі, де системно на рівні кварталу застосовані принципи гендерного мейнстрімнгу.

Зараз в це важко повірити, але втілення цього проекту відбувалося з багатьма перешкодами. Фрауен-Верк-Штадт — перший у Відні проект, до архітектурного конкурсу щодо якого запрошували тільки архітекторок (принцип позитивної дії). Коли головна архітекторка Франциска Ульман закінчила роботу над районом, вона та її прибічницї в адміністрації мали багато складнощів в узгодженні проекту. Також було багато негативних — ба навіть сексистських — відгуків і настроїв. Проте, беззаперечний успіх Фрауен-Верк-Штадт був важливою символічною перемогою: він не тільки довів, що архітекторки можуть братися за такі великі проекти, але й допоміг максимально втілити принципи рівності в житловому районі. Тепер ця історія надихає багатьох архітекторок по всій Європі бути більш залученими в планування міського простору і підвищення якості житла більшої кількості груп мешканців.

Чим цей досвід може бути корисний нам?

На основі порад віденських містопланувальниць/ків ми розробили кілька порад для міст Східної Європи, які зараз є в транзитному періоді розвитку:

- Робіть прискіпливий профіль груп користувачів об'єкта (парку, мікрорайону тощо), обирайте одну-дві цільові групи і робіть конкретні заходи саме для цих груп. Ідея зробити все зручне для всіх однаково — утопічна. Проте, те, що зручно найуразливішим групам, зручно й решті (принцип універсального дизайну).
- Намагайтеся зрозуміти, які групи більш уразливі, і пріоритизуйте їх, тобто намагайтеся зробити простір особливо дружнім саме для них.
- Боріться за репрезентативність жінок в архітектурних професіях та державних структурах, адже більше різноманіття веде до врахування потреб більшої кількості груп; звичайно, боріться й з усіма іншими формами дискримінації в політиці та держслужбі.
- Справедливо розподіляйте бюджет, вкладайте в пішохідну інфраструктуру, робіть регулярну інспекцію пішохідних зон (найчастіше інспектують тільки дороги).
- Розширюйте тротуари і робіть їх зручними.
- Піклуйтеся про безпеку і про зменшення тривоги в публічному просторі.
- Намагайтеся зробити можливим, аби багато абсолютно різних груп могли проводити час в одному просторі.
- **«В дизайні публічних просторів функція важливіша за естетику»** — чільний принцип соціально-орієнтованого дизайну. **Обирати в проектах треба не найкращий дизайн, а найкращий соціальний ефект.**

Більше порад і вказівок можна знайти у посібнику Віденської мерії [«Гендерний мейнстрімінг в міському плануванні і розвитку»](#).

Жінки тоді і зараз, які ведуть до справедливих міст

Гендерно-чутливий підхід і справді робить міста справедливими для багатьох. Саме для багатьох, адже для всіх — то надто абстрактно. Розуміння наявності різних груп в місті, різниці в їх соціальному й економічному становищі, усвідомлення різниці в їх потребах, а після того — вживання додаткових заходів саме для більш уразливих груп — ось віденський рецепт справедливішого міста.

Для мене було і лишається питанням, як репрезентація жінок в міських адміністраціях і в політиці впливає на створення більш справедливих міст. Приклад Відня показує, що про права жінок на публічний простір почали піклуватися саме жінки, які створили Жіночий департамент. (*Жіночий департамент нещодавно було розпущено новою директоркою міського планування Відня. За її попередника робота цього департаменту тільки віталася.*) З інтуїції про власні потреби і більшої схильності до емпатії до інших уразливих груп, але й не без читання феміністської літератури, вони підняли абсолютно непомічене питання інфраструктурної дискримінації жінок. У 90-ті та 2000-ні саме ініціативні жінки-містопланувальниці та політикині були в авангарді боротьби за справедливі та пішохідні міста. Ми бачимо, що саме ця тенденція набирає обертів у світі. Без позитивної дії — архітектурного конкурсу на проект Фрауен-Верк-Штадт суто для жінок — не вдалося би втілити принципи гендерного мейнстрімнгу в окремо взятому районі, який довів на практиці ефективність цих принципів.

Всі ці приклади підводять до думки, що різноманіття у міських адміністраціях та політиці — це саме те, з чого треба починати, аби прийти до справедливих міст. Залишається тільки повторити відоме феміністичне гасло: гендерна рівність завжди на часі.

Додаток 2.2. Огляд міжнародного законодавства у сфері гендерної рівності

Гендерні перетворення на світовому рівні розпочалися у ХХ столітті і зумовлені розгортанням процесів глобалізації, демократизації й гуманізації життя у прогресивних країнах світу. Питання гендерної рівності надзвичайно активізувалося і в міжнародних співтовариствах, що привело до прийняття ряду важливих документів для досягнення гендерної рівності та захисту прав жінок.

У цій презентації ми зупинимося на найактуальніших документах, котрі є наріжними каменями для нашої повсякденної роботи у впровадженні гендерної рівності:

1. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок
2. Цілі сталого Розвитку ООН (ціль № 5 та № 16)
3. Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки
4. Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад, 2006 рік
5. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки. Мир. Безпека»
6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії

1. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок

Міжнародний договір, прийнятий в 1979 році Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй⁹. Описується як міжнародний «біль про права» для жінок. Договір укладений 3 вересня 1981 року, його ратифікували 189 держав, і Україна була однією з перших.

Норми Конвенції торкаються всіх сфер життя жінок і встановлюють принципи рівноправності, недискримінації й відповідальності держави. Конвенція підкреслює необхідність подолання бар'єрів на шляху до встановлення рівноправності жінок. Жінкам також мають бути створені умови для всебічного розвитку. Конвенція поєднує цивільні, політичні і соціально-економічні права (які раніше традиційно розділялися) і пропонує вжити правових й політичних заходів для забезпечення прав жінок і дівчат.

Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок складається з 30 статей в шістьох частинах.

- **Частина I** (статті 1-6) спрямована на недопущення дискримінації, гендерних стереотипів, торгівлі жінками та проституції.
- **Частина II** (статті 7-9) визначає права жінок у публічній сфері з акцентом на політичне життя, представництва та права на громадянство.
- **Частина III** (статті 10-14) описує економічні і соціальні права жінок, особливо у сфері освіти, зайнятості та охорони здоров'я. Також включає спеціальні засоби захисту для сільських жінок та проблем, з якими вони стикаються.

⁹

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D0%90%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D1%8F_%D0%9E%D0%9E%D0%9D

- **Частина IV** (статті 15 і 16) визначає право жінок на рівність у шлюбі і сімейному житті, право на рівність перед законом.
- **Частина V** (статті 17-22) засновує Комітет з ліквідації дискримінації жінок, а також процедуру звітності держав-учасниць.
- **Частина VI** (статті 23-30) описує вплив Конвенції на інші договори, зобов'язання держав-учасниць і адміністративне забезпечення Конвенції.

2. Цілі сталого розвитку ООН

Глобальні Цілі сталого розвитку затверджені у 2015 році на Саміті ООН з питань сталого розвитку.

15 вересня 2017 року Уряд України представив Національну доповідь¹⁰ «Цілі сталого розвитку: Україна», яка визначає базові показники для досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР).

У доповіді представлені результати адаптації 17 глобальних ЦСР з урахуванням специфіки національного розвитку.

ЦСР, яких на сьогодні дотримуються всі країни світу, включають 17 цілей і 169 конкретних завдань; кожна країна встановлює власні показники розвитку. Перелік ЦСР був офіційно затверджений на засіданнях Генеральної Асамблеї ООН в кінці вересня 2015 року.

Цілі сталого розвитку ООН, ЦІЛЬ № 5 «Забезпечення гендерної рівності, розширення прав та можливостей усіх жінок та чоловіків»

Ціль № 5 містить такі зобов'язання:

- створення умов для ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок і дівчат;
- зниження рівня гендерно-зумовленого та домашнього насильства;
- заохочення до спільної відповідальності за ведення господарства та виховання дітей;
- забезпечення рівних можливостей представництва на вищих рівнях прийняття рішень у політичному та суспільному житті;
- розширення доступу населення до послуг з планування сім'ї та зниження рівня підліткової народжуваності;
- розширення економічної діяльності жінок.

3. Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки

Стратегія, прийнята 7 березня 2018 року, спирається на величезний правовий та політичний атрибут Ради Європи щодо гендерної рівності. У Стратегії визначені цілі та пріоритети Ради Європи щодо гендерної рівності на 2018-2023 р.р.

У стратегії визнають важливість подолання постійних гендерних прогалів у сфері зайнятості, оплати праці, бідності, пенсій і незбалансованої частки домашніх обов'язків. Обов'язків, пов'язаних із доглядом, між жінками та чоловіками, оскільки такі питання становлять ключові

¹⁰ http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf

фактори економічної незалежності жінок. Економічна незалежність та розширення прав і можливостей жінок є передумовою для забезпечення гендерної рівності та рівноправних і стійких суспільств.

Роль чоловіків як у державній, так і в приватній сферах має вирішальне значення для досягнення прогресу на шляху до справжньої гендерної рівності. Участь чоловіків і хлопців, а також їхня відповідальність як учасників розглядають як наскрізне питання через призму пріоритетних цілей Стратегії.

4. Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад, прийнята у 2006 році

Хартія розроблена і запропонована Радою європейських муніципалітетів і регіонів та її партнерами. Закликає європейські місцеві та регіональні органи самоврядування взяти на себе зобов'язання використовувати існуючі повноваження і партнерства для досягнення більшої рівності своїх громадян.

Європейська хартія адресована місцевим та регіональним органам самоврядування Європи, і запрошує їх до її підписання, щоб публічно продемонструвати прийняття принципу рівності жінок і чоловіків, та щоб на території їхньої діяльності реалізовувалися зобов'язання, які викладені у Хартії.

За умовами приєднання до хартії необхідно протягом двох років (не більше) розробити план дій для досягнення рівності в усіх установах і організаціях.

В Україні Хартію підписують з кожним роком все більше і більше міст (першими були міста Вінниця та Житомир).

5. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки. Мир. Безпека»

Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 підкреслює важливість забезпечення рівноправної, всебічної та активної участі жінок у запобіганні та врегулюванні конфліктів, підтримці та зміцненні миру та безпеки. Цивільне населення, особливо жінки та діти, становлять переважну більшість серед тих, на кому негативно позначаються збройні конфлікти, включаючи біженців та вимушених переселенців. Резолюція стала першим офіційним кроком такого рівня на визнання непропорційного впливу війни на жінок, а також важливості жіночої участі та лідерства в запобіганні конфліктам і побудові миру. Активна участь жінок розглядається як необхідна умова для досягнення міжнародного миру і безпеки в широкому розумінні цієї концепції.

Документ закликає всі сторони у збройних конфліктах вживати спеціальні заходи для захисту жінок та дівчат від гендерно-зумовленого насильства, особливо від зґвалтування та інших форм сексуального насильства під час збройного конфлікту.

Сам той факт, що найвищий орган влади, до завдань якого входить забезпечення миру та безпеки в цілому світі, визнав, що мир нерозривно пов'язаний з гендерною рівністю та керівною роллю жінок, є великою перемогою глобального руху жінок.

Резолюція визначає необхідність призначення гендерних радників та радниць в усіх місіях по підтриманню миру та додаткового захисту для жінок і дівчат. В документі наголошується на необхідності здійснення навчання гендерній рівності та правам жінок для персоналу миротворчих і гуманітарних місій, на необхідності утримувати спеціальні табори для внутрішньо переміщених осіб та біженців як гуманітарні та цивільні установи і організувати

їх роботу таким чином, щоб унеможливити гендерне насильство. Резолюція також передбачає проведення консультацій з жіночими організаціями і групами та їх включення у процес пост-конфліктної реабілітації й примирення.

Резолюція 1325 є першою з десяти, які складають Порядок денний “Жінки. Мир. Безпека” і охоплюють різні аспекти досвіду жінок в умовах конфлікту, розв’язання конфлікту, пост-конфліктної відбудови та миробудування. Окрім того, є Резолюція Ради Безпеки ООН “Молодь. Мир. Безпека”, яка тематично пов’язана з цією та іншими резолюціями цього порядку денного.

На виконання Резолюції затверджено Національний план дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» (НПД 1325). Він був затверджений на період до 2020 року розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 року № 113.

7. Україна має зобов'язання впроваджувати гендерну рівність і в інших документах:

Про це вказано в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

У розділі «Співробітництво у галузі зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей»:

Пункт 1. Забезпечення гендерної рівності та рівних можливостей для чоловіків та жінок у сфері зайнятості, освіти та навчання, економічної та суспільної діяльності, а також у процесі прийняття рішень;

Отже, ми бачимо, що на міжнародному рівні в різних стратегічних документах йдеться про обов'язкове впровадження гендерної політики та захисту прав жінок як елементу сталого розвитку, як елементу виявлення демократії, як елементу прогресу.

Додаток 2.3. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: мета створення та завдання

Конвенція прийнята у 1979 році для подолання прогалів у захисті прав жінок. Вважається “Біллем про права жінок”, головним документом міжнародного рівня стосовно прав жінок, адже підняла гендерну рівність до статусу міжнародного закону. Ратифікована в 189 країнах (включаючи Україну) і запровадила перехід від гендерно сліпого до гендерно чутливого підходу до прав людини. Основна тема, якій присвячені і преамбула, і статті Конвенції – це формулювання закликів до практичних дій держав щодо ліквідації дискримінації жінок. Вони розкриті в перших шістнадцяти статтях. Ще в дванадцяти вписані вимоги до звітності та адміністративні механізми впровадження положень Конвенції.

Конкретизація положень Конвенції, подальше розкриття форм і сфер дискримінації щодо жінок є компетенцією Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок (КЛДЖ) – експертного органу ООН, створено з метою моніторингу виконання державами-учасницями положень Конвенції. Цей Комітет - це 23 незалежних експертки з різних країн.

Крім конкретних рекомендацій урядам, які звітуються за виконання положень Конвенції, Комітет розробляє і приймає Загальні рекомендації, спрямовані на конкретні проблеми: Необхідності викорінення будь-яких видів насильства щодо жінок, включаючи сексуальне насильство, знущання в сім'ї, сексуальні домагання на роботі, присвячена Загальна рекомендація № 12 КЛДЖ. Припиненню традиційних практик, що завдають шкоди жіночому здоров'ю, присвячена Загальна рекомендація № 14 КЛДЖ. Загальна рекомендація № 19 КЛДЖ, прийнята на 11-й сесії КЛДЖ в 1992 р., стала першим міжнародним документом, що однозначно визнав насильство щодо жінок дискримінацією за ознакою статі та порушенням гарантованих на міжнародному рівні прав людини. Загальна Рекомендація №30 конкретно розглядає питання жінок у запобіганні конфліктам та у ситуаціях після конфліктів.

Додаток 2.3. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: вибрані статті.

- Стаття 6. Протидія торгівлі людьми.

Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів, включаючи законодавчі, щодо припинення всіх видів торгівлі жінками та використання проституції жінок.

- Стаття 10. Освіта.

Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для того, щоб ліквідувати дискримінацію щодо жінок, з тим щоб забезпечити їм рівні права з чоловіками в галузі освіти, і, зокрема, забезпечити на основі рівності чоловіків і жінок:

- a) однакові умови для орієнтації у виборі професії або спеціальності, для доступу до освіти і одержання дипломів у навчальних закладах усіх категорій як у сільських, так і у міських районах; ця рівність забезпечується в дошкільній, загальній, спеціальній і вищій технічній освіті, а також в усіх видах професійної підготовки;
- b) доступ до однакових програм навчання, однакових іспитів, викладацького складу однакової кваліфікації, шкільних приміщень і обладнання рівної якості;
- c) усунення будь-якої стереотипної концепції ролі чоловіків і жінок на всіх рівнях і у всіх формах навчання шляхом заохочення спільного навчання та інших видів навчання, що сприятимуть досягненню цієї мети, і, зокрема, шляхом перегляду навчальних посібників та шкільних програм і адаптації методів навчання;
- d) однакові можливості одержання стипендій та іншої допомоги на освіту;
- e) однакові можливості доступу до програм продовження освіти, включаючи програми поширення грамотності серед дорослих і програми функціональної грамотності, спрямовані, зокрема, на скорочення якомога швидше будь-якого розриву в знаннях чоловіків і жінок;
- f) скорочення чисельності дівчат, які не закінчують школи, та розроблення програм для дівчат і жінок, які передчасно залишили школу;
- g) однакові можливості активно брати участь у заняттях спортом і фізичною підготовкою;
- h) доступ до спеціальної інформації освітнього характеру для сприяння забезпеченню здоров'я і добробуту сімей, включаючи інформацію та консультації про планування розміру сім'ї.

- Стаття 11. Сфера праці.

1. Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у галузі зайнятості, з тим щоб забезпечити на основі рівності чоловіків і жінок рівні права, зокрема:

- a) право на працю як невід'ємне право всіх людей;
- b) право на однакові можливості при найманні на роботу, в тому числі застосування однакових критеріїв вибору при найманні;
- c) право на вільний вибір професії чи роду роботи, на просування по службі та гарантію зайнятості, а також на користування всіма пільгами і умовами роботи, на одержання професійної підготовки та перепідготовки, включаючи учнівство, професійну підготовку підвищеного рівня та регулярну підготовку;
- d) право на рівну винагороду, включаючи одержання пільг, на рівні умови щодо рівноцінної праці, а також на рівний підхід до оцінки якості роботи;

е) право на соціальне забезпечення, зокрема при виході на пенсію, безробітті, хворобі, інвалідності, по старості та в інших випадках втрати працездатності, а також право на оплачувану відпустку;

ф) право на охорону здоров'я та безпечні умови праці, включаючи захист репродуктивної функції.

2. Для запобігання дискримінації щодо жінок після одруження або народження дитини та гарантування їм ефективного права на працю держави-сторони вживають відповідних заходів для того, щоб:

а) заборонити, під загрозою застосування санкцій, звільнення з роботи на підставі вагітності або відпустки по вагітності та пологах чи дискримінації з огляду на сімейний стан при звільненні;

б) ввести оплачувані відпустки або відпустки з порівняльною соціальною допомогою по вагітності та пологах без втрати попереднього місця роботи, старшинства або соціальної допомоги;

в) заохочувати надання необхідних додаткових соціальних послуг, з тим щоб дозволити батькам поєднувати виконання сімейних обов'язків з трудовою діяльністю та участю в громадському житті, зокрема шляхом створення і розширення мережі закладів по догляду за дітьми;

г) забезпечувати жінкам особливий захист у період вагітності на тих видах робіт, шкідливість яких для здоров'я доведена.

3. Законодавство, що стосується захисту прав, про які йдеться в цій статті, періодично має бути розглянуте в світлі науково-технічних знань, а також переглянуте, скасоване або розширене, наскільки це необхідно.

- Стаття 12. Охорона здоров'я.

1. Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у галузі охорони здоров'я, з тим щоб забезпечити на основі рівності чоловіків і жінок доступ до медичного обслуговування, зокрема в тому, що стосується планування розміру сім'ї.

2. Поряд з положенням пункту 1 цієї статті держави-сторони забезпечують жінкам відповідне обслуговування в період вагітності, пологів і післяпологовий період, надаючи, коли це необхідно, безплатні послуги, а також відповідне харчування в період вагітності та годування.

- Стаття 14. Сільські жінки.

1. Держави-сторони беруть до уваги особливі проблеми, з якими зустрічаються жінки, які проживають у сільській місцевості, та значну роль, яку вони відіграють у забезпеченні економічного добробуту своїх сімей, в тому числі їх діяльність у нетоварних галузях господарства, та вживають усіх відповідних заходів щодо забезпечення застосування положень цієї Конвенції до жінок, які проживають у сільській місцевості.

2. Держави-учасниці вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у сільських районах з тим, щоб забезпечити на основі рівності чоловіків і жінок їх участь у розвитку сільських районів та в одержанні переваг від такого розвитку і, зокрема, забезпечують таким жінкам право:

а) брати участь в опрацюванні та здійсненні планів розвитку на всіх рівнях;

б) на доступ до відповідного медичного обслуговування, включаючи інформацію, консультації та обслуговування з питань планування розміру сім'ї;

в) безпосередньо користуватися благами програм соціального страхування;

г) одержувати всі види підготовки та формальної і

неформальної освіти, включаючи функціональну грамотність, а також користуватися послугами всіх засобів об'єднаного обслуговування, консультативних служб з сільськогосподарських питань, зокрема для підвищення їх технологічного рівня;

e) організувати групи самопомоги та кооперативи, з тим щоб забезпечити рівний доступ до економічних можливостей шляхом роботи за наймом або незалежної трудової діяльності;

f) брати участь в усіх видах колективної діяльності;

g) на доступ до сільськогосподарських кредитів і позик, системи збуту, відповідної технології та на рівний статус у земельних і аграрних реформах;

h) користуватися належними умовами життя, особливо житловими умовами, санітарними послугами, електро- і водозабезпеченням, а також транспортом і засобами зв'язку.

Таблиця для роботи над статтями в групах:

Група 1:

Стаття 6. Протидія торгівлі людьми.	Чи актуально? Так / ні (рівень: [] Національний [] Регіональний [] місцевий)	Які проблеми?	Яка стратегія / програма / план заходів місцевого рівня відповідають за реалізацію цієї статті конвенції?	Які заходи передбачені цим документом?	Що робить обласна / місцева влада?	Що робить громадянське суспільство?	Досягнення	Бар'єри	Що можна зробити?
Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів, включаючи законодавчі, щодо припинення всіх видів торгівлі жінками та використання проституції жінок.									

Група 2

Стаття 10. Освіта.	Чи актуально?	Які проблеми?	Що робить обласна / місцева влада?	Що робить громадянське суспільство?	Досягнення	Бар'єри	Що можна зробити?
Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для того, щоб ліквідувати дискримінацію щодо жінок, з тим щоб забезпечити їм рівні права з чоловіками в галузі освіти, і, зокрема, забезпечити на основі рівності чоловіків і жінок:							
а) однакові умови для орієнтації у виборі професії або спеціальності, для доступу до освіти і одержання дипломів у навчальних закладах усіх категорій як у сільських, так і у міських районах; ця рівність забезпечується в дошкільній, загальній, спеціальній і вищій технічній освіті, а також в усіх видах професійної підготовки;							
б) доступ до однакових програм навчання, однакових іспитів, викладацького складу однакової кваліфікації, шкільних приміщень і обладнання рівної якості;							

<p>с) усунення будь-якої стереотипної концепції ролі чоловіків і жінок на всіх рівнях і у всіх формах навчання шляхом заохочення спільного навчання та інших видів навчання, що сприятимуть досягненню цієї мети, і, зокрема, шляхом перегляду навчальних посібників та шкільних програм і адаптації методів навчання;</p>							
<p>d) однакові можливості одержання стипендій та іншої допомоги на освіту;</p>							
<p>е) однакові можливості доступу до програм продовження освіти, включаючи програми поширення грамотності серед дорослих і програми функціональної грамотності, спрямовані, зокрема, на скорочення якомога швидше будь-якого розриву в знаннях чоловіків і жінок;</p>							
<p>f) скорочення чисельності дівчат, які не закінчують школи, та розроблення програм для дівчат і жінок, які передчасно залишили школу;</p>							
<p>g) однакові можливості активно брати участь у заняттях спортом і фізичною підготовкою;</p>							

h) доступ до спеціальної інформації освітнього характеру для сприяння забезпеченню здоров'я і добробуту сімей, включаючи інформацію та консультації про планування розміру сім'ї.							
---	--	--	--	--	--	--	--

Група 3.

Стаття 12. Охорона здоров'я.	Чи актуально?	Які проблеми?	Що робить обласна / місцева влада?	Що робить громадянське суспільство?	Досягнення	Бар'єри	Що можна зробити?
1. Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у галузі охорони здоров'я, з тим щоб забезпечити на основі рівності чоловіків і жінок доступ до медичного обслуговування, зокрема в тому, що стосується планування розміру сім'ї.							
2. Поряд з положенням пункту 1 цієї статті держави-сторони забезпечують жінкам відповідне обслуговування в період вагітності, пологів і післяпологовий період, надаючи, коли це необхідно, безплатні послуги, а також відповідне харчування в період вагітності та годування.							

Група 4

Стаття 14. Сільські жінки.	Чи актуально?	Які проблеми?	Що робить обласна / місцева влада?	Що робить громадянське суспільство?	Досягнення	Бар'єри	Що можна зробити?
<p>1. Держави-сторони беруть до уваги особливі проблеми, з якими зустрічаються жінки, які проживають у сільській місцевості, та значну роль, яку вони відіграють у забезпеченні економічного добробуту своїх сімей, в тому числі їх діяльність у нетоварних галузях господарства, та вживають усіх відповідних заходів щодо забезпечення застосування положень цієї Конвенції до жінок, які проживають у сільській місцевості.</p>							

<p>2. Держави-учасниці вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у сільських районах з тим, щоб забезпечити на основі рівності чоловіків і жінок їх участь у розвитку сільських районів та в одержанні переваг від такого розвитку і, зокрема, забезпечують таким жінкам право:</p> <p>a) брати участь в опрацюванні та здійсненні планів розвитку на всіх рівнях;</p>							
<p>b) на доступ до відповідного медичного обслуговування, включаючи інформацію, консультації та обслуговування з питань планування розміру сім'ї;</p>							
<p>c) безпосередньо користуватися благами програм соціального страхування;</p>							
<p>d) одержувати всі види підготовки та формальної і неформальної освіти, включаючи функціональну грамотність, а також користуватися послугами всіх засобів общинного обслуговування, консультативних служб з сільськогосподарських питань, зокрема для підвищення їх технологічного рівня;</p>							
<p>e) організовувати групи самопомоги та кооперативи, з тим щоб забезпечити рівний доступ до економічних можливостей шляхом роботи за наймом або незалежної трудової діяльності;</p>							
<p>f) брати участь в усіх видах колективної діяльності;</p>							

<p>g) на доступ до сільськогосподарських кредитів і позик, системи збуту, відповідної технології та на рівний статус у земельних і аграрних реформах;</p>							
<p>h) користуватися належними умовами життя, особливо житловими умовами, санітарними послугами, електро- і водозабезпеченням, а також транспортом і засобами зв'язку.</p>							

Додаток 2.5. Цілі Сталого розвитку: короткий огляд

Глобальні Цілі сталого розвитку¹¹ затверджені у 2015 році на саміті ООН з питань сталого розвитку.

15 вересня 2017 року Уряд України представив Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», яка визначає базові показники для досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР).

У доповіді представлені результати адаптації 17 глобальних ЦСР з урахуванням специфіки національного розвитку.

ЦСР, яких на сьогодні дотримуються всі країни світу, встановлюють власні показники розвитку і включають 17 цілей і 169 конкретних завдань. Перелік ЦСР був офіційно затверджений на засіданнях Генеральної Асамблеї ООН в кінці вересня 2015 року.

Додаток 2.6. Цілі Сталого розвитку: статті.

Ціль 1. Подолання бідності

«Подолання бідності у всіх формах і всюди».

Подолання бідності у всіх формах залишається однією з найбільших проблем, що стоять перед людством. Хоча за період з 1990 по 2015 р. кількість осіб, які живуть в умовах крайньої бідності, зменшилася більш ніж наполовину — з 1,9 млрд до 836 млн — проте забагато з них досі борються за задоволення базових людських потреб.

У всьому світі понад 800 мільйонів людей досі живуть на суму, меншу за 1,25 дол. на день. Багато з них не забезпечені достатнім харчуванням, чистою питною водою та засобами санітарії. Швидке економічне зростання в таких країнах, як Китай та Індія, вивело з бідності мільйони людей, але прогрес досі є нерівномірним. Жінки частіше живуть у бідності, ніж чоловіки, через нерівний доступ до оплачуваної роботи, освіти та майна.

В інших регіонах прогрес також був недостатнім, зокрема, у країнах Південної Азії та Африки на південь від Сахари, на частку яких припадає 80 % тих, хто живе в умовах крайньої бідності. Нові загрози, викликані кліматичними змінами, конфліктами та відсутністю продовольчої безпеки, означають, що необхідно зробити ще більше для того, щоб вивести людей із бідності.

ЦСР є амбітним зобов'язанням — завершити те, що ми почали, і покласти край бідності у всіх її формах і вимірах до 2030 р. Це передбачає увагу до найвразливіших прошарків населення, розширення доступу до базових ресурсів і послуг, а також підтримку громадам, які постраждали в результаті конфліктів і катастроф, викликаних кліматичними змінами.

Ціль 2. Подолання голоду, розвиток сільського господарства

«Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства».

Швидке економічне зростання та підвищення продуктивності сільського господарства протягом двох останніх десятиліть призвели до того, що кількість людей, які недостатньо харчуються, скоротилася майже вдвічі. Багато країн, які розвиваються, що постійно потерпали від голоду, зараз можуть задовольнити продовольчі потреби найвразливіших груп населення. Країни у Центральній і Східній Азії, Латинській Америці та Карибському басейні досягли величезних успіхів у подоланні крайнього голоду.

¹¹ <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html>

Все це величезні досягнення, що відповідають цільовим показникам, встановленим Цілями розвитку тисячоліття. На жаль, у багатьох країнах крайній голод і недоїдання досі залишаються величезною перешкодою на шляху розвитку. За оцінками, станом на 2014 рік, 795 мільйонів людей хронічно недоїдали, що часто є безпосереднім наслідком погіршення стану навколишнього середовища, посух і втрати біорізноманіття. Понад 90 мільйонів дітей у віці до п'яти років мають небезпечно знижену вагу. А в Африці голодує кожен четвертий.

ЦСР спрямовані на припинення всіх форм голоду та недоїдання до 2030 року і забезпечення доступу, насамперед для дітей, до поживних харчових продуктів у достатній кількості впродовж усього року. Це передбачає стимулювання сталих методів ведення сільського господарства: підтримку дрібних фермерів і забезпечення рівноправного доступу до землі, технологій і ринків. Для цього також потрібне міжнародне співробітництво з метою залучення інвестицій в інфраструктуру і технології для підвищення продуктивності сільського господарства. Разом із виконанням інших цілей, викладених тут, до 2030 року ми зможемо подолати голод.

Ціль 3. Міцне здоров'я і благополуччя

«Забезпечення здорового способу життя та добробуту людей будь-якого віку».

Ми досягли величезних успіхів у зниженні дитячої смертності, зміцненні материнського здоров'я та боротьбі проти ВІЛ/СНІДу, малярії та інших захворювань. З 1990 року спостерігається понад 50-відсоткове зниження попереджуваних випадків смерті дітей у всьому світі. Показник материнської смертності у всьому світі також знизився на 45 %. З 2000 по 2013 р. кількість нових інфікувань ВІЛ/СНІД знизилася на 30 %. Понад 6,2 мільйона життів було врятовано від малярії.

Незважаючи на такий неймовірний прогрес, щороку понад 6 мільйонів дітей помирають до свого п'ятого дня народження. Від попереджуваних хвороб, таких як кір і туберкульоз, щодня помирають 16 000 дітей. Сотні жінок щодня помирають під час вагітності або від ускладнень під час пологів. У багатьох сільських районах лише 56 % пологів приймають кваліфіковані фахівці. Основною причиною смерті серед підлітків у країнах Африки на південь від Сахари, у регіоні, спустошеному епідемією ВІЛ, є СНІД.

Ці смерті можна попередити за допомогою профілактики та лікування, освіти, кампаній по імунізації, а також цільових програм з охорони сексуального та репродуктивного здоров'я. Цілі сталого розвитку беруть на себе сміливе зобов'язання — до 2030 р. подолати епідемії СНІДу, туберкульозу, малярії та інших інфекційних захворювань. Мета полягає в забезпеченні загального охоплення медичними послугами та наданні доступу до безпечних і доступних лікарських засобів і вакцин. Невід'ємною частиною цього процесу є підтримка наукових досліджень і розробок вакцин.

Ціль 4. Якісна освіта

«Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх».

З 2000 року в забезпеченні загальної початкової освіти відбувся величезний прогрес. Загальний показник охоплення шкільною освітою у регіонах, які розвиваються, у 2015 році досяг 91 %, а кількість дітей, які не відвідують школу, у всьому світі зменшилася майже вдвічі. Рівень грамотності також різко зріс, а крім того, школу відвідують набагато більше дівчаток, ніж будь-коли раніше. Всі ці успіхи є видатними.

У деяких регіонах, які розвиваються, прогрес уповільнювався через високий рівень бідності, збройні конфлікти та інші надзвичайні ситуації. Через постійні збройні конфлікти у Західній Азії і Північній Африці спостерігається зростання кількості дітей, які не відвідують школу. Це тривожна тенденція. Хоча в африканських країнах на південь від Сахари відбувся найбільший прогрес в охопленні початковою шкільною освітою серед усіх регіонів, які розвиваються — з 52 % у 1990 році до 78 % у

2012 році — значні розбіжності залишаються. У дітей із бідних домогосподарств учетверо менше шансів ходити до школи, ніж у дітей з найбагатших сімей. Значними також залишаються відмінності між сільськими та міськими районами.

Досягнення всебічної якісної освіти для всіх іще раз підтверджує думку про те, що освіта є одним із найпотужніших і перевірених засобів сталого розвитку. Ця мета гарантує отримання безкоштовної початкової та середньої освіти всіма дівчатками і хлопчиками до 2030 року. Вона також спрямована на забезпечення рівноправного доступу до недорогого професійного навчання, ліквідації гендерних і матеріальних розбіжностей і забезпечення загального доступу до якісної вищої освіти.

Ціль 5. Гендерна рівність

«Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток».

Припинення всіх форм дискримінації щодо жінок і дівчаток є не лише базовим правом людини, воно також має вирішальне значення для прискорення сталого розвитку. Неодноразово було доведено, що розширення прав і можливостей жінок і дівчаток справляє суттєвий позитивний вплив у всіх сферах і сприяє економічному зростанню та розвитку.

З 2000 року гендерна рівність займає провідне місце в роботі ПРООН, а також партнерських організацій у системі ООН і світової спільноти. Відтоді ми досягли значного прогресу. Школу зараз відвідують більше дівчаток, ніж 15 років тому, а у більшості регіонів було досягнуто гендерного паритету в початковій освіті. На сьогодні 41 % оплачуваних працівників поза межами сільського господарства складають жінки, тоді як у 1990 році цей показник становив 35 %.

Цілі сталого розвитку розвивають ці досягнення з метою гарантованого припинення дискримінації по відношенню до жінок і дівчат у всьому світі. У деяких регіонах на ринку праці досі існує величезна нерівність, а жінки позбавлені рівного доступу до робочих місць. Сексуальне насильство та експлуатація, нерівноправний розподіл неоплачуваного догляду за дітьми та домашньої роботи, а також дискримінація на державній службі досі залишаються величезними перешкодами.

Надання жінкам рівних прав на економічні ресурси, такі як земля і власність, є життєво важливими завданнями в контексті реалізації цієї цілі. Не менше значення має забезпечення загального доступу до охорони сексуального і репродуктивного здоров'я. На сьогоднішній день державні посади обіймають більше жінок, ніж будь-коли раніше, проте заохочення жінок-лідерів сприятиме зміцненню політики і законодавства для посилення гендерної рівності.

Ціль 6. Чиста вода та належні санітарні умови

«Забезпечення наявності та сталого управління водними ресурсами та санітарією».

Дефіцит води впливає на понад 40 % людей у всьому світі. За прогнозами, підвищення глобальної температури, що відбувається в результаті кліматичних змін, спричинить збільшення цієї тривожної цифри. Хоча з 1990 року 2,1 мільярда осіб отримали доступ до вдосконалених засобів очищення води, виснаження запасів чистої питної води є однією з основних проблем, які впливають на кожен континент.

У 2011 році 41 країна зіткнулася з дефіцитом води, 10 із яких фактично виснажили свої запаси поновлюваних ресурсів прісної води і тепер повинні покладатися на альтернативні джерела. Посилення посух і опустелювання дедалі погіршує ці тенденції. За прогнозами, до 2050 року постійний дефіцит води впливатиме щонайменше на кожного четвертого.

Забезпечення загального доступу до безпечної та недорогої питної води для всіх до 2030 року вимагає від нас інвестування у відповідну інфраструктуру, забезпечення санітарно-технічних споруд, а також стимулювання гігієни на всіх рівнях. Захист і відновлення водних екосистем, таких як ліси, гори, болота і річки, має важливе значення для пом'якшення дефіциту води. Активніше міжнародне

співробітництво також є необхідним для стимулювання ефективного використання водних ресурсів і забезпечення технологій обробки у країнах, які розвиваються.

Ціль 7. Доступна та чиста енергія

«Забезпечення доступу всіх людей до прийнятних за ціною, надійних, сталих і сучасних джерел енергії».

У період з 1990 по 2010 рік кількість людей, забезпечених електроенергією, збільшилася на 1,7 млрд осіб. По мірі зростання населення у світі так само зростатиме й попит на дешеву енергію. Світова економіка, заснована на викопному паливі, а також збільшення викидів парникових газів, викликає радикальні зміни кліматичної системи. Це впливає на кожен континент.

Зусилля, спрямовані на стимулювання розвитку екологічно чистої енергетики, посприяли тому, що станом на 2011 рік понад 20 % енергії, що вироблялася у світі, походило з відновлюваних джерел.

Проте досі один із п'яти людей не мають доступу до електроенергії, і по мірі зростання попиту необхідно суттєво збільшувати виробництво енергії з відновлюваних джерел у всьому світі.

Забезпечення загального доступу до недорогої електроенергії до 2030 року передбачає інвестиції в екологічно чисті джерела енергії, такі як енергія сонця, вітру та тепла енергія. Запровадження економічно ефективних стандартів для ширшого спектру технологій також може зменшити споживання електроенергії у будівлях і промисловості у всьому світі на 14 %. Це дорівнює приблизно 1300 електростанцій середньої потужності. Розширення інфраструктури та технологічна модернізація з метою забезпечення екологічно чистої енергії в усіх країнах, що розвиваються, є найважливішим завданням, яке може як стимулювати зростання, так і сприяти збереженню навколишнього середовища.

Ціль 8. Гідна праця та економічне зростання

«Сприяння безперервному, всеохопному і сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх».

Протягом останніх 25 років кількість робітників, які живуть в умовах крайньої бідності, суттєво знизилася, незважаючи на тривалий вплив економічної кризи 2008 року і глобальний економічний спад. У країнах, що розвиваються, чисельність середнього класу на сьогодні становить понад 34 % загального числа зайнятих — у період з 1991 по 2015 р. їхня кількість майже потроїлася.

Водночас, оскільки світова економіка досі відновлюється після кризи, можна спостерігати уповільнення темпів розвитку, поглиблення нерівності і брак робочих місць на фоні зростання трудових ресурсів. За даними Міжнародної організації праці, у 2015 році нараховувалося понад 204 мільйони безробітних.

Цілі сталого розвитку сприяють сталому економічному зростанню, підвищенню рівня продуктивності і використанню технологічних інновацій. Важливою передумовою є стимулювання підприємництва і створення робочих місць, а також ефективні заходи задля викоринення примусової праці, рабства і торгівлі людьми. Відповідно до цих завдань, мета полягає у забезпеченні повної і продуктивної зайнятості та гідної праці для всіх жінок і чоловіків до 2030 року.

Ціль 9. Промисловість, інновації та інфраструктура

«Створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям».

Головними факторами економічного зростання та розвитку є інвестиції в інфраструктуру та інновації. Понад половина населення світу живе у містах, тому все важливішими стають громадський транспорт і поновлювані джерела енергії, а також розвиток нових галузей промисловості, інформаційних і комунікаційних технологій.

Технологічний прогрес також має важливе значення для знаходження оптимальних рішень для економічних і екологічних проблем, зокрема, створення нових робочих місць і підвищення ефективності використання енергії. Розвиток енергоефективних галузей промисловості, а також інвестиції у наукові дослідження та інновації є важливими факторами, що сприяють сталому розвитку.

Понад 4 млрд людей досі не мають доступу до Інтернету, причому 90 % із них живуть у країнах, що розвиваються. Подолання цього цифрового розриву має вирішальне значення для забезпечення рівноправного доступу до інформації та знань, а також стимулювання інновацій і підприємництва.

Ціль 10. Скорочення нерівності

«Скорочення нерівності всередині країн і між ними».

Добре відомо, що нерівність доходів зростає, коли 10 % найбагатших отримують до 40 % загального світового доходу. Найбідніші 10 % отримують лише від 2 % до 7 % загального світового доходу. У країнах, що розвиваються, нерівність зросла на 11 %, якщо брати до уваги зростання населення.

Таке зростання розриву вимагає формування обґрунтованої політики для розширення прав і можливостей нижнього процентилу отримувачів доходів, а також сприяння економічній інтеграції всіх, незалежно від статі, раси або етнічної приналежності.

Нерівність доходів — глобальна проблема, що вимагає глобальних рішень. Для цього потрібно вдосконалювати механізми регулювання і моніторингу фінансових ринків та інститутів, заохочувати допомогу, спрямовану на розвиток і залучення прямих іноземних інвестицій у регіони, які найбільше цього потребують. Сприяння безпечній міграції та мобільності людей також є важливим фактором подолання зростаючого розриву.

Ціль 11. Сталий розвиток міст і громад

«Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів».

Більше половини населення світу проживає в міських районах. До 2050 року ця цифра зросте до 6,5 млрд людей, тобто двох третин усього людства. Сталого розвитку не можна досягти без істотного перетворення того, яким чином ми будуємо міські райони і керуємо ними.

Швидке зростання міст у країнах, що розвиваються, одночасно з активізацією міграції з сільських районів до міста, викликало бум у мегаполісах. У 1990 році налічувалося 10 мегаполісів, що мали 10 мільйонів жителів або більше. У 2014 році мегаполісів стало 28, у яких проживає 453 мільйони.

У міських районах нерідко зосереджена крайня бідність, а національним і міським органам влади непросто розмістити зростаюче населення на таких територіях. Досягнення безпеки і сталого розвитку міст означає забезпечення безпечним і доступним житлом, а також модернізацію нетрів. Це також передбачає інвестиції у громадський транспорт, створення зелених громадських територій, а також удосконалення міського планування і управління у такий спосіб, що одночасно забезпечуватиме інклюзивність і загальну рівноправну участь.

Ціль 12. Відповідальне споживання та виробництво

«Забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва».

Економічне зростання і сталий розвиток вимагають термінового скорочення впливу на екологію шляхом змін у виробництві та споживанні товарів і ресурсів. Найбільшим споживачем води у всьому світі є сільське господарство, адже на потреби зрошення витрачається майже 70 % усіх запасів прісної води, придатної для використання людьми.

Ефективне управління нашими спільними природними ресурсами, а також методи утилізації токсичних відходів і забруднюючих речовин, є важливими цільовими показниками у досягненні цієї мети. Заохочення галузей, підприємств і споживачів до утилізації та скорочення обсягів відходів є настільки ж важливим, як і підтримка країн, що розвиваються, у запровадженні більш раціональних моделей споживання до 2030 року.

Значна частина населення у світі досі споживає настільки мало, що цього недостатньо для задоволення навіть їхніх базових потреб. Скорочення удвічі обсягів харчових відходів на душу населення, на рівні роздрібної торгівлі та споживання, також має важливе значення для створення ефективнішого виробництва та ланцюгів постачання. Це може сприяти досягненню продовольчої безпеки та переходу до більш ресурсоефективної економіки.

Ціль 13. Пом'якшення наслідків зміни клімату

«Вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками».

У світі немає жодної країни, яка б не відчувала серйозних наслідків зміни клімату. Обсяги викидів парникових газів продовжують зростати: на сьогодні вони вищі на понад 50 % порівняно з 1990 роком. Хоча країни Східної Європи і Центральної Азії не продукують значних викидів парникових газів, цей регіон непропорційно потерпає від наслідків кліматичних змін.

Повені на Західних Балканах зруйнували будинки та призвели до вимушеного переселення тисяч людей. Скорочення льодовиків і зменшення водних ресурсів у Центральній Азії може серйозно вплинути на зрошення і виробництво гідроенергії. Молдова і південна Україна потерпають від сильних посух, які призводять до значних сільськогосподарських збитків.

Але люди в усьому регіоні мобілізують зусилля з метою скорочення викидів парникових газів, порятунку життів і допомоги громадам. Столиця Хорватії взяла зобов'язання стати містом із нульовим рівнем викидів вуглецю до 2050 року. На торфовищах Білорусі здійснюються безпрецедентні заходи для утримання вуглецю в ґрунті. Грузія застосовує складні системи раннього попередження й ефективніші методи захисту від повеней.

Глобальне потепління різко змінює людські життя. Діяти потрібно вже зараз.

Ціль 14. Збереження морських ресурсів

«Збереження та стале використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку».

Світові океани — їхня температура, хімічний склад, течії та живі організми — лежать в основі глобальних систем, завдяки яким Земля придатна для проживання людства. Те, як ми керуємо цим життєво важливим ресурсом, має надважливе значення для людства загалом, а також для протидії наслідкам кліматичних змін.

Завдяки морському і прибережному біорізноманіттю, понад три мільярди людей мають засоби до існування. Однак на сьогодні вже виловлено 30 % світових рибних запасів, що нижче рівня, при якому можна забезпечити стабільні вилови.

Океани також поглинають близько 30 % вуглекислого газу, виробленого людьми, а від початку промислової революції закислення океану зросло на 26 %. Забруднення морського середовища, джерела якого є переважно наземними, досягає тривожного рівня: на кожному квадратному кілометрі океану в середньому можна знайти 13 000 предметів пластикового сміття.

Цілі сталого розвитку спрямовані на раціональне господарювання й захист морських і прибережних екосистем від забруднення, а також вирішення проблеми закислення океану. Розширення заходів

щодо природозбереження і раціональне використання ресурсів океану на основі принципів міжнародного права також дозволить пом'якшити деякі проблеми, які загрожують нашим океанам.

Ціль 15. Захист та відновлення екосистем суші

«Захист і відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення та повернення назад процесу деградації земель і зупинення втрати біорізноманіття».

Людське життя і засоби до існування залежать від землі настільки ж, наскільки й від океану. Рослини забезпечують 80 % раціону людей, а сільське господарство є важливим економічним ресурсом і засобом розвитку. Ліси покривають 30 % поверхні Землі; вони є життєво необхідними місцями проживання для мільйонів видів організмів і важливим джерелом чистого повітря і води. Вони також відіграють важливу роль у протидії кліматичним змінам.

Сьогодні ми є свідками безпрецедентної деградації земель, а втрати орних земель у 30-35 разів перевищують звичайні темпи. Засухи та опустелювання також щороку зростають, спричиняючи втрату 12 мільйонів гектарів і негативно впливаючи на бідні громади у всьому світі. З 8300 відомих порід тварин, 8 % уже зникли, а 22 % перебувають під загрозою зникнення.

Цілі сталого розвитку спрямовані на збереження і відновлення використання до 2020 р. наземних екосистем, таких як ліси, водно-болотні угіддя, посушливі землі та гори. Зупинити обезліснення також життєво важливо для пом'якшення наслідків кліматичних змін. Необхідні термінові заходи для скорочення втрат природних середовищ існування і біорізноманіття, що є частиною нашої спільної спадщини.

Ціль 16. Мир, справедливість та сильні інститути

«Сприяння розбудові миролюбного і всеохопного суспільства задля сталого розвитку, забезпечення всім доступу до правосуддя і створення ефективних, підзвітних та інклюзивних інституцій на всіх рівнях».

Без миру, стабільності, забезпечення прав людини та ефективного врядування на принципах верховенства права не можна сподіватися на сталий розвиток. Ми живемо у світі, що стає все більш розділеним. Деякі регіони досягли стійкого миру, безпеки і процвітання, тоді як інші потрапили у цикл конфліктів і насильства, що здаються нескінченними. Проте така ситуація аж ніяк не є неминучою і має бути вирішена.

Високий рівень збройного насильства і нестабільності справляють руйнівний вплив на розвиток країни. Вони негативно впливають на економічне зростання і часто викликають невдоволення та взаємні образи, що можуть тривати десятиліттями. В умовах конфлікту чи за відсутності верховенства права також поширені сексуальне насильство, злочинність, експлуатація і тортури, а країни повинні вживати заходи для захисту тих, кому загрожують найбільші ризики.

Цілі сталого розвитку спрямовані на значне скорочення всіх форм насильства, а також на пошук, спільно з державними органами та громадами, довготермінових рішень для подолання конфліктів і покращення безпеки. Посилення верховенства права і зміцнення прав людини є ключовими факторами в цьому процесі, як і зменшення незаконного обороту зброї й активізація участі країн, що розвиваються, в інститутах глобального управління.

Ціль 17. Партнерство заради сталого розвитку

«Сприяння розбудові миролюбного і всеохопного суспільства задля сталого розвитку, забезпечення всім доступу до правосуддя і створення ефективних, підзвітних та інклюзивних інституцій на всіх рівнях».

Цілі сталого розвитку можуть бути досягнуті лише за умови відданості принципам глобального партнерства і співпраці. У період з 2000 до 2014 рр. обсяги офіційної допомоги на потреби розвитку, яка надавалася розвиненими країнами, збільшилися на 66 %; проте гуманітарні кризи, викликані конфліктами чи стихійними лихами, вимагають усе більших обсягів фінансових ресурсів і допомоги. Багато країн також потребують офіційної допомоги на цілі розвитку для підтримки економічного зростання й торгівлі.

Сьогодні світ є більш взаємопов'язаним, ніж будь-коли раніше. Вдосконалення доступу до технологій і знань є важливим засобом обміну ідеями та розвитку інновацій. Координація політики, спрямованої на надання допомоги країнам, що розвиваються, в управлінні своїми боргами, а також залучення інвестицій до найменш розвинутих країн, мають життєво важливе значення для забезпечення сталого зростання і розвитку.

Цілі спрямовані на посилення співробітництва за напрямками Північ-Південь і Південь-Південь шляхом підтримки національних планів по досягненню всіх цільових показників. Сприяння розвитку міжнародної торгівлі, а також надання допомоги країнам, які розвиваються, у збільшенні обсягів експорту, є важливими умовами досягнення рівноправної торгівельної системи на основі універсальних правил, яка була б справедливою, відкритою і вигідною для всіх.

Додаток 2.7. Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна» - 2017 р. показники

Показники взяті з документу Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна» - 2017 р¹².

Ціль 1. Подолання бідності

ЗАВДАННЯ 1.1.	Індикатор 1.1.1.
Скоротити в 4 рази рівень бідності, зокрема шляхом ліквідації її крайніх форм	Частка населення, чиї середньодушові еквівалентні сукупні витрати є нижчими за фактичний (розрахунковий) прожитковий мінімум, %
	Індикатор 1.1.2.
	Частка осіб, добове споживання яких є нижчим за 5,05 доларів США за ПКС, %
ЗАВДАННЯ 1.2.	Індикатор 1.2.1.
Збільшити охоплення бідного населення адресними програмами соціальної підтримки	Частка бідних, які охоплені державною соціальною підтримкою, в загальній чисельності бідного населення, %
ЗАВДАННЯ 1.3.	Індикатор 1.3.1.
Підвищити життєстійкість соціально вразливих верств населення	Співвідношення рівнів бідності домогосподарств з дітьми та домогосподарств без дітей, рази
	Індикатор 1.3.2.
	Частка витрат на харчування в сукупних витратах домогосподарств, %

¹² <http://un.org.ua/ua/publikatsii-ta-zvity/un-in-ukraine-publications/4203-2017-natsionalna-dopovid-tsili-staloho-rozvytku-ukraina-iaka-vyznachaie-bazovi-pokaznyky-dlia-dosiahnennia-tsilei-staloho-rozvytku-tssr>
Файл у форматі пдф -- https://drive.google.com/file/d/1v2Xn4J2ORZlcXJsnX_ve1QQ63PQAMrp/view

Ціль 2. Подолання голоду, розвиток сільського господарства

ЗАВДАННЯ 2.1.	Індикатор 2.1.1.
Забезпечити доступність збалансованого харчування на рівні науково обґрунтованих норм для всіх верств населення	Споживання м'яса в розрахунку на одну особу, кг/рік
	Індикатор 2.1.2.
	Споживання молока в розрахунку на одну особу, кг/рік
	Індикатор 2.1.3.
	Споживання фруктів у розрахунку на одну особу, кг/рік
ЗАВДАННЯ 2.2.	Індикатор 2.2.1.
Підвищити вдвічі продуктивність сільського господарства, насамперед за рахунок використання інноваційних технологій	Продуктивність праці в сільському господарстві, тис. доларів США на одного зайнятого
	Індикатор 2.2.2.
	Індекс сільськогосподарської продукції, %
ЗАВДАННЯ 2.3.	Індикатор 2.3.1.
Забезпечити створення стійких систем виробництва продуктів харчування, що сприяють збереженню екосистем і поступово покращують якість земель та ґрунтів, насамперед за рахунок використання інноваційних технологій	Індекс виробництва харчових продуктів, %
	Індикатор 2.3.2.
	Частка продукції харчової промисловості та переробки сільськогосподарської сировини в експорті груп 1–24 УКТЗЕД, %
	Індикатор 2.3.3.
	Частка сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом у загальній площі сільськогосподарських угідь України, %
ЗАВДАННЯ 2.4.	Індикатор 2.4.1.
Знизити волатильність цін на продукти харчування	Індекс споживчих цін на продукти харчування (середньорічний), %

Ціль 3. Міцне здоров'я і благополуччя

ЗАВДАННЯ 3.1.	Індикатор 3.1.1.
Знизити материнську смертність	Кількість випадків материнської смерті, на 100 000 живонароджених
ЗАВДАННЯ 3.2.	Індикатор 3.2.1.
Мінімізувати смертність, якій можна запобігти, серед дітей віком до 5 років	Смертність дітей у віці до 5 років, випадків на 1000 живонароджених
ЗАВДАННЯ 3.3.	Індикатор 3.3.1.
Зупинити епідемії ВІЛ/СНІДу та туберкульозу, у тому числі за рахунок	Кількість хворих з уперше в житті встановленим діагнозом ВІЛ, на 100 000 населення

використання інноваційних практик та засобів лікування	Індикатор 3.3.2. Кількість хворих з уперше в житті встановленим діагнозом активного туберкульозу, на 100 000 населення
ЗАВДАННЯ 3.4. Знизити передчасну смертність від неінфекційних захворювань	Індикатор 3.4.1. Кількість смертей чоловіків від цереброваскулярних хвороб у віці 30–59 років, на 100 000 чоловіків відповідного віку Індикатор 3.4.2. Кількість смертей жінок від цереброваскулярних хвороб у віці 30–59 років, на 100 000 жінок відповідного віку Індикатор 3.4.3. Кількість смертей від злоякісного новоутворення молочної залози у віці 30–59 років, на 100 000 жінок відповідного віку Індикатор 3.4.4. Кількість смертей від злоякісного новоутворення шийки матки у віці 30–59 років, на 100 000 жінок відповідного віку
ЗАВДАННЯ 3.5. Знизити на чверть передчасну смертність населення, у тому числі за рахунок упровадження інноваційних підходів до діагностики захворювань	Індикатор 3.5.1. Ймовірність померти у віці 20–64 роки, чоловіки, ‰ Індикатор 3.5.2. Ймовірність померти у віці 20–64 роки, жінки, ‰
ЗАВДАННЯ 3.6. Знизити рівень отримання тяжких травм і смертності внаслідок ДТП, у тому числі за рахунок використання інноваційних практик реанімування, лікування та реабілітації постраждалих унаслідок ДТП	Індикатор 3.6.1. Кількість смертей унаслідок транспортних нещасних випадків, на 100 000 населення Індикатор 3.6.2. Кількість отриманих тяжких травм внаслідок транспортних нещасних випадків/ДТП, на 100 000 населення, % (від рівня 2015 року)
ЗАВДАННЯ 3.7. Забезпечити загальну якісну імунізацію населення з використанням інноваційних препаратів	Індикатор 3.7.1. Рівень охоплення імунопрофілактикою згідно з Національним календарем щеплень (відповідно до медичних показань), %
ЗАВДАННЯ 3.8. Знизити поширеність тютюнокуріння серед населення з використанням інноваційних засобів інформування про негативні наслідки тютюнокуріння	Індикатор 3.8.1. Частка осіб, які курять, серед жінок віком 16–29 років, % Індикатор 3.8.2. Частка осіб, які курять, серед чоловіків віком 16–29 років, %

ЗАВДАННЯ 3.9.	Індикатор 3.9.1.
Здійснити реформу фінансування системи охорони здоров'я	Частка витрат населення у загальних видатках на охорону здоров'я, %

Ціль 4. Якісна освіта

ЗАВДАННЯ 4.1.	Індикатор 4.1.1.
Забезпечити доступність якісної шкільної освіти для всіх дітей та підлітків	Частка населення, задоволеного доступністю та якістю послуг шкільної освіти, %

ЗАВДАННЯ 4.2.	Індикатор 4.2.1.
Забезпечити доступність якісного дошкільного розвитку для всіх дітей	Чистий показник охоплення дошкільними навчальними закладами дітей віком 5 років, %

ЗАВДАННЯ 4.3.	Індикатор 4.3.1.
Забезпечити доступність професійної освіти	Частка домогосподарств, які потерпають через відсутність коштів для отримання членом родини будь-якої професійної освіти, %

ЗАВДАННЯ 4.4.	Індикатор 4.4.1.
Підвищити якість вищої освіти та забезпечити її тісний зв'язок з наукою, сприяти формуванню в країні міст освіти та науки	Місце України у рейтингу Global Competitiveness Report за напрямом «вища освіта»

Індикатор 4.4.2.
Кількість університетських міст, одиниць

ЗАВДАННЯ 4.5.	Індикатор 4.5.1.
Збільшити поширеність серед населення знань і навичок, необхідних для отримання гідної роботи та підприємницької діяльності	Рівень участі дорослих та молоді у формальних та неформальних видах навчання та професійної підготовки за останні 4 тижні, % населення віком 15–70 років

Індикатор 4.5.2.
Частка населення, яке повідомило, що за останні 12 місяців користувалось послугами Інтернету, %

ЗАВДАННЯ 4.6.	Індикатор 4.6.1.
Ліквідувати гендерну нерівність серед шкільних учителів	Частка чоловіків серед шкільних учителів, %

ЗАВДАННЯ 4.7.	Індикатор 4.7.1.
Створити у школах сучасні умови навчання, включаючи інклюзивне, на основі інноваційних підходів	Частка сільських денних загальноосвітніх навчальних закладів, що мають доступ до Інтернету, %

Індикатор 4.7.2.
Частка сільських денних загальноосвітніх навчальних закладів, що мають комп'ютерні програмні засоби навчання, %

Індикатор 4.7.2.
Частка денних загальноосвітніх навчальних закладів, в яких організовано інклюзивне навчання, %

Ціль 5. Гендерна рівність

ЗАВДАННЯ 5.1.	Індикатор 5.1.1.
Створити умови для ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок і дівчат	Кількість нормативно-правових актів, переглянутих або прийнятих з метою забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та недопущення дискримінації щодо жінок і дівчат, одиниць
ЗАВДАННЯ 5.2.	Індикатор 5.2.1.
Знизити рівень гендерно зумовленого та домашнього насильства, забезпечити ефективне запобігання його проявам та своєчасну допомогу постраждалим	Частка жінок віком 15–49 років, які пережили принаймні одну з форм фізичного та/або сексуального насильства, %
	Індикатор 5.2.2.
	Кількість звернень щодо насильства в сім'ї, тис.
ЗАВДАННЯ 5.3.	Індикатор 5.3.1.
Заохочувати спільну відповідальність за ведення господарства та виховання дитини	Співвідношення тривалості неоплачуваної домашньої роботи (ведення господарства, догляд за дітьми та іншими родичами тощо) жінок та чоловіків, %
ЗАВДАННЯ 5.4.	Індикатор 5.4.1.
Забезпечити рівні можливості представництва на вищих рівнях прийняття рішень у політичному та суспільному житті	Частка жінок серед депутатів ВРУ, %
	Індикатор 5.4.2.
	Частка жінок серед депутатів обласних рад та місцевих рад міст обласного значення, %
	Індикатор 5.4.3.
	Частка жінок серед посад вищого корпусу державної служби (посади категорії «А»), %
ЗАВДАННЯ 5.5.	Індикатор 5.5.1.
Розширити доступ населення до послуг з планування сім'ї та знизити рівень підліткової народжуваності	Рівень поточного використання сучасних методів контрацепції серед заміжніх та сексуально активних незаміжніх жінок віком 15–49 років, %
	Індикатор 5.5.2.
	Коефіцієнт народжуваності жінок вікової групи 15–19 років (кількість живонароджених на 1000 жінок відповідного віку)
ЗАВДАННЯ 5.6.	Індикатор 5.6.1.
Розширити економічні можливості жінок	Співвідношення середньої заробітної плати жінок і чоловіків, %
	Індикатор 5.6.2.
	Середньозважений індекс підприємницької діяльності жінок (Індекс політики щодо МСП), балів
	Індикатор 5.6.3.
	Рівень зайнятості жінок віком 25–44 роки, які мають дітей віком 3–5 років, %

Ціль 6. Чиста вода та належні санітарні умови

ЗАВДАННЯ 6.1.	Індикатор 6.1.1.
Забезпечити доступність якісних послуг з постачання безпечної питної води, будівництво та реконструкцію систем централізованого питного водопостачання із застосуванням новітніх технологій та обладнання	Частка сільського населення, яке має доступ до безпечної питної води, %
	Індикатор 6.1.2.
	Частка сільського населення, яке має доступ до економічно доступної питної води гарантованої якості, %
	Індикатор 6.1.3.
	Частка міського населення, яке має доступ до безпечної питної води, %
	Індикатор 6.1.4.
	Частка міського населення, яке має доступ до економічно доступної питної води гарантованої якості, %
	Індикатор 6.1.5.
	Частка сільського населення, яке має доступ до централізованого водопостачання, %
	Індикатор 6.1.6.
	Частка міського населення, яке має доступ до централізованого водопостачання, %
ЗАВДАННЯ 6.2.	
Забезпечити доступність сучасних систем водовідведення, будівництво та реконструкцію водозабірних та каналізаційних очисних споруд із застосуванням новітніх технологій та обладнання	Індикатор 6.2.1.
	Частка сільського населення, яке має доступ до покращених умов санітарії, %
	Індикатор 6.2.2.
	Частка міського населення, яке має доступ до централізованих систем водовідведення, %

ЗАВДАННЯ 6.3.	Індикатор 6.3.1.
Зменшити обсяги скидання неочищених стічних вод, насамперед з використанням інноваційних технологій водоочиснення на державному та індивідуальному рівнях	Обсяги скидів забруднених (забруднених без очистки та недостатньо очищених) стічних вод у водні об'єкти, млн куб. м
	Індикатор 6.3.2.
	Частка скидів забруднених (забруднених без очистки та недостатньо очищених) стічних вод у водні об'єкти у загальному обсязі скидів, %
ЗАВДАННЯ 6.4.	Індикатор 6.4.1.
Підвищити ефективність водокористування	Водоемність ВВП, куб. м використаної води на 1000 грн ВВП (у фактичних цінах)
	Індикатор 6.4.2.

Водоємність ВВП, % до рівня 2015 року

ЗАВДАННЯ 6.5.

Забезпечити впровадження інтегрованого управління водними ресурсами

Індикатор 6.5.1.

Кількість річкових басейнів, для яких затверджені плани управління, одиниць

Ціль 7. Доступна та чиста енергія

ЗАВДАННЯ 7.1.

Розширити інфраструктуру та модернізувати мережі для забезпечення надійного та сталого енергопостачання на основі впровадження інноваційних технологій

Індикатор 7.1.1.

Виробництво електроенергії, млрд кВтгод

Індикатор 7.1.2.

Технологічні витрати електричної енергії в розподільчих електромережах, %

Індикатор 7.1.3.

Втрати тепла в тепломережах, %

ЗАВДАННЯ 7.2.

Забезпечити диверсифікацію постачання первинних енергетичних ресурсів

Індикатор 7.2.1.

Максимальна частка імпорту первинних енергоресурсів (крім ядерного палива) з однієї країни (компанії) в загальному обсязі їх постачання (імпорту), %

Індикатор 7.2.2.

Частка одного постачальника на ринку ядерного палива, %

ЗАВДАННЯ 7.3.

Збільшити частку енергії з відновлюваних джерел у національному енергетичному балансі, зокрема за рахунок введення додаткових потужностей об'єктів, що виробляють енергію з відновлюваних джерел

Індикатор 7.3.1.

Частка енергії, виробленої з відновлюваних джерел, у загальному кінцевому споживанні енергії, %

ЗАВДАННЯ 7.4.

Підвищити енергоефективність економіки

Індикатор 7.4.1.

Енергоємність ВВП (витрати первинної енергії на одиницю ВВП), кг н. е. на 1 дол. США за ПКС 2011

Ціль 8. Гідна праця та економічне зростання

ЗАВДАННЯ 8.1.

Забезпечити стійке зростання ВВП на основі модернізації виробництва, розвитку інновацій, підвищення експортного потенціалу, виводу

Індикатор 8.1.1.

Індекс фізичного обсягу ВВП (середньорічний), %

Індикатор 8.1.2.

Частка валового нагромадження основного капіталу у ВВП, %

Індикатор 8.1.3.

на зовнішні ринки продукції з високою часткою доданої вартості

Частка експорту товарів з використанням у виробництві технологій високого та середньовисокого рівня в загальному обсязі експорту товарів, %
(групи «Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості», «Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них», «Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання», «Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби», 90-та підгрупа групи «Прилади та апарати оптичні, фотографічні» (згідно з УКТЗЕД))

Індикатор 8.1.4.

Місце України у рейтингу за Глобальним інноваційним індексом

ЗАВДАННЯ 8.2.

Індикатор 8.2.1.

Підвищувати ефективність виробництва на засадах сталого розвитку та розвитку високотехнологічних конкурентних виробництв

Коефіцієнт віддачі основних засобів

Індикатор 8.2.2.

Темп зростання продуктивності праці, %

Індикатор 8.2.3.

Матеріалоємність ВВП (відношення обсягу проміжних витрат із таблиць «витрати-випуск» видів діяльності, які виробляють матеріальну продукцію, до загального обсягу ВВП)

ЗАВДАННЯ 8.3.

Індикатор 8.3.1.

Підвищити рівень зайнятості населення

Рівень зайнятості населення віком 20–64 роки, %

ЗАВДАННЯ 8.4.

Індикатор 8.4.1.

Скоротити частку молоді, яка не працює, не навчається і не набуває професійних навичок, у загальній чисельності осіб віком 15–24 роки, професійних навичок %

ЗАВДАННЯ 8.5.

Індикатор 8.5.1.

Сприяти забезпеченню надійних та безпечних умов праці для всіх працюючих, зокрема шляхом застосування інноваційних

Кількість потерпілих від нещасних випадків на виробництві, які призвели до втрати працездатності на 1 робочий день чи більше, % до рівня 2015 року

Індикатор 8.5.2.

Кількість загиблих від нещасних випадків на виробництві, % до рівня 2015 року

Індикатор 8.5.3.

Частка працівників, зайнятих на роботах зі шкідливими умовами праці, у загальнообліковій кількості штатних працівників, %

ЗАВДАННЯ 8.6.

Індикатор 8.6.1.

Створити інституційні та фінансові можливості для самореалізації потенціалу економічно активної частини населення та розвитку креативної економіки

Кількість зайнятих працівників у суб'єктів середнього та малого підприємництва, млн осіб

Індикатор 8.6.2.

Частка доданої вартості за витратами виробництва суб'єктів середнього та малого підприємництва, у % до загальної суми доданої вартості за витратами виробництва

Індикатор 8.6.3.

Частка малих та середніх підприємств, що мають зобов'язання за кредитом або кредитною лінією, в їх загальній кількості, %

Індикатор 8.6.4.

Місце України у рейтингу легкості ведення бізнесу Doing Business

Ціль 9. Промисловість, інновації та інфраструктура

ЗАВДАННЯ 9.1.

Розвивати якісну, надійну, сталу та доступну інфраструктуру, яка базується на використанні інноваційних технологій, у т. ч. екологічно чистих видів транспорту

Індикатор 9.1.1.

Частка сільського населення, яке проживає на відстані понад 3 км від дороги з твердим покриттям, %

Індикатор 9.1.2.

Обсяг перевезених вантажів, млн тонн

Індикатор 9.1.3.

Кількість перевезених пасажирів, млн осіб

Індикатор 9.1.4.

Ступінь зносу основних засобів за ВЕД «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність», %

ЗАВДАННЯ 9.2.

Забезпечити розширення використання електротранспорту та відповідної мережі інфраструктури

Індикатор 9.2.1.

Частка електротранспорту у внутрішньому сполученні, %

ЗАВДАННЯ 9.3.

Індикатор 9.3.1.

Забезпечити доступність дорожньо-транспортної інфраструктури, яка базується на використанні інноваційних технологій, зокрема через розширення форм участі держави у різних інфраструктурних проектах

Частка транспортних засобів громадського користування, що враховують потреби людей з інвалідністю, %

Індикатор 9.3.2.

Частка доріг загального користування державного значення з твердим покриттям, що відповідають нормативним вимогам, %

Індикатор 9.3.3.

Частка об'єктів громадського та цивільного призначення, благоустрою, транспортної інфраструктури, дорожнього сервісу, облаштованих з урахуванням потреб інвалідів, %

ЗАВДАННЯ 9.4.

Індикатор 9.4.1.

Сприяти прискореному розвитку високо- та середньовисокотехнологічних секторів переробної промисловості, які формуються на основі використання ланцюгів «освіта – наука – виробництво» та кластерного підходу за напрямками: розвиток інноваційної екосистеми;

Частка доданої вартості за витратами виробництва підприємств, які належать до високотехнологічного сектору переробної промисловості (зокрема, з виробництва фармацевтичних продуктів і препаратів; комп'ютерів, електронної та оптичної продукції; повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування відповідно до КВЕД) у загальній доданій вартості за витратами виробництва, %

розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій (ІКТ); застосування ІКТ в АПК, енергетиці, транспорті та промисловості; високотехнологічне машинобудування; створення нових матеріалів; розвиток фармацевтичної та біоінженерної галузей

Індикатор 9.4.2.

Частка доданої вартості за витратами виробництва підприємств, які належать до середньовисокотехнологічного сектору переробної промисловості (зокрема, виробництва хімічної продукції; електричного устаткування; машин та устаткування; автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів; інших транспортних засобів відповідно до КВЕД), у загальній доданій вартості за витратами виробництва, %

Індикатор 9.4.3.

Частка працівників, зайнятих на підприємствах, які належать до високо- та середньовисокотехнологічних секторів переробної промисловості (зокрема, з виробництва фармацевтичних продуктів і препаратів; хімічної продукції; машинобудування; комп'ютерів, електронної та оптичної продукції; повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування відповідно до КВЕД), у загальній кількості зайнятих працівників у промисловості, %

ЗАВДАННЯ 9.5.

Індикатор 9.5.1.

Створити фінансову та інституційну системи (інноваційну інфраструктуру), що забезпечуватимуть розвиток наукових

Частка витрат на виконання наукових і науково-технічних робіт у ВВП, %

Індикатор 9.5.2.

досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок

Частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %

ЗАВДАННЯ 9.6.

Індикатор 9.6.1.

Забезпечити доступність Інтернету, особливо у сільській місцевості

Рівень охоплення населення Інтернет-послугами, абонентів на 100 жителів

ЗАВДАННЯ 9.7.

Індикатор 9.7.1.

Забезпечити збільшення участі молоді у наукових дослідженнях

Частка осіб до 40 років у складі наукових працівників та викладачів ВНЗ із науковим ступенем, %

Ціль 10. Скорочення нерівності

ЗАВДАННЯ 10.1.

Індикатор 10.1.1.

Забезпечити прискорене зростання доходів найменш забезпечених 40% населення

Співвідношення доходів 10% найбільш забезпечених і 40% найменш забезпечених осіб, рази

Індикатор 10.1.2.

Співвідношення доходів 40% найменш забезпечених і 60% більш забезпечених осіб, %

ЗАВДАННЯ 10.2.

Індикатор 10.2.1.

Запобігати проявам дискримінації в суспільстві

Частка осіб, які повідомили про те, що в останні 12 місяців особисто стикнулися з дискримінацією або переслідуваннями на основі дискримінації, у загальній чисельності групи, %

ЗАВДАННЯ 10.3.

Індикатор 10.3.1.

Забезпечити доступність послуг соціальної сфери

Частка сільських домогосподарств, які потерпали від позбавлення через незабезпеченість населеного пункту своєчасними послугами швидкої медичної допомоги, %

Індикатор 10.3.2.

Частка сільських домогосподарств, які потерпали від позбавлення через відсутність поблизу житла медичної установи, %

Індикатор 10.3.3.

Частка сільських домогосподарств, які потерпали від позбавлення через відсутність регулярного щоденного транспортного сполучення з іншим населеним пунктом з розвинутою інфраструктурою, %

ЗАВДАННЯ 10.4.

Індикатор 10.4.1.

Проводити політику оплати праці на засадах рівності та справедливості

Співвідношення середньомісячної заробітної плати (доходів) десятої та першої децильних груп працівників (децильний коефіцієнт), рази

ЗАВДАННЯ 10.5.

Індикатор 10.5.1.

Провести реформу пенсійного страхування на засадах справедливості та прозорості на Співвідношення середнього розміру пенсії та середньої заробітної плати в економіці (за наявності 35 років сплати внесків), %

Ціль 11. Сталий розвиток міст і громад

ЗАВДАННЯ 11.1. Забезпечити доступність житла	Індикатор 11.1.1.
	Коефіцієнт платоспроможності позичальника, РТІ (співвідношення щомісячних витрат позичальника та членів його родини на обслуговування боргу за іпотечним кредитом та сукупного обсягу щомісячних доходів), %
	Індикатор 11.1.2. Частка відмов позичальникам іпотечних кредитів у загальному обсязі запитів на отримання кредитів за невідповідністю коефіцієнту платоспроможності (РТІ >43%), %
ЗАВДАННЯ 11.2.	Індикатор 11.2.1.
Забезпечити розвиток поселень і територій виключно на засадах комплексного планування та управління за участю громадськості	Частка регіонів, що затвердили і впроваджують регіональні стратегії розвитку та плани заходів з їх реалізації, розроблені за участю громадськості, %
ЗАВДАННЯ 11.3.	Індикатор 11.3.1.
Забезпечити збереження культурної і природної спадщини із залученням приватного сектору	Кількість об'єктів культурної та природної спадщини, які включені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, одиниць
	Індикатор 11.3.2. Кількість пам'яток національного значення, включених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, одиниць
	Індикатор 11.3.3. Площа природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, % території країни
ЗАВДАННЯ 11.4.	Індикатор 11.4.1.
Забезпечити своєчасне оповіщення населення про надзвичайні ситуації з використанням інноваційних технологій	Рівень реконструкції загальнодержавної системи централізованого оповіщення населення, %
ЗАВДАННЯ 11.5.	Індикатор 11.5.1.
Зменшити негативний вплив забруднюючих речовин, у т. ч. на довкілля міст, шляхом використання інноваційних	Обсяг викидів у атмосферне повітря забруднюючих речовин, % до рівня 2015 року
	Індикатор 11.5.2.

технологій

Сумарний обсяг викидів в атмосферне повітря забруднюючих речовин від стаціонарних джерел, умовно приведений до оксиду вуглецю з урахуванням відносної агресивності основних забруднювачів, % до рівня 2015 року

Індикатор 11.5.3.

Сумарний обсяг викидів у атмосферне повітря забруднюючих речовин від пересувних джерел, умовно приведений до оксиду вуглецю з урахуванням відносної агресивності основних забруднювачів, % до рівня 2015 року

Індикатор 11.5.4.

Кількість міст, в яких середньодобові концентрації основних забруднюючих речовин в атмосферному повітрі перевищують середньодобові гранично допустимі концентрації, одиниць

ЗАВДАННЯ 11.6.

Індикатор 11.6.1.

Забезпечити розробку і реалізацію стратегій місцевого розвитку, спрямованих на економічне зростання, створення робочих місць, розвиток туризму, рекреації, місцевої культури і виробництво місцевої продукції

Кількість робочих місць у сфері туризму (середньооблікова кількість штатних працівників колективних засобів розміщування та суб'єктів туристичної діяльності України), тис. одиниць

Ціль 12. Відповідальне споживання та виробництво

ЗАВДАННЯ 12.1.

Індикатор 12.1.1.

Знизити ресурсоемність економіки

Ресурсоемність ВВП (питома вага вартості природних ресурсів в одиниці ВВП), % до рівня 2015 року

ЗАВДАННЯ 12.2.

Індикатор 12.2.1.

Зменшити втрати продовольства у виробничо- збутових ланцюжках

Частка післязбиральних втрат у загальному виробництві зернових культур, %

Індикатор 12.2.2.

Частка післязбиральних втрат у загальному виробництві овочів та баштанних культур, %

ЗАВДАННЯ 12.3.

Індикатор 12.3.1.

Забезпечити стале використання хімічних речовин на основі інноваційних технологій та виробництв

Кількість підприємств, що використовують небезпечні хімічні речовини і в яких запроваджено системи управління хімічними речовинами згідно з міжнародними стандартами, одиниць

Індикатор 12.3.2.

Частка підприємств, в яких запроваджено системи управління хімічними речовинами згідно з міжнародними стандартами, у загальній сукупності підприємств, що використовують небезпечні хімічні речовини, %

ЗАВДАННЯ 12.4.

Індикатор 12.4.1.

Зменшити обсяг утворення відходів і збільшити обсяг їх переробки та повторного використання на основі інноваційних технологій та виробництв

Обсяг утворених відходів усіх видів економічної діяльності на одиницю ВВП, кг на 1000 дол. США за ПКС 2011 року

Індикатор 12.4.2.

Частка спалених та утилізованих відходів у загальному обсязі утворених відходів, %

Ціль 13. Пом'якшення наслідків зміни клімату

ЗАВДАННЯ 13.1.

Індикатор 13.1.1.

Обмежити викиди парникових газів в економіці

Обсяг викидів парникових газів, % до рівня 1990 року

Ціль 14. Збереження морських ресурсів

ЗАВДАННЯ 14.1.

Індикатор 14.1.1.

Скоротити забруднення морського середовища

Частка скидів забруднених стічних вод у загальному обсязі скидів до морського середовища, %

ЗАВДАННЯ 14.2.

Індикатор 14.2.1.

Забезпечити стале використання і захист морських та прибережних екосистем, підвищення їх стійкості та відновлення на основі інноваційних технологій

Частка адміністративно-територіальних одиниць (районів), де запроваджено Інтегроване управління прибережними територіями, %

Індикатор 14.2.2.

Площа територій та об'єктів природно-заповідного фонду приморських областей, % від території приморських областей

Індикатор 14.2.3.

Площа територій та об'єктів природно-заповідного фонду в акваторії Чорного та Азовського морів, тис. га

ЗАВДАННЯ 14.3.

Індикатор 14.3.1.

Запровадити ефективне регулювання видобутку морських біоресурсів

Обсяги легального добування морських біоресурсів у виключній морській зоні України, тис. тонн

Ціль 15. Захист та відновлення екосистем суші

ЗАВДАННЯ 15.1.

Індикатор 15.1.1.

Забезпечити збереження, відновлення та стале використання наземних і внутрішніх прісноводних екосистем

Площа територій та об'єктів природно-заповідного фонду, тис. га

Індикатор 15.1.2.

Частка площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду у загальній території країни, %

Індикатор 15.1.3.

Частка площі територій національної екологічної мережі у загальній території країни, %

ЗАВДАННЯ 15.2.

Індикатор 15.2.1.

Сприяти сталому управлінню лісами

Лісистість території країни, %

Індикатор 15.2.2.

Запаси деревини в лісах, млн куб. м

ЗАВДАННЯ 15.3.

Індикатор 15.3.1.

Відновити деградовані землі та ґрунти з використанням інноваційних технологій

Кількість визначених та реалізованих завдань щодо досягнення нейтрального рівня деградації земель, одиниць

Індикатор 15.3.2.

Площа орних земель (ріллі), тис. га

Індикатор 15.3.3.

Частка площі орних земель (ріллі) у загальній території країни, %

Індикатор 15.3.4.

Площа земель органічного виробництва, тис. га

Індикатор 15.3.5.

Площа сільськогосподарських угідь екстенсивного використання (сіножатей, пасовищ), тис. га

Індикатор 15.3.6.

Частка площі сільськогосподарських угідь екстенсивного використання (сіножатей, пасовищ) у загальній території країни, %

ЗАВДАННЯ 15.4.

Індикатор 15.4.1.

Забезпечити збереження гірських екосистем

Площа територій природно-заповідного фонду в гірських регіонах, тис. га

Індикатор 15.4.2.

Частка площі територій природно-заповідного фонду в гірських регіонах у загальній території країни, %

Ціль 16. Мир, справедливість та сильні інститути

ЗАВДАННЯ 16.1.

Індикатор 16.1.1.

Скоротити поширеність насильства

Кількість кримінальних правопорушень за ст. 115 – 118, 121 КК України (очевидні умисні вбивства, умисні тяжкі тілесні ушкодження), у розрахунку на 100 000 осіб

Індикатор 16.1.2.

Чисельність потерпілих за останні 12 місяців від фізичного насильства (умисні вбивства та замах, зґвалтування та замах, тяжкі тілесні ушкодження), у розрахунку на 100 000 осіб

Індикатор 16.1.3.

Чисельність потерпілих за останні 12 місяців від сексуального насильства, осіб

ЗАВДАННЯ 16.2.

Збільшити виявлення постраждалих від торгівлі людьми та всіх форм експлуатації

Індикатор 16.2.1.

Чисельність потерпілих від торгівлі людьми або інших незаконних угод щодо передачі людини за кримінальними провадженнями, осіб

Індикатор 16.2.2.

Чисельність «дітей вулиці», тис. осіб

Індикатор 16.2.3.

Чисельність постраждалих від сексуальної експлуатації, тис. осіб

ЗАВДАННЯ 16.3.

Підвищити рівень довіри до суду та забезпечити рівний доступ до правосуддя

Індикатор 16.3.1.

Рівень довіри громадян до суду, %

Індикатор 16.3.2.

Рівень обізнаності громадян щодо права на безоплатну правову допомогу, %

ЗАВДАННЯ 16.4.

Індикатор 16.4.1.

Зміцнити систему запобігання та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та поширення зброї масового знищення

Частка ризиків з високим рівнем у загальній сукупності національних ризиків у системі запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення, %

ЗАВДАННЯ 16.5.

Скоротити незаконний обіг зброї, боєприпасів та вибухових матеріалів

Індикатор 16.5.1.

Кількість вилученої зброї у населення, організованих груп та злочинних організацій, одиниць

Індикатор 16.5.2.

Кількість вилучених боєприпасів у населення, організованих груп та злочинних організацій, одиниць

Індикатор 16.5.3.

Кількість кримінальних правопорушень за ст. 263 КК України (незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами), одиниць

ЗАВДАННЯ 16.6.

Індикатор 16.6.1.

Скоротити масштаби корупції

Показник сприйняття корупції в державному секторі з боку ділових кіл та експертів

ЗАВДАННЯ 16.7.

Індикатор 16.7.1.

Підвищити ефективність діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування	Частка населення, задоволеного останнім досвідом користування державними послугами, %
ЗАВДАННЯ 16.8.	Індикатор 16.8.1.
Відновити територію, постраждалу від конфлікту (Донбас) ¹³	Частка населення, задоволеного досвідом користування інфраструктурними об'єктами та рівнем надання соціальних послуг у ключових сферах у Донецькій та Луганській областях*, %
	Індикатор 16.8.2.
	Частка населення, задоволеного рівнем надання послуг у сфері адміністративного управління в Донецькій та Луганській областях*, %
	Індикатор 16.8.3.
	Площа розмінованої території у Донецькій та Луганській областях*, га
ЗАВДАННЯ 16.9.	Індикатор 16.9.1.
Зміцнити соціальну стійкість, сприяти розбудові миру та громадській безпеці (конфліктне та постконфліктне врегулювання)	Індекс соціальної єдності та примирення (SCORE)
Ціль 17. Партнерство заради сталого розвитку.	
ЗАВДАННЯ 17.1.	Індикатор 17.1.1.
Мобілізувати додаткові фінансові ресурси на основі заохочення інвестицій іноземних та вітчизняних інвесторів	Співвідношення обсягу приватних грошових переказів з-за кордону із ВВП (ВРП), %
	Індикатор 17.1.2.
	Чистий притік прямих іноземних інвестицій (за даними платіжного балансу), млрд дол. США
ЗАВДАННЯ 17.2.	Індикатор 17.2.1.
Послідовно знижувати боргове навантаження на економіку	Відношення валового зовнішнього боргу до експорту товарів та послуг у річному вимірі
ЗАВДАННЯ 17.3.	Індикатор 17.3.1.
Розвивати партнерські відносини влади і бізнесу для досягнення Цілей Сталого Розвитку	Кількість проектів державно-приватного партнерства, одиниць

¹³ територія східних регіонів України (на початковому етапі – Донецької та Луганської областей, крім населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження).

Додаток 2.8. Пояснення до вправи "Синергія законодавства в гендерній політиці".

Резолюція РБ ООН 1325 не потребує ратифікації, бо — як кожна резолюція Ради Безпеки ООН — є документом зобов'язального характеру для всіх країн-учасниць ООН. Вона передбачає обов'язок держав-членів ООН розробити національні плани дій на виконання цієї Резолюції. Але вона не передбачає чітко прописаного механізму міжнародної звітності.

Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок (КВДЖ) надає нормативну базу та основу для ЖМБ, бо передбачає механізм звітності для впровадження ЖМБ, якого немає в архітектурі Ради Безпеки ООН.

КВДЖ також дозволяє забезпечити широке охоплення та інтерпретацію порядку денного "Жінки, мир, безпека", виходячи за межі державної безпеки і підкреслюючи важливість змістовної участі.

Включення проблем ЖМБ до звітів КВДЖ може також допомогти "зламати" деякі бар'єри, оскільки Міністерства, відповідальні за НПД та відповідальні за КВДЖ, мають працювати разом – і це дуже добре узгоджується із порядком денним Підтримання Миру, котрий просуває міжгалузевий підхід.

Додаток 2.9. Таблиця для роботи в малих групах. Синергія між КЛДЖ та РРБООН 1325

Завдання для групи 1

Нацплан 1325 і наріжні камені безпеки	Ключові положення Нацплану 1325	Положення / стаття Конвенції з викорінення всіх форм дискримінації щодо жінок	Поточна ситуація:	Перешкоди на шляху до поліпшення ситуації	Що держава робить для усунення цих перешкод	Конкретні рекомендації для уряду
Наріжний камінь 4 (Розділ IV): Захист жінок і дівчат, які постраждали від конфліктів	IV. 8. Удосконалення системи захисту жінок і дівчат, які постраждали від конфліктів (ідентифікація, створення системи допомоги, інформування про допомогу)	<p>Стаття 6: Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів, включаючи законодавчі, щодо припинення всіх видів торгівлі жінками та використання проституції жінок.</p> <p>Загальна рекомендація 30) 57) а) вживати необхідних превентивних заходів для захисту від насильницького переміщення поряд із заходами захисту прав людини переміщених жінок і дівчаток</p> <p>Загальна рекомендація 35 (оновлення Рекомендацій 12 та 19): Захист від гендерно-зумовленого насильства, яке перешкоджає жінкам користуватися своїми правами людини та основоположними свободами</p> <p>Загальна рекомендація 30) 17) d) використовувати практику, яка враховує гендерні фактори (напр., участь жінок-поліцейських) при проведенні розслідувань в період конфлікту і постконфліктний період з метою забезпечення виявлення і вжиття заходів щодо порушень з боку державних і недержавних суб'єктів.</p> <p>Загальна рекомендація 35) 29) Забезпечити, щоб всі види гендерно-обумовленого насильства над жінками у всіх сферах, які являють собою порушення їх фізичної, сексуальної чи психологічної цілісності, негайно криміналізувалися та запроваджувалися або посилювати правові санкції.</p>				

Завдання для групи 2

Нацплан 1325 і наріжні камені безпеки	Ключові положення Нацплану 1325	Положення / стаття Конвенції з викорінення всіх форм дискримінації щодо жінок	Поточна ситуація:	Перешкоди на шляху до поліпшення ситуації	Що держава робить для усунення цих перешкод	Конкретні рекомендації для уряду
Наріжний камінь 1: Миротворча діяльність та захист миру: аналізи, координація, та людські ресурси	<p>-Оцінка гендерно-диференційованого впливу конфлікту на національну систему забезпечення прав людини та інфраструктуру</p> <p>-Координація зацікавлених сторін у впровадженні Резолюції Радбезу 1325</p> <p>-Організація тренінгів з ЖМБ для ключових зацікавлених сторін (Міністерство Оборони, Внутрішніх Справ, надзвичайних служб, соціальної політики, освіти, служби безпеки, і т.д.)</p>	<p>Загальна Рекомендація 6) 1) Створювати та/або зміцнювати ефективні національні механізми, інститути та процедури на високому урядовому рівні і з відповідними ресурсами, зобов'язаннями й повноваженнями з метою:</p> <p>(а) надання консультативних послуг щодо впливу всієї політики уряду на становище жінок;</p> <p>(b) ведення контролю за становищем жінок;</p> <p>(c) надання допомоги в розробці нової політики та ефективного здійсненні стратегій і заходів з ліквідації дискримінації;</p> <p>Загальна Рекомендація 19) 24) b) гендерно-чутливе навчання фахівців судової і правоохоронної сфери та інших державних службовців</p> <p>Загальна Рекомендація 30) 28) а) забезпечити відповідність прийнятих на національному рівні планів дій і стратегії щодо виконання резолюції 1325 (2000) Ради Безпеки і наступних резолюцій Конвенції і виділення необхідних коштів для їх виконання.</p>				

Завдання для групи 3

Нацплан 1325 і наріжні камені безпеки	Ключові положення Нацплану 1325	Положення / стаття Конвенції з викорінення всіх форм дискримінації щодо жінок	Поточна ситуація:	Перешкоди на шляху до поліпшення ситуації	Що держава робить для усунення цих перешкод	Конкретні рекомендації для уряду
Наріжний камінь 2: Участь жінок у побудові миру	-Збільшення участі жінок у миротворчих процесах та у процесах побудови миру (наприклад, миротворчих операціях, переговорних групах, на керівних посадах у військово-цивільних адміністраціях, моніторингових місіях, у секторі безпеки) -Тематичні програми та соціальна реклама про гендерно-чутливі аспекти запобігання конфлікту	<p>Стаття 3: Держави-сторони вживають в усіх галузях, і зокрема в політичній, соціальній, економічній і культурній, всіх відповідних заходів, включаючи законодавчі, щодо забезпечення всебічного розвитку та прогресу жінок.</p> <p>Стаття 4: Вжиття державами-сторонами тимчасових спеціальних заходів, спрямованих на прискорення встановлення фактичної рівності між чоловіками та жінками (напр., партійні квоти)</p> <p>Загальна Рекомендація 5: Країни-учасниці ширше використовують тимчасові спеціальні заходи, такі як підтримці дії, надання переваг або система квот, з метою розширення участі жінок у галузях освіти, економіки, політики та зайнятості</p> <p>Стаття 7: Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у політичному та суспільному житті країни</p> <p>7)а) голосувати на всіх виборах і публічних референдумах та бути обраними до всіх публічно виборних органів</p> <p>7)б) брати участь у формуванні та здійсненні політики уряду та займати державні посади, а також здійснювати всі державні функції на всіх рівнях державного управління</p> <p>7)с) брати участь у діяльності неурядових організацій</p> <p>Стаття 8: забезпечити жінкам можливість на рівних умовах з чоловіками і без будь-якої дискримінації представляти свої уряди на міжнародному рівні і брати участь у роботі міжнародних організацій.</p>				

		<p>Загальна Рекомендація 30) 46) с) забезпечити, щоб жіночі організації, громадські організації, які спеціалізуються на жіночій проблематиці, були в рівній мірі включені в усі зусилля по проведенню мирних переговорів і перебудові і відновленню в постконфліктний період;</p> <p>Загальна Рекомендація 30) 57) с) сприяти реальному включенню і участі внутрішньо переміщених жінок і біженок у всіх процесах прийняття рішень</p> <p>Загальна Рекомендація 34 щодо прав сільських жінок</p>				
--	--	---	--	--	--	--

Завдання для групи 4

Нацплан 1325 і наріжні камені безпеки	Ключові положення Нацплану 1325	Положення / стаття Конвенції з викорінення всіх форм дискримінації щодо жінок	Поточна ситуація:	Перешкоди на шляху до поліпшення ситуації	Що держава робить для усунення цих перешкод	Конкретні рекомендації для уряду
Наріжний камінь 5: надання допомоги постраждалим від конфлікту	<p>- Створення системи комплексної допомоги постраждалим від конфлікту (програми реабілітації та реінтеграції для постраждалих від конфлікту: ВПО, ветерани і ветеранки, т.д.)</p> <p>- безплатні первинні юридичні послуги</p> <p>- комплексна допомога жертвам гендерного насильства</p>	<p>Стаття 12: ліквідувати дискримінацію щодо жінок у галузі охорони здоров'я, з тим щоб забезпечити на основі рівності чоловіків і жінок доступ до медичного обслуговування, зокрема в тому, що стосується планування розміру сім'ї</p> <p>Стаття 14: Держави-сторони беруть до уваги особливі проблеми, з якими зустрічаються жінки, які проживають у сільській місцевості, та значну роль, яку вони відіграють у забезпеченні економічного добробуту своїх сімей</p> <p>Загальна Рекомендація 30) 52) b) забезпечити, щоб у стратегіях відновлення економіки затверджувалися принципи гендерної рівності</p> <p>Загальна Рекомендація 33: Поліпшити безперешкодний доступ до правосуддя для жінок і в такий спосіб уповноважити їх на досягнення рівноправності юридично і фактично</p> <p>33)16) b) У справах насильства по відношенню до жінок, забезпечити доступ до фінансової допомоги, кризових центрів, притулків, гарячих ліній та медичної, психологічної і консультативної допомоги</p>				

Додаток 2.10. Національне законодавство України

Зобов'язання національного рівня

На виконання міжнародних зобов'язань Україна приймає ряд національних документів, що забезпечують впровадження гендерної політики на всіх рівнях влади: -

- Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»;
- Закон «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»
- Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству»
- Закон «Про протидію торгівлі людьми»
- Розпорядження КМУ від 23 листопада 2015 р. № 1393-р Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року;
- Розпорядження КМУ, 24 лютого 2016 р. № 113-р Про затвердження національного плану дій з виконання резолюції ради безпеки оон 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2020 року; у вересні 2018 року КМУ затвердив оновлений план дій «Жінки. Мир. Безпека» (розпорядження КМУ № 637-р)
- Постанова КМУ № 273, 11 квітня 2018 року про затвердження Державної соціальної програми «Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року».
- Національний план дій з виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України про виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок на період до 2021 року
- Інструкція Міністерства Соціальної Політики щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів

Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків» прийнято Верховною Радою України 08.09.2005 № **2866-IV**

Метою цього Закону є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і Законами України.

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні

Рівні права жінок і чоловіків – відсутність обмежень чи привілеїв за ознакою статі.

Рівні можливості жінок і чоловіків – рівні умови для реалізації рівних прав жінок і чоловіків.

Дискримінація за ознакою статі – ситуація, за якої особа та/або група осіб за ознаками статі, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами, або привілеями в будь-якій формі, крім випадків, коли такі обмеження або привілеї мають правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними.

Гендерна рівність – рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Гендерно-правова експертиза – аналіз чинного законодавства, проектів нормативно-правових актів, результатом якого є надання висновку, щодо їх відповідності принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Стаття 3. Основні напрями державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

Державна політика щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків спрямована на:

- утвердження гендерної рівності;
- недопущення дискримінації за ознакою статі;
- застосування позитивних дій;
- запобігання та протидію насильству за ознакою статі, у тому числі всіх проявів насильства стосовно жінок;
- забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень;
- забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків;
- підтримку сім'ї, формування відповідального материнства і батьківства;
- виховання і пропаганду серед населення України культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності у цій сфері;
- захист суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі.

Стаття 4. Гендерно-правова експертиза

Чинне законодавство підлягає гендерно-правовій експертизі.

У разі встановлення невідповідності нормативно-правового акта принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, висновок гендерно-правової експертизи надсилається до органу, який прийняв такий нормативно-правовий акт.

- Розроблення проектів нормативно-правових актів здійснюється з обов'язковим урахуванням принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.
- Проекти нормативно-правових актів підлягають гендерно-правовій експертизі. Висновок гендерно-правової експертизи є обов'язковою складовою пакета документів, що подаються разом з проектом нормативно-правового акта до розгляду.

Важливо знати, що гендерно-правова експертиза:

- 1) Аналіз проектів та вже прийнятих документів (законопроектів, проектів, указів, постанов, розпоряджень, наказів), текстів програм, планів заходів для врахування інтересів жінок, дівчат та чоловіків, хлопців у відповідній сфері для якої ви розробляєте документ;
- 2) розгляд соціальних, законодавчих, економічних та інших питань з позиції гендерного аналізу;
- 3) порівняльна оцінка документів для протидії дискримінації за ознакою статі і вироблення у подальшому чутливих послуг.

Отже, на місцевому рівні ви маєте право проводити гендерну експертизу тих документів, котрі ви розробляєте та затверджуєте.

Як приклад: захід, що може бути у плані дій з впровадження гендерної складової у соціально-економічній програмі розвитку вашої ОТГ:

Напрямок діяльності: Проведення гендерно-правової експертизи.

Заходи в межах напрямку: Проведення навчання з гендерної політики. Визначення осіб, відповідальних за проведення гендерно-правової експертизи під час розробки та узгодження нормативно-правових актів, проектів, планів дій тощо.

Стаття 5. Відображення органами державної статистики показників становища жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства

Центральний орган виконавчої влади в галузі статистики забезпечує збір, опрацювання, аналіз, поширення, збереження, захист та використання статистичних даних, щодо показників становища жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства. А, також, щодо насильства за ознакою статі, які є репрезентативними та зіставними, згруповані за статтю і збираються на постійній основі. Статистичні дані, зазначені в частині першій цієї статті, є невід'ємною складовою державної статистичної звітності.

Важливо знати:

- Збирання статистики та доступність цих даних стосовно становища жінок, дівчат і чоловіків, хлопців у всіх сферах життя суспільства є невід'ємною частиною життя кожної громади.
- Успішне реформування будь-якої галузі можливе тільки за наявності статистики, що має розбивку за статтю і збирається та опрацьовується на місцевому рівні.
- Органи місцевого самоврядування мають збирати статистику з розбивкою за статтю для постійного моніторингу та оцінки впровадження програм, проектів та планів місцевого рівня.

Як приклад: захід, що може бути у плані дій з впровадження гендерної складової у соціально-економічній програмі розвитку вашої ОТГ.

Напрямок діяльності: Удосконалення системи збору та опрацювання статистичних даних.

Заходи в межах напряму:

- Проведення аналізу діючих форм статистичних даних та звітності, корегування та включення до всіх форм даних з розбивкою за статтю і соціального показника (вік, місце роботи тощо);
- Підготовка гендерно-статистичного збірника.

Стаття 6. Заборона дискримінації за ознакою статі

Дискримінація за ознакою статі забороняється.

Не вважаються дискримінацією за ознакою статі:

- спеціальний захист жінок під час вагітності, пологів та грудного вигодовування дитини;
- обов'язкова строкова військова служба для чоловіків, передбачена законом;
- різниця в пенсійному віці для жінок і чоловіків, передбачена законом;
- особливі вимоги щодо охорони праці жінок і чоловіків, пов'язані з охороною їх репродуктивного здоров'я;
- позитивні дії.

Стаття 7. Органи, установи та організації, наділені повноваженнями у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (1)

Органами, установами та організаціями, наділеними повноваженнями у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, є:

- Верховна Рада України;
- Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- Кабінет Міністрів України;
- Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

(На сьогодні цим органом є Міністерство соціальної політики України)

- Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, визначені в їх складі уповноважені особи (координатори) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
- Громадські об'єднання;
- Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, підприємства, організації та установи, громадські об'єднання сприяють збалансованому представництву статей в управлінні та прийнятті рішень;
- Для досягнення мети цього Закону у своїй діяльності вони можуть застосовувати позитивні дії.

Важливо знати, що:

Позитивні дії – спеціальні тимчасові заходи, спрямовані на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і Законами України.

Як приклад: у новому Виборчому кодексі передбачені обов'язкові квоти у партійних списках, за якими у кожній п'ятірці партійного виборчого списку мають бути як чоловіки, так і жінки (не менше двох кандидатів кожної статі).

Таких квот партії мають дотримуватися при формуванні загальнодержавного та регіональних виборчих списків кандидатів у депутати.

З 2013 року в Україні діяла добровільна 30-відсоткова гендерна квота, згідно з законом про політичні партії: у разі її дотримання за результатами виборів партії отримували додатково 10% щорічного обсягу державного фінансування.

З 2015 року обов'язкові квоти діяли для місцевих виборів. Завдяки цьому 55 тисяч жінок були обрані до місцевих рад.

Стаття 12. Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах своєї компетенції:

- забезпечують надання жінкам і чоловікам рівних прав та можливостей, запобігання та протидію насильству за ознакою статі;
- здійснюють виконання загальнодержавних та регіональних програм з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі;
- створюють умови для поєднання жінками і чоловіками професійних і сімейних обов'язків;
- забезпечують доступні соціально-побутові послуги, включаючи догляд за малолітніми дітьми, організацію дошкільного виховання та забезпечення дитячого дозвілля.
- проводять просвітницьку діяльність з питань гендерної рівності, запобігання та протидії насильству за ознакою статі;
- співпрацюють з громадськими об'єднаннями та іноземними неурядовими організаціями по забезпеченню рівності прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі;
- подають пропозиції щодо вдосконалення законодавства з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

- запобігання та протидії насильству за ознакою статі, здійснюють збір і поширення інформації про насильство за ознакою статі, а також про загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб;
- беруть участь у підготовці фахівців з питань реалізації рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі;
- дотримуються принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у своїй діяльності;
- здійснюють позитивні дії.

В органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування визначається уповноважена особа (координатор) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків,

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування можуть утворювати консультативно-дорадчі органи, призначати радників з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі.

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах своєї компетенції:

- Можуть утворювати консультативно-дорадчі органи, призначати **радників з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.**
- За рішенням відповідної місцевої ради у складі **виконавчого органу відповідної ради може визначатись уповноважена особа (координатор)** з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Як приклад:

Побудова гендерної політики на місцевому рівні відбувається через

- підтримку сім'ї та сімейних цінностей, де відповідальність за виховання дітей, побут та підтримку несуть разом тато і мама,
- підтримку програм з попередження насильства,
- допомогу жертвам насильства,
- протидію торгівлі людьми,
- підтримку жінок та чоловіків в їх успішній кар'єрі,
- легальну/офіційну оплату праці,
- підвищення оплати праці як чоловікам так і жінкам, ^ доступ до однакової освіти дівчат і хлопців,
- підвищення якості в отриманні послуг в охороні здоров'я,
- протидію стереотипам та сексизму тощо.

Приклади впровадження закону:

1. Напрями роботи та функції радників/ць, уповноважених осіб з гендерної рівності на місцевому рівні

Три основні функції для якісного впровадження гендерних підходів у роботі місцевого самоврядування:

1. Координація різних структурних підрозділів для створення та виконання стратегій розвитку, планів дій, проектів тощо;
2. Моніторинг виконання планів дій, проектів, програм місцевого рівня за всіма напрямками роботи та в усіх сферах життя громади;
3. Взаємодія із громадою.

2. Напрями роботи та функції радників/ць, уповноважених осіб з гендерної рівності на місцевому рівні

- забезпечення та надання жінкам, дівчатам і чоловікам, хлопцям рівних прав та можливостей у відповідній сфері діяльності (протидія насильству, освіта, праця, охорона здоров'я тощо);
- співпраця з членами громади та громадськими організаціями для проведення навчань, заходів, реалізації спільних проектів, збір інформації та визначення шляхів запобігання виникненню дискримінації за ознакою статі;
- розвиток соціальних послуг для можливості жінкам і чоловікам поєднувати професійні і сімейні обов'язки;
- здійснення заходів, спрямованих на формування гендерної культури населення, проведення відповідної інформаційної діяльності.

3. Напрями роботи та функції радників/ць, уповноважених осіб з гендерної рівності на місцевому рівні

- додержання законодавства щодо рівності прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх галузях соціального життя на рівні громади;
- розгляд та проведення аналізу звернень громадян з питань насильства та дискримінації;
- організація навчання та впровадження гендерних підходів в роботі місцевих органів виконавчої влади з урахуванням досвіду інших областей або держав;
- забезпечення участі експертів з рівності та недискримінації у групах розробників економічних реформ, з метою інтегрування гендерних питань у всі напрями реформ, децентралізаційних процесів (при проведенні аналізів соціальних та економічних проектів, підготовка стратегій, проектів, планів дій, моніторинг та оцінка, надання рекомендацій).

4. Напрями роботи та функції радників/ць, уповноважених осіб з гендерної рівності на місцевому рівні

- Забезпечити участь експертів з рівності та недискримінації у групах розробників економічних реформ, з метою інтегрування інтересів жінок у всі основні напрями реформ, децентралізаційних процесів;
- Збільшити кількість інформаційних кампаній у ЗМІ, серед населення для зменшення насильства, для протидії нелегальним формам праці, можливих ризиків потрапляння в ситуацію торгівлі людьми тощо;
- Підвищувати фаховий рівень працівників поліції, соціальних служб, освітян з протидії насильству, гендерної рівності тощо.

Ці функції вимагають витрат часу на осмислення, планування відповідної роботи, та здійснення контролю за її виконанням.

Для впровадження закону нам треба розуміти, що гендерна рівність у сфері праці передбачає:

- планування діяльності з огляду на те, яким чином працівники – жінки й чоловіки – будуть вирішувати питання своєї зайнятості, та питання можливого перерозподілу їх соціальних ролей;
- надання рівних можливостей жінкам та чоловікам поєднувати сімейні та професійні обов'язки не залежно від сфери праці;
- недопущення насильства за ознакою статі на робочому місці;
- участь жінок та чоловіків у прийнятті рішень на робочому місці;
- викорінення розподілу праці за статтю та нерівності у заробітній платі/прибутках;
- зменшення на жінок та дівчат тягаря домашньої роботи та догляду за членами родини;
- залучення чоловіків до використання відпусток по догляду за дитиною, лікарняних по догляду за дитиною, іншими членами родини;
- наявність ресурсів – матеріальних, інформаційних, інтелектуальних, часових – для досягнення рівня самореалізації в суспільстві (пральні машини, водопровід, інтернет тощо).

Для впровадження закону нам треба розуміти, що гендерна складова в освіті передбачає:

Гендерну складову в освіті треба розглядати по відношенню до викладачів, учнів, батьків, наочних матеріалів та підручників.

Освіта, що базується на гендерних підходах:

- Дає дівчатам та хлопцям обізнаність про їхній потенціал, а також можливість повністю реалізувати їхні таланти;

- Дає дівчатам та хлопцям однакове розуміння важливості турботи про своє здоров'я (використання презервативів, відмови від вживання наркотиків);
- Надає право вибору при прийнятті важливих рішень, взамін сліпого слідування руйнівним стереотипам;
- Змінює у хлопчиків їхнє ставлення та оцінки, робить їх соціально відповідальнішими;
- Робить хлопців більш комунікативними, менш агресивними;
- Готує дівчат та хлопців для ролей взаємної підтримки, громадської активності та державного будівництва на засадах саме партнерської моделі стосунків.

Приклади гендерної дискримінації в освіті:

- Викладачі за звичкою досі запрошують на батьківські збори тільки мам, розповідаючи, як вчиться дитина, доручають їм прибирати, прати.
- Досі підручники мають дискримінаційні малюнки, що зображують жінок як прибиральниць, домогосподарками, а чоловіків у дорогих костюмах та на робочому місці.
- На уроки за темою «Репродуктивне здоров'я» запрошують тільки дівчат. Хоча відомо, що і юнакам необхідна освіта з репродуктивного здоров'я. І хлопці, і дівчата відповідальні за своє репродуктивне здоров'я. Подібна політика минулих десятиліть призвела до стереотипу, що жінки винні, якщо нема дітей в родині, жінка сама повинна піклуватись за себе під час вагітності. Хоча обстеження чоловіків довели, що більшість безплідних чоловіків не визнають себе безплідними, ніколи не приділяли уваги обстеженням і не мали відповідних знань.

Для впровадження закону нам треба розуміти, що гендерна рівність в охороні здоров'я передбачає:

- рівний доступ чоловіків і жінок до медичної допомоги, що передбачено системою охорони здоров'я;
- однакову якість медичних послуг для жінок та чоловіків, хлопчиків та дівчат не залежно від місця проживання та соціального статусу;

Як приклад:

надання жінкам та дівчатам, чоловікам та хлопцям з сільських місцевостей доступу до якісних медичних послуг;

інтегровані послуги з сексуального та репродуктивного здоров'я, профілактики та лікування ВІЛ для наркозалежних жінок та чоловіків;

Гендерна нерівність проявляється:

- у відсутності доступу до одержання медичної допомоги (оплата за аналізи, приладдя для огляду, або піклування про родину, зайнятість на роботі тощо);

- в якості наданої медичної допомоги в охопленні профілактичними заходами (не обов'язкове тестування на ВІЛ та інші інфекції у чоловіків, в яких вагітна дружина, ветеранів, які повертаються до домівки тощо).

Диференційоване ставлення в системі охорони здоров'я може бути проявом гендерної дискримінації

Як приклад:

Глибоко мізогінна система прийняття пологів в українських пологових будинках, в яких акушерське насильство є частіше правилом, ніж винятком – незважаючи на прогресивні протоколи ведення пологів, прийняті Міністерством охорони здоров'я. Наслідком зневажливого ставлення медичного персоналу до породіль є нехтування їхніми потребами, залякування, застосування заборонених прийомів, неохоче інформування про наслідки тих чи інших медичних втручань, відмова в супроводі близької людини на пологи. Це приводить до травматизму породіль і новонароджених, ПСТР та післяпологових депресій в породіль.

Як приклад:

- Відсутність медичних спеціалістів-гінекологів для жінок, які беруть участь в ООС.
- Вимога до жінок проходити огляд у гінеколога навіть при отриманні довідки для школи водіння – але жодних паралельних вимог до чоловіків проходити огляд в андролога чи уролога. При цьому на місцевому рівні, де для жінок є лікарі-гінекологи, для чоловіків лікарів-андрологів не передбачено. Тільки в обласних містах вони працюють, у більшості, в приватних клініках.

Андролог - це чисто “чоловічий” лікар, який лікує репродуктивні/статеві органи чоловіків. Під його компетенцію потрапляють анатомічні та ендокринологічні особливості чоловіків.

Така ситуація є прямим наслідком сприйняття репродуктивної сфери як жіночої, а отже, і покладання всієї відповідальності за неї на жінок.

Гендерна складова як умова відповідальної сім'ї

Сім'я становить основну опору жінці та чоловікові. Стрімкі зміни в економіці призводять і до зміни сучасних ролей та ситуації в сім'ї.

Наповнення сімейного бюджету в середньому по Україні приблизно рівне з боку чоловіків та жінок (серед жінок менше безробітних, тому що вони частіше погоджуються на низькооплачувану, непрестижну роботу через турботу про родину). Проте існують стереотипи, що заважають підтримувати сімейні цінності:

- Обов'язки з ведення домашнього господарства і виховання дітей покладаються на жінку. У випадку хвороби їй буває досить складно виконувати ці обов'язки.
- У випадку захворювання ВІЛ чоловіка жінки рідше йдуть з сім'ї, ніж чоловіки у випадку захворювання дружини.

- Татусям рідко надають відпустку по догляду за дитиною і лікарняні за хворою дитиною.
- Татусі рідко беруть таку відпустку та лікарняні.
- День тата досі відсутній на державному рівні.

Приклади заходів з гендерної політики для підтримки сім'ї

- Проведення освітніх заходів з гендерної теми: «Взаємопідтримка подружжя, спільна відповідальність за догляд та виховання дітей»;
- Проведення дня «Тата», вшанування чоловіків, які виховують самостійно дітей;
- На День тата провести для татусів та дітей безкоштовне чи 50% знижки відвідування кафе чи ігрових центрів;
- Спільна підготовка подружжя до пологів, догляду та виховання дитини;
- Відпустка для чоловіка по догляду за новонародженою дитиною;
- Започаткування гнучкого робочого місця та гнучкого робочого часу;
- Тренінги для чоловіків з протидії насильству та конфліктам.

У багатьох країнах є організації «Мій тато», «Тато та мама», «Великий Тато, великий брат». Ці організації шукають та готують родини в яких тато, брат, мама, сестра, бабуня, дідусь готові бути/стати цими позитивними прикладами для інших дітей в яких немає тата/мами/сестри/брата. Подібні організації ставлять за мету – створити позитивні образи тата/мами/сестри/брата/дідуса/бабусі тим дітям в яких немає таких прикладів.

Одне із важливих питань, що розглядає гендерна політика: протидія торгівлі людьми.

Міжнародні зобов'язання України для протидії торгівлі людьми та проституції:

- Відповідно до Конвенції ООН про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами, яку Україна ратифікувала, проституція і зло, яке супроводжує її, яким є торгівля людьми, що має на меті проституцію, несумісні з гідністю і цінністю людської особи і загрожують добробуту людини, сім'ї і суспільства.
- Відповідно до Палермського протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, Україна погодилась вдосконалювати законодавчі або інші заходи спрямовані на протидію попиту, що породжує експлуатацію людей, особливо жінок і дітей, в усіх її формах, оскільки це призводить до торгівлі людьми.
- **Міжнародні та національні зобов'язання України:** Згідно ратифікованої Україною Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Україна повинна вживати усіх відповідних заходів, включаючи законодавчі щодо припинення всіх видів торгівлі жінками та експлуатації проституції жінок.

- Відповідно до заключних зауважень Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок від 3 березня 2017 року, Комітет серйозно стурбований недостатньою реалізацією законодавства та комплексу заходів щодо боротьби з торгівлею людьми та відсутністю програм для виходу з даної сфери і реінтеграції жінок, які бажають вийти з проституції. Комітет рекомендує Україні усунути базові причини торгівлі людьми (попит) та активізувати зусилля, спрямовані на запобігання торгівлі людьми на двосторонньому, регіональному і міжнародному рівнях.

На національному рівні прийнято:

- ***Закон України «Про протидію торгівлі людьми».*** Цей Закон визначає організаційно-правові засади протидії торгівлі людьми, гарантуючи гендерну рівність, основні напрями державної політики та засади міжнародного співробітництва у цій сфері, повноваження органів виконавчої влади, порядок встановлення статусу осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та порядок надання допомоги таким особам.

- ***Постанова КМУ «Про затвердження Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року»*** від 24 лютого 2016 р, № 111.

- Метою Програми є запобігання торгівлі людьми, підвищення ефективності виявлення осіб, які вчиняють такі злочини або сприяють їх вчиненню; захист прав осіб, постраждалих від торгівлі людьми, особливо дітей та надання їм допомоги.

Додатки до 3 дня тренінгу

Додаток 3.1. Основні поняття гендерного підходу

Гендерна рівність передбачає захист прав та представлення інтересів жінок, дівчат і чоловіків, хлопців як рівних у різних соціальних сферах нашого життя.

Але у той же час дискримінація жінок досі залишається пріоритетним питанням, оскільки:

- жінки у більшості є жертвами гендерного насильства та торгівлі людьми;
- жінки частіше, ніж чоловіки, самотійно виховують дітей (мами-соло);
- жінки менше представлені на керівних посадах та їх менше в депутатському корпусі;
- жінки менше мають доступ до фінансів та ресурсів тощо.

Таким чином, ми завжди повинні дивитись, в якій галузі і як дискримінуються жінки та дівчата, в якій галузі, і як дискримінуються чоловіки та хлопці. І тільки після цього планувати свою діяльність та створювати гендерно-чутливі послуги, взявши за основу ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД.

Комплексний гендерний підхід – гендерний мейнстрімінг (англ. *gender mainstreaming*):

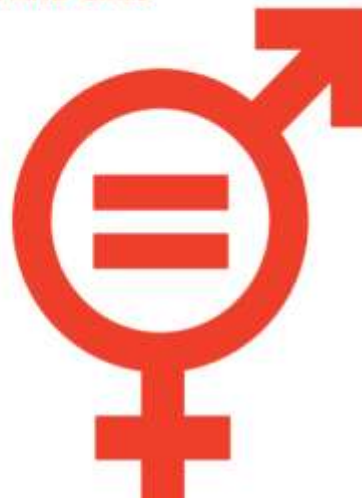
«Це процес оцінки впливів на жінок і чоловіків в будь-яких запланованих діях, включно із законодавством, політикою чи програмами в усіх сферах на всіх рівнях».

«Це стратегія, в якій інтереси та досвід жінок і чоловіків є інтегральним виміром проектування, впровадження, моніторингу та оцінки політик і програм в усіх політичних, економічних і соціальних сферах так, щоб жінки і чоловіки на рівних користувалися наслідками цих політик і програм.

Кінцевою ціллю політики “інтегрування” є досягнення рівності жінок і чоловіків.”

Економічна і Соціальна Рада Організації Об'єднаних націй

GENDER MAINSTREAMING:
A GLOBAL STRATEGY FOR ACHIEVING
GENDER EQUALITY
& THE EMPOWERMENT
OF WOMEN AND GIRLS

Комплексний гендерний підхід є двостороннім – на рівні того, що ми робимо (програмний рівень), та на рівні того, хто за це відповідає (інституційний рівень)¹⁴:

Програмний рівень	Інституційний рівень
☐ Гендерний аналіз	☐ Впроваджена і працююча структура з гендерного підходу: гендерні відділи, системи гендерних уповноважених / гендерних радниць чи радників
☐ Врахування при розробці програм	☐ Виділені фінансові та людські ресурси в рамках організації
☐ Виділені людські та фінансові ресурси в рамках реалізації програм	☐ Впроваджено механізм звітування за просування гендерної рівності
☐ Впровадження	
☐ Моніторинг та оцінка	

Приклади з документів:

Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад

“Підписант зобов’язується... для забезпечення високого рівня здоров’я своїх громадян... здійснювати наступні заходи або сприяти їх здійсненню:

- включити гендерний підхід у планування, бюджетування та надання медико-санітарних та медичних послуг”

“Підписант визнає, що жінки і чоловіки мають різні потреби, які можуть виникнути в результаті відмінностей від їхніх соціально-економічних умов та інших факторів. Тому, переконавшись, що жінки і чоловіки мають рівний доступ до соціальної допомоги та соціальних послуг, Підписант буде вживати усіх розумних заходів для:

- забезпечення участі різних груп населення у створенні, наданні соціальної допомоги та соціальних послуг, визнання впливу гендерних відмінностей на такі послуги, а також врахування різного досвіду в одержанні такої допомоги жінками і чоловіками”

Основні поняття гендерного підходу: рівність

Що таке гендерна рівність?

Гендерна рівність, або рівність між чоловіками та жінками, означає, що чоловіки та жінки будь-якого віку користуються рівними правами, можливостями та ставленням в усіх сферах життя й роботи без обмежень, упереджень щодо гендерних ролей.

Як приклад:

- Рівні можливості у галузі праці означають, що чоловіки та жінки мають рівні шанси на те, щоб претендувати на конкретну роботу, відвідувати освітні або навчальні курси, мати право на одержання певної кваліфікації та розглядатися як кандидати на підвищення посад, де переважає одна чи інша стать.

Основні поняття гендерного підходу: пряма і непряма дискримінація

¹⁴ <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/gender-mainstreaming-strategy-for-achieving-gender-equality-and-empowerment-of-women-girls-en.pdf?la=en&vs=3849>

Дискримінація – це будь-яке (пряме чи непряме) розрізнення, недопущення або перевага, що зроблена за ознакою віку, раси, статі, релігії, політичних переконань, іноземного походження, чи іншими ознаками, що призводить до знищення або порушення рівності можливостей чи принципу рівного ставлення в поведінці.

Пряма дискримінація має місце, коли нерівне ставлення впливає безпосередньо із законів, правил або практики, де працівники розрізняються за вищезгаданими ознаками.

Як приклад:

- заборона приймати на службу в силові відомства осіб жіночої статі;
- оголошення про вакансію: “Шукаємо на роботу молоду дівчину до 25 років”

є прямою дискримінацією за ознакою статі та віку.

Непряма дискримінація – правила та практики, що виглядають нейтральними, але в реальності призводять до того, що через не вигідне становище потерпають в першу чергу особи певного віку, статі, етнічної групи тощо.

Як приклад:

- Встановлення вимог до роботи або критерії оплати праці, що виглядають нейтральними, є несуттєвими але їх враховують (такі як мінімальний зріст або зовнішні дані). На практиці, з числа претендентів буде вилучена велика частка жінок або чоловіків, або осіб певної етнічної групи тощо.
- У медицині, якщо ми не враховуємо, для кого більше доступні послуги або які лікарі і для кого більше потрібні у цій громаді.

Гендерний підхід у місцевих стратегіях, проектах, планах дій

Передбачає основні компоненти:

1. Аналіз проблеми, галузі чи сфери, що враховує обов'язкові показники за статтю (жінки, дівчата та чоловіки, хлопці), за віком та іншим соціальним наповненням (студенти/пенсіонери, місце проживання, дохід тощо).
2. Планування мети, завдань, дій/заходів з урахуванням важливості, доступності та якості послуг, що повинні надаватись в громадах для конкретних чоловіків, жінок, дівчат, хлопців.
3. Проведення моніторингу та оцінки результатів з метою отримання результату, що вплине на жінок, дівчат та чоловіків, хлопців, які представляють громаду.

Пам'ятайте, що у вас повинні бути спеціалістки, які розуміються на гендерній тематиці, які пройшли відповідне навчання. Закладіть у свій план заходів навчання для фахівчинь з гендерної теми.

Пам'ятайте, що який би ви аналіз чи планування не проводили, у вас завжди і скрізь повинна бути врахована гендерна складова.

Комплексний гендерний підхід. Компонент № 1. Аналіз

Аналіз починається зі збору даних, що є обов'язковими для розуміння проблеми кожної сфери життя громади. Всі дані повинні мати поділ за статтю (хлопчики, дівчата та жінки, чоловіки), віком і соціальним статусом.

2. Аналіз враховує огляд проблем та потреб, визначення поділу праці, доступу до ресурсів, обмежень і можливостей для жінок, дівчат, чоловіків, хлопців в одній чи іншій сфері, в якій ви проводите аналіз.

Аналіз з гендерною складовою проводиться для вивчення проблем, наявних та необхідних можливостей, можливо для переформатування мети завдань, що вже реалізуються.

Пам'ятайте, що аналіз застосовується або може застосовуватись на будь-якому етапі розробки чи виконання плану дій, програми місцевого рівня і завжди повинен мати гендерну складову.

Процедура гендерного аналізу

Пам'ятайте, що всі проблеми, теми, стратегії, які представлені людиною: жінками, дівчатами і чоловіками, хлопчиками, повинні враховувати гендерний підхід.

Для цього треба дати відповідь на контрольні питання:

- Чи ідентифіковані та врегульовані наявні різні потреби, пріоритети, інтереси, ролі та відповідальність жінок, дівчат і чоловіків, хлопчиків?
- Чи наявна інформація та роз'єднані за статтю дані з цього питання?
- Які можливості, ресурси, владу та шанси мають жінки, чоловіки, дівчата і хлопчики?
- Чи здійснювались консультації з жінками, чоловіками, дівчатками і хлопчиками, чи залучались вони при розробці програми/проекту/планів розвитку діяльності місцевої громади?

Процедура і етапи аналізу

Як приклад можливих питань:

1. Чи у Вас достатньо інформації з різних питань, що ви аналізуєте? Необхідним показником є якісні результати успіхів, проблем громади у кожній із сфер життя: в освіті, в охороні здоров'я, щодо жертв насильства, осіб, які вчиняють насильство тощо.
2. Чи Ви аналізували наявні бар'єри й обмеження для рівної участі жінок і чоловіків, і рівного отримання прибутків та вигоди від заходів, проектів, програм місцевої громади.

Пам'ятайте, що кожна галузь повинна розглядати наявні факти/проблеми, успіхи з двох сторін: зі сторони тих хто надає послуги, та тих, хто отримує послуги.

Пам'ятайте, що застосовувати постійний гендерний аналіз програм, проектів, заходів для розвитку місцевих громад є обов'язковим правилом, якщо ви бажаєте мати якісний результат.

Поради:

- Скористайтесь методом портретування як найпростішим способом для фіксації наявних проблем;
- Складіть перелік недоліків і проблем, виявлених у ході гендерного аналізу кожної галузі (демографічна ситуація; економічна ситуація; соціальна структура; сфера управління; соціальна та транспортна інфраструктура області);
- Сформууйте ієрархію проблем, щоб обрати з них ті, якими треба займатися у першу чергу. Слід пам'ятати, що кількість недоліків і проблем, які слід усувати, повинна бути реалістичною – структурованою в один чи декілька проектів, що можуть в комплексі вирішити вашу проблему. Враховуйте організаційні обмеження і наявні ресурси;
- Розробіть для кожної пріоритетної проблеми ряд варіантів дій та виберіть з-поміж них ті, що є найбільш здійсненними та доступними для реалізації.

Результати завершеного гендерного аналізу мають бути враховані в розробленій вами стратегії, програмі, проекті та у відповідні заходи місцевої громади. Планування припущень та оцінка ризиків теж повинні враховувати гендерні аспекти.

Пам'ятайте, що при створенні мети та цілей, завдань та заходів ваших проектів у короткотермінових та довготермінових результатах необхідно враховувати гендерну складову та відповідні гендерні показники.

Комплексний гендерний підхід. Компонент № 2. Планування дій/заходів

Висновки за результатами аналізу (гендерного аудиту, експертизи) є фундаментом для формування подальших планів дій та можливих варіантів їхньої черговості.

Ваші кроки: На основі аналізу проблеми, в якій є гендерна складова, розробіть стратегії, спрямовані на усунення бар'єрів і обмежень з врахуванням інтересів жінок, дівчат, чоловіків, хлопчиків, долучайте ваші цільові групи до розробки та впровадження стратегій, проектів, програм, планів дій місцевої громади.

Пам'ятайте: щоб отримати якісний результат, треба залучити до обговорення та консультацій з розробки всіх стратегічних документів цільові групи жінок, чоловіків, дівчат і хлопчиків, які проживають у вашій громаді.

Легше всього сказати, що якась група пасивна і не хоче брати участь в обговоренні. Зацікавте їх – і ви побачите, що наступні зустрічі та обговорення вони чекатимуть та проявлятимуть інтерес до всього, що відбувається в громаді.

На зазначеному етапі наша мета: Планування дій з метою компенсувати нерівність, виявлену в ході аналізу.

Планування може включати нові чи адаптовані завдання, здійснення заходів, орієнтованих на ту чи іншу соціальну групу. Можливе ініціювання зміни організаційних процедур, структур і процесів.

Як приклад:

Після аналізу проблеми розлучень та невідповідального батьківства, збільшення кількості алкозалежних чоловіків в районі, проживаючих у сільських і малонаселених місцевостях, прийнято рішення: проводити дні тата в кінці кожного місяця з наданням татусям з дітьми 50% знижки в кафе та на ігрових майданчиках. Проведено навчання для керівників бізнес-структур району з метою підтримки відповідального батьківства, надання лікарняних, гнучкого робочого часу для чоловіків, які мають родини.

Комплексний гендерний підхід. Крок № 3. Проведення моніторингу та оцінки.

Для перевірки якості вашої роботи можна проаналізувати відповіді на наступні питання:

- Чи брали участь жінки, чоловіки, дівчатка і хлопчики у консультаціях з розробки стратегії, заходів, проектів, програм? Які були їхні пропозиції і чи враховані вони?
- Чи статистична інформація відображає інтереси жінок та чоловіків, дівчат та хлопців?
- Чи існує/наявний аналіз ситуації/проблеми з врахуванням гендерної складової? Чи проводиться постійна оцінка вашої діяльності спільно з цільовою групою?
- Чи прийняті вами плани заходів, проекти, програми розглядають ефективні кроки/наслідки для чоловіків та жінок, дівчат та хлопців?
- Чи наявні освічені фахівці, які розуміються на гендерних питаннях, чи залучались вони до підготовки аналізу, проектів, планів дій, заходів?

Додаток 3.2. Гендерний підхід у місцевих стратегіях, проектах, планах дій/заходах

Передбачає основні компоненти:

- Аналіз проблеми, галузі чи сфери, що враховує обов'язкові показники за статтю (жінки, дівчата та чоловіки, хлопці), за віком та іншим соціальним наповненням (студенти/пенсіонери, місце проживання, дохід тощо).
- Планування мети, завдань, дій, заходів з урахуванням важливості, доступності та якості послуг, що повинні надаватись в громадах для конкретних чоловіків, жінок, дівчат, хлопців.
- Проведення моніторингу та оцінки результатів з метою отримання результату, що вплине на жінок, дівчат та чоловіків, хлопців, які представляють громаду.
- Гендерно-чутлива мова (згадує чоловіків і жінок) у всіх документах
- Виділені спеціалісти

Група 1

<p>Галузь: Охорона здоров'я</p> <p>Компонент гендерного підходу:</p>	<p>Чи наявна статистика дизагредована за статтю (іншими демографічними та соціальними характеристиками?</p>	<p>Чи долучалося/ється громадянське суспільство?</p>	<p>Чи долучались/долоучаються цільові групи?</p>	<p>Чи жінки та чоловіки на рівних залучені до прийняття рішень?</p>	<p>Чи виділені кошти та інші необхідні ресурси?</p>	<p>Чи документація гендерно-чутлива (згадує і жінок, і чоловіків)?</p>
<p>Аналіз проблеми</p>						
<p>планування мети, завдань, дій/заходів з урахуванням важливості, доступності та якості послуг, що повинні надаватись в громадах для конкретних чоловіків, жінок, дівчат, хлопців</p>						
<p>Система надання послуг є гендерно-чутливою)</p>						
<p>моніторинг та оцінка результатів з метою отримання результату, що вплине</p>						

на жінок, дівчат та чоловіків, хлопців, які представляють громаду						
---	--	--	--	--	--	--

Група 2

Галузь: Освіта середня	Чи наявна статистика дизагредована за статтю (іншими демографічними та соціальними характеристиками?)	Чи долучалося/ється громадянське суспільство?	Чи долучались/долучаються цільові групи?	Чи жінки та чоловіки на рівних залучені до прийняття рішень?	Чи виділені кошти та інші необхідні ресурси?	Чи документація гендерно-чутлива (згадує і жінок, і чоловіків)?
Компонент гендерного підходу:						
Аналіз проблеми						
планування мети, завдань, дій/заходів з урахуванням важливості, доступності та якості послуг, що повинні надаватись в громадах для конкретних чоловіків, жінок, дівчат, хлопців						
Система надання послуг є гендерно-чутливою						

моніторинг та оцінка результатів з метою отримання результату, що вплине на жінок, дівчат та чоловіків, хлопців, які представляють громаду						
--	--	--	--	--	--	--

Група 3

Галузь: Транспорт	Чи наявна статистика дизагредована за статтю (іншими демографічними та соціальними характеристиками?)	Чи долучалося/ється громадянське суспільство?	Чи долучались/долучаються цільові групи?	Чи жінки та чоловіки на рівних залучені до прийняття рішень?	Чи виділені кошти та інші необхідні ресурси?	Чи документація гендерно-чутлива (згадує і жінок, і чоловіків)?
Компонент гендерного підходу:						
Аналіз проблеми						
планування мети, завдань, дій/заходів з урахуванням важливості, доступності та якості послуг, що повинні надаватись в громадах для конкретних чоловіків, жінок, дівчат, хлопців						

Система надання послуг є гендерно-чутливою						
моніторинг та оцінка результатів з метою отримання результату, що вплине на жінок, дівчат та чоловіків, хлопців, які представляють громаду						

Група 4

Галузь: Служби у справах дітей Компонент гендерного підходу:	Чи наявна статистика дизагрегована за статтю (іншими демографічними та соціальними характеристиками?)	Чи долучалося/ється громадянське суспільство?	Чи долучались/долучаються цільові групи?	Чи жінки та чоловіки на рівних залучені до прийняття рішень?	Чи виділені кошти та інші необхідні ресурси?	Чи документація гендерно-чутлива (згадує і жінок, і чоловіків)?
Аналіз проблеми						
планування мети, завдань, дій/заходів з урахуванням важливості, доступності та якості послуг, що повинні надаватись в						

громадах для конкретних чоловіків, жінок, дівчат, хлопців						
Система надання послуг є гендерно-чутливою						
моніторинг та оцінка результатів з метою отримання результату, що вплине на жінок, дівчат та чоловіків, хлопців, які представляють громаду						

Група 5

Галузь: Боротьба з домашнім насильством (поліція) Компонент гендерного підходу:	Чи наявна статистика дизагредована за статтю (іншими демографічними та соціальними характеристиками?)	Чи долучалося/ється громадянське суспільство?	Чи долучались/долучаються цільові групи?	Чи жінки та чоловіки на рівних залучені до прийняття рішень?	Чи виділені кошти та інші необхідні ресурси?	Чи документація гендерно-чутлива (згадує і жінок, і чоловіків)?
Аналіз проблеми						
планування мети, завдань, дій/заходів з урахуванням важливості, доступності та						

якості послуг, що повинні надаватись в громадах для конкретних чоловіків, жінок, дівчат, хлопців						
Система надання послуг є гендерно-чутливою)						
моніторинг та оцінка результатів з метою отримання результату, що вплине на жінок, дівчат та чоловіків, хлопців, які представляють громаду						

Додаток 3.3. Галузевий портрет. Таблиця.

Створюємо портрет/профіль/паспорт галузі

Назва сфери: освіта

	<u>початкова</u>				<u>середня</u>				<u>позашкільна</u>				<u>вища</u>				
	надавачі		отримувачі		надавачі		отримувачі		надавачі		отримувачі		надавачі		отримувачі		
	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	
Інвалідність																	
Складні життєві обставини																	
Мами-соло																	
Ветеранки																	

+ професійно-технічна освіта, підвищення кваліфікації, освіта третього віку

Додаткові параметри для надавачів послуг:

– Національний рівень / обласний рівень / міський рівень / рівень окремого закладу

– Державні / муніципальні / комерційні заклади

Додаток 3.4. Гендерна статистика: регіональний та місцевий рівні. Галузеві портрети

Гендерний портрет – максимальна конкретизація поняття «населення» зі змістом надійної інформації демографічних та соціальних показників, громадсько-політичної активності, участі у прийнятті рішень, стану здоров'я, освіти та економічної діяльності тощо.

Надає можливість отримати дані про проблеми чи успіхи реалізації планів дій/заходів, програм/реформ, наявні чи відсутні послуги в тій чи іншій сфері життя жінок, дівчат і чоловіків, хлопців на рівні громади.

ГП можуть відрізнитись в залежності від мети портрету:

Галузевий гендерний портрет;

Гендерний портрет області;

Гендерний портрет громади;

Гендерні портрети є головним інструментом для аналізу ситуації та подальшого планування діяльності. Проводяться на рівні країни, регіону, області, району, громади.

Мета формування гендерного портрету/профіля громади

Створення інструменту розробки заходів програм/проектів з урахуванням гендерних особливостей громади.

Отримання комплексної інформації про життя жінок, дівчат і чоловіків, хлопців у громаді з подальшим формуванням гендерно чутливих заходів в основних сферах життя особистості.

Як приклад: В Україні гендерні портрети розпочали розробляти більше ніж 15 років тому:

- на рівні областей: Вінницька, Житомирська, Чернівецька та інші;

- на рівні галузей: Міністерство оборони, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство освіти та інші.

Різноманітні донорські проекти підтримували розробку гендерних портретів різного рівня. Прикладом може бути методика створення гендерного портрету для протидії поширення Віл-інфекції та підтримки людей, які живуть з ВІЛ. На сьогодні збираються гендерні портрети в областях.

Визначення ключових питань для створення гендерного портрету

1. Чи є відмінності між жінками і чоловіками в доступі до ресурсів, реалізації можливостей, прав, норм, фізичних можливостей у кожній сфері життя жінок, дівчат і чоловіків, хлопців у вашій громаді? В чому вони проявляються?
2. Чи виявлені різні потреби, пріоритети, інтереси, ролі та відповідальність жінок, дівчат, чоловіків, хлопців у кожній сфері життя в громаді?
3. У чому різниця потреб, інтересів та ролі чоловіків, хлопців, жінок, дівчат у громаді?
4. Чи наявні та проаналізовано статистичні дані з розбивкою за статтю та додаткову інформацію під час розробки пропозиції щодо політики або програми місцевого рівня?
5. Чи наявна інформація про різні галузі, напрями роботи, завдання та заходи?

Як приклад: можливі складові гендерного портрету громади

гендерний портрет громади складається з:

- Соціально-демографічний портрет чоловіків/жінок/дівчат/хлопців (з розбивкою за роками, соціальним статусом)
- Медико-психологічний портрет чоловіків/жінок дівчат/хлопців (з розбивкою за роками, соціальним статусом, наявністю інвалідності)

Як приклад: можливі складові гендерного портрету

Гендерний портрет громади в освіті / сфері праці / охороні здоров'я тощо

- гендерний портрет чоловіків, жінок репродуктивного /пенсійного віку
- гендерний портрет дівчат/юнаків, які навчаються в коледжах
- гендерний портрет чоловіків/жінок, які потерпають від насильства в родині
- гендерний портрет дівчаток/хлопчиків до 14 років, які виховуються в сиротинцях

Складові гендерного портрету громади

Соціально-демографічний портрет чоловіків/жінок/дівчат/хлопців (з розбивкою за роками, соціальним статусом)

Ознаки:

- вік
- місце проживання (місто-село)
- сімейний стан
- виховання дітей
- утримання непрацездатних членів родини
- зайнятість
- освіта
- рівень доходів тощо

Джерела отримання інформації та механізм отримання інформації

- школа (облікова справа)
- технікум (облікова справа)
- соціальні мережі
- соціологічні опитування
- органи реєстрації цивільного стану тощо

Додаток 3.5. Створення гендерно чутливих послуг: результат планування дій/заходів

На виконання міжнародних та національних зобов'язань під час планування проектів, планів дій та програм місцевого розвитку розробляються відповідні заходи/послуги/сервіси, які повинні враховувати гендерну складову або бути гендерно чутливими.

Гендерно-чутливі послуги – послуги/сервіси, що створюються для забезпечення рівних прав та можливостей жінок, дівчат, чоловіків, хлопців органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у залежності від потреб однієї чи іншої соціальної групи.

Можуть створюватись як тимчасова послуга на якийсь відповідний час для протидії дискримінації, що виникла у відповідній галузі, місцевості по відношенню до жінок, дівчат, чоловіків, хлопців.

У Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків» у Статті 3 вказано, що гендерна політика спрямована на “застосування позитивних дій”. Створення гендерно-чутливих послуг є одним із елементів позитивних дій.

Приклади гендерно чутливих послуг

Право на отримання жінками послуг з приводу допологового догляду, пологів та післяпологового періоду.

- Садочки з гнучким графіком для перебування дітей, садочки при установах. (Це можуть бути родини, які пройшли навчання і готові доглядати невеличку групу дітей).
 - Обов'язкові курси по батьківству для чоловіків, які очікують народження дитини.
- Тестування на ВІЛ чоловіків, які йдуть на військову службу чи які повертаються з військової служби, із зони бойових дій. Серед чоловічого соціуму важко виявляється ВІЛ та інші соціальні хвороби. Досі існує чинник малого охоплення чоловічого населення в контексті діагностики. Більшість жінок хоча б раз за життя були вагітними і здавали ці аналізи. Таким чином, необхідно виробити політику стосовно чоловіків у контексті діагностики ВІЛ, гепатитів, туберкульозу тощо.
- Учасники бойових дій, які повертаються, повинні обов'язково проходити медичне та психологічне обстеження для профілактики та раннього діагностування хвороб;
 - Уроки з репродуктивного здоров'я проводяться на початку окремо для дівчат та хлопців, а потім вже спільно. Заняття з репродуктивного здоров'я, профілактика та лікування ВІЛ повинні бути доступними та організовані таким чином, щоб і дівчата/жінки, і хлопці/чоловіки почували себе комфортно під час відвідування. Їм повинні надаватись однакові знання, що сприятиме взаємоповазі, взаємопідтримці між хлопчиками та дівчатами, жінками та чоловіками;
 - Створення спортивних майданчиків, на яких зручно займатись дівчатам та хлопцям;
 - Розташування столиків для немовлят у публічних місцях, вбиральнях для чоловіків та для жінок;
 - Освітлення вулиць;
 - Жертва насильства, якій необхідна медична підтримка, повинна одночасно отримати медичну і психологічну допомогу;
 - Посади соціальних працівників на рівні громади є важливими для профілактики насильства та попередження неблагополуччя в родинях.

Додаток 3.5. Гендерно-чутливі послуги. Приклади.

Група 1.

В інтернатному закладі для всіх дітей передбачено навчання тільки за загальною шкільною програмою. Відділ освіти запропонував зробити послуги гендерно-чутливими/

Для хлопчиків ввели гурток «Танець гопака», для дівчат зробили гурток «Східні танці».

Питання до групи:

Які якісні результати будуть мати дівчата і хлопці від відвідування гуртків?

І чому вони будуть мати подібні результати?

Юнаки:

Юнки:

Чи є послуга гендерно-чутливою і чому?

Що потрібно змінити?

Ваш алгоритм дій?

Група 2

В одному з районів міста відкрили клініку, дружню для молоді (для жінок/дівчат та чоловіків/юнаків, які вживають наркотики). Гендерно-чутлива послуга полягала у відкритті окремих кабінетів для чоловіків/юнаків та жінок/юнок. В одному приміщенні і на одному поверсі створили окремі кабінети, до послуг для жінок/юнок додали ще і кабінет гінеколога.

Моніторинг показав: Жінки / юнки не відвідували клініку і як результат не отримували послугу. Хоча для жінок, які мали дітей була створена кімната для дітей (тимчасове перебування).

Їхні керівники були проінструктовані щодо необхідності надавати жінкам гнучкий графік роботи.

Проведено анонімне опитування у жінок/юнок. Їхні відповіді:

Чоловіки перед будівлею чекали їх і просили поділитись ліками та іншими препаратами, не були дружніми (цькували), залякували, принижували.

Питання до групи:

Що потрібно змінити/додати/скорегувати? Ваш алгоритм дій?

Група 3

В одному з сіл району зібрали матерів, які виховують самостійно дітей, і татів, які самостійно виховують дітей. Запропонували їм однакові послуги:

- гнучкий графік садочків, щоб їм було зручно йти і повертатись на/ з роботи;
- допомогу соціальної працівниці, яка допомагатиме по господарству через день.

Результат:

Всі жінки із задоволенням користувались послугами (12 жінок в селі).

Всі чоловіки відмовились від послуги соціальної працівниці (2 чоловіків в селі).

Анонімне опитування показало, що чоловіки знаходять причини зайнятості іншими справами і родичі чи сусіди забирають дітей з садочків. У більшості домовляються приватно з сусідами чи з родичами про піклування за дітей. Не бажають пускати соціальних працівників до домівки і кажуть, що самі з дітьми все встигають.

Питання до групи:

Чому так сталося?

Що потрібно зробити/змінити/скорегувати? Ваш алгоритм дій?

Група 4

Одна з міжнародних організацій реалізувала проєкт, направлений на створення жіночого бізнесу в містах України. Проводилось навчання, обмін досвідом міжнародного та національного рівнів, виділялись кошти для проєктів та кредити для бізнесу.

Результат:

Моніторинг зі сторони міжнародних організацій показав успіх проєкту, зросла кількість та якість жінок у бізнесі.

Моніторинг громадських організацій показав, що зросла кількість жінок, які створили бізнеси, стали успішними бізнеследі і розлучилися зі своїми чоловіками. У кожному з населених пунктів, де було підтримано 5 бізнесів, 2-3 жінок розлучилися зі своїми чоловіками.

Питання для аналізу:

Чи для створення гендерно-чутливої послуги потрібно зважати на сімейні відносини, що склалися у жінок після реалізації проєкту?

Що можливо було би покращити?

Ваш алгоритм дій:

Додаток 3.6. Моніторинг та оцінка

Моніторинг і оцінка сприймаються як єдиний вид діяльності. Організації, знайомі з нею і звичні до неї, користуються аббревіатурою МіО.

Основне призначення МіО – надавати достатню, надійну, достовірну та своєчасну інформацію для прийняття управлінських рішень.

Головне питання, на яке відповідають моніторинг і оцінка: «Чи успішною є діяльність?»

Іншими словами, моніторинг і оцінка – це спосіб отримати якіснішу інформацію, аби прийняти ефективне і результативне рішення. Оцінка є ширшим поняттям, аніж моніторинг, оскільки базується на результатах моніторингу і використовується на найважливіших етапах діяльності, а також якщо виникають певні труднощі.

Моніторинг і оцінка є взаємодоповнюваними категоріями, проте можуть застосовуватися й окремо.

Моніторинг застосовується для опису процесу діяльності. Стосовно програм і проектів він дає інформацію для висновку: чи успішно здійснюються та чи інша програма або проект.

Моніторинг відповідає на запитання: «Що? Скільки? Коли? Де?»

Процес моніторингу передбачає процедуру регулярних (через заздалегідь визначені інтервали часу) вимірювань, а його результати використовуються для покращення процесів виконання програми чи проекту. Моніторинг застосовується і без оцінки, тобто, може не спиратися на висновки оцінки та не закінчуватися оцінкою. Він має низку обмежень: не пояснює, за рахунок чого отримано успішний результат або за рахунок чого план не виконано. Деякі результати складно або взагалі неможливо виміряти прямими методами – у підсумку вони є лише частиною інформації, необхідної для прийняття рішень. Моніторинг, як правило, здійснюють самі виконавці діяльності.

Головне запитання, на яке відповідає оцінка: «Чому?» Основна відмінність між моніторингом і оцінкою полягає у часі застосування та призначенні. Моніторинг спрямований на безперервне відстеження подій і процесів, в той час як оцінка здійснюється у певний момент часу для з'ясування того, наскільки ефективно проходив певний процес і до яких змін він привів. Дані моніторингу зазвичай використовуються керівництвом задля подальшої реалізації проекту, а також відстеження проміжних результатів, витрачання бюджетних коштів, відповідності прийнятим процедурам. Результати оцінки (наприклад, середньострокового) також можуть використовуватися в процесі реалізації проекту, проте власне оцінка здійснюється не так часто і спрямоване на вивчення масштабніших змін (кінцевих результатів), потребуючи методичної точності в аналізі таких параметрів, як вплив та актуальність втручання. Визнаючи різницю між моніторингом та оцінкою, важливо пам'ятати, що ці два поняття взаємопов'язані. Моніторинг, як правило, дозволяє отримати дані, необхідні для оцінки, а елементи оцінки присутні в моніторингу.

Оцінка застосовується не лише для покращення процесу виконання програми чи проекту, а й для удосконалення самої програми – змін щодо її мети, завдань. Результати оцінки можуть стати також підставою для припинення реалізації проекту чи програми. Зміст оцінки визначають запитання, на які має дати відповідь оцінка: Які фактичні результати діяльності? Чи відповідають (і у якій мірі) ці результати меті діяльності? Що і чому варто вважати основними досягненнями діяльності? Що і чому не вдалося виконати? Наскільки правильними були первинні припущення щодо процесу і результатів? Чи є перспективи продовження цієї діяльності і якими вони є? Оцінка може бути як внутрішнім, тобто здійснюватися самими виконавцями, так і зовнішнім, що виконується незалежним фахівцем. Вважається, що оцінка є глибшим аналізом у порівнянні із моніторингом. Моніторинг і оцінка органічно вписалися у соціальні програми та проекти. Зазвичай вони є складовими структури програми чи проекту. Моніторинг і оцінка в Україні поширюються з метою оцінки програм і проектів на вимогу зарубіжних донорів серед громадських об'єднань та інвесторів (у бізнесі), які фінансують такі програми та проекти. Впроваджуються вони як готова модель, створена раніше в інших країнах. З часом запозичені моделі поступово адаптуються до особливостей нашої країни. Така адаптація триває й досі у декількох напрямках – від спрощення систем МіО і зменшення їх вартості для соціальних проектів до традицій використання фахової термінології українською мовою. Для державного сектору створюються власні системи МіО, які співвідносяться з чинним законодавством і суспільно-політичними процесами в країні.

1. **Моніторинг** – спостереження за реалізацією програми чи проекту, яке відбувається шляхом збору й аналізу інформації через певні проміжки часу, за єдиною методикою, відповідно до попередньо визначених індикаторів (тема «Індикатори» детальніше розглядатиметься у наступних розділах).

2. **Оцінка** (англ. evaluation) – аналітичний інструмент, або процедура, призначенням якої є вимірювання прямих ефектів, результативності та довгострокових наслідків реалізації державних програм, галузевих політик, оцінка впливу, а також програм розвитку, проектів неприбуткового сектору, корпоративних програм. Важливо зазначити, що оцінка – це міждисциплінарне дослідження, яке використовує економічні, соціологічні, політологічні методи у відповідності з національними і міжнародними стандартами у сфері оцінки.

Результати оцінки мають прикладний характер. Мета їх використання – покращити якість управлінських рішень: рішень керівництва будь-якого рівня щодо вибору шляхів, методів, інструментів вирішення проблем чи діяльності у відповідності з метою системи менеджменту/проекту/організації.

Результати (Results) – зміни, що відбуваються завдяки проекту, наприклад, зміна поведінки фізичних осіб, груп людей, організацій, державних органів або суспільства (спільнот), покращення умов життя та праці людей, якості побутового обслуговування, зменшення рівня захворюваності тощо. Управління, орієнтоване на результат, фокусує увагу на досягненні результатів і забезпеченні впливу, а не на реалізованих діях і використаних ресурсах. Тобто таке управління передбачає зміщення фокусу з ресурсів (Inputs), дій

(Activities) і процедур на продукти (Outputs), результати (Outcomes), впливи (Impact) та потреби в стійких вигодах, результатах діяльності компанії.

Результати оцінки дають підстави для управлінського рішення щодо:

- створення матеріальних або нематеріальних стимулів, перерозподіл ресурсів або перегляд програмної діяльності для поліпшення роботи програми;
- документування прогресу у вирішенні поставлених перед організацією або програмою завдань;
- демонстрації зацікавленим сторонам і суспільству в цілому значення роботи організації або програми; Заради чого? Яким чином? З яким результатом?
- демонстрації ефективнішої або якіснішої роботи: наскільки завдання досягнуті або результати поточного періоду кращі за результати попереднього;
- доказової бази для змін у нормативно-правовій базі;
- припинення оцінюваної діяльності, оскільки оцінка виявила її провал і відсутність перспектив для продовження;
- зміни виконавців/підрядників;
- передачі окремих функцій на аутсорс бізнесу або неурядовій організації;
- впровадження в діяльність проектного підходу;
- уточнення мети, завдань та очікуваних результатів діяльності;
- зміни методів та інструментів діяльності;
- зміни термінів виконання тощо.

Оскільки результати оцінки стосуються не лише замовників, виконавців та учасників програм і проектів, а й тих людей, на яких був спрямований проект, чи організацій, які долучалися до діяльності в рамках програм чи проектів (наприклад, результати оцінки можуть стосуватися державної установи, яка надавала дозвіл на реалізацію проекту), то фахівці з оцінки залучають усіх причетних до реалізації проекту фахівців та осіб до процесу оцінки. Це необхідно для того, щоб:

- під час оцінки
 - спільно визначити питання та структуру оцінки, можливості впровадження його результатів;
 - надавати зворотний зв'язок щодо процесу та проміжних результатів оцінки;
 - спілкуватися задля перевірки проміжних результатів оцінки та можливостей подальшого впровадження рекомендацій
- після оцінки

- оприлюднити інформацію щодо результатів діяльності та оцінки;
- отримати подальшу підтримку програми чи проекту;
- продемонструвати відкритість, прозорість, підзвітність тощо;
- вказати на те, як відповідно до отриманих результатів оцінки вносяться зміни у поточну діяльність;
- узгодити подальшу діяльність та можливості впровадження рекомендацій.

Діяльність, передбачена більшістю нормативних актів та офіційних документів, може також розглядатися як проект.

Впровадження проектного підходу дозволяє/допомагає:

- 1) впровадити систему показників,
- 2) об'єктивніше оцінити результати діяльності як на рівні окремого підрозділу, так і на рівні органу влади,
- 3) працювати на результат і вимірювати через користь для громадян.

Будь-який проект розпочинається з метою вирішення раніше виявленої проблеми або задоволення потреб певної кількості людей. Наявність проблеми означає, що людей щось не влаштовує і вони хочуть щось змінити. Найчастіше залучені до реалізації проекту сторони не мають чіткого уявлення про те, що потрібно зробити, аби досягнути мети проекту та бажаних результатів. Відсутність чіткого розуміння послідовності кроків, яка приведе до бажаного результату, не лише ускладнює реалізацію проекту, впливає на якість його результатів, а й унеможливує оцінку діяльності та результатів. Задум проекту у вигляді чіткого алгоритму діяльності з очікуваними проміжними та кінцевими результатами, який створюється на етапі планування, визначає успіх.

Етапи підготовки/написання програми/проекту:

- Опис проблеми і причин її виникнення, актуальність на період реалізації проекту
- Цільова аудиторія, зацікавлені особи та вигодонабувачі
- Мета і завдання проекту. Мета проекту має співвідноситися із завданнями і результатами проекту, бути конкретною, вимірюваною, реалістичною, визначеною у часі. Визначення мети та завдань є чи не найважчою частиною планування: управління проектом передбачає розкладання мети, завдань і результатів проекту на дрібніші елементи. Відповідно, те, що є метою для одного рівня виконавців, є завданням для іншого рівня виконавців проекту
- Продукти проекту
- Очікувані безпосередні результати
- Очікувані соціальні результати. Продукти проекту створюються для того, аби цільова аудиторія зазнала певних змін
- Соціальний вплив проекту

- Соціальні проекти здійснюються для того, аби покращилася якість життя певної категорії людей.
 - Необхідні ресурси. Для реалізації проекту необхідні ресурси – людські, фінансові, обладнання тощо
 - Цільова аудиторія, зацікавлені та причетні до реалізації проекту сторони. На етапі планування проекту визначаються, окрім виконавців, інші учасники – цільова аудиторія, зацікавлені та причетні до реалізації проекту сторони, оскільки визначення потреб, ризиків, прогнозування та визначення результатів і соціального впливу неможливі без їхньої участі.
 - Індикатори (показники) як доказова база змін – це кількісні (числа, коефіцієнти, відсотки, частки, середні бали) або якісні (словесний опис, судження, сприйняття і відношення тощо) докази змін, які відбулися в результаті діяльності під час реалізації проекту. Індикатори визначаються на етапі планування відповідно до очікуваних результатів проекту.
 - індикатори діяльності та безпосереднього результату – зміни, які можна відстежити під час реалізації проекту;
 - індикатори соціального результату – зміни якості життя одержувачів послуг проекту (див. «Бенефіціар» або «Вигодонабувач»), що виникають одразу по завершенні проекту;
 - індикатори соціального впливу (характеризують стійкість результатів проекту) – зміни, які відбулися з часом (3 міс., 6 міс., рік) у місці реалізації проекту, для зацікавлених в реалізації проекту сторін, причетних до його реалізації організацій, громад, країн тощо.
- Індикатори (показники) як доказова база змін:
- Індикатори безпосереднього результату → зміни, які можна відстежити під час реалізації проекту
 - Індикатори соціального результату → зміни якості життя цільової групи одразу після отримання послуги (завершення проекту, участі в проекті)
 - Індикатори соціального впливу → зміни, які відбулися через деякий час і характеризують стійкість результатів проекту

Якщо виходити з того, що індикатори – це доказова база змін, то:

- Показник – інформація про наявний і бажаний стан об'єкта.
- Індикатор – результат вимірів, який свідчить про те, як змінився стан об'єкта.

Індикатори мають відповідати наступним вимогам:

- Піддаватися вимірюванню або підрахунку.
- Однаково розумітися і вимірюватися різними людьми у різний час.
- Вимірювати в один час лише один параметр.
- Вимірюватися без невиправданих витрат і своєчасно

Моніторинг

Регулярний процес збору та аналізу інформації для відстеження стану виконання планів і перевірки відповідності результатів певним стандартам, поточне визначення результатів діяльності здійснюються упродовж реалізації усього проекту, допомагають визначити, наскільки виконуються завдання, задовольняються потреби та вирішуються проблеми. Якщо результати моніторингу вказують на невідповідність діяльності потребам цільової

аудиторії, або результати та впливи не відповідають очікуванням, або ресурсів не вистачає на реалізацію проекту чи вони не відповідають певним стандартам, можна відкоригувати відповідні плани та діяльність.

Оцінка

Визначення змін за результатами реалізації проекту чи програми, задля того, аби зрозуміти «Чи були досягнуті заплановані результати?», «Наскільки вірними були припущення щодо результатів проекту чи програми?», «Наскільки ефективними, результативними і стійкими є зміни?», може здійснюватися:

- на етапі реалізації проекту чи програми (формуюча та середньострокова оцінка);
- на заключному етапі проекту чи програми (підсумкова та остаточна оцінка);
- на проміжному етапі реалізації проекту чи програми (середньострокова оцінка);
- через деякий час після завершення проекту чи програми.

Якість результатів оцінки (мається на увазі підсумкова оцінка) безпосередньо залежить від якості запитань оцінки. Запитання оцінки починаються словами: Чому ... ? Для кого ... ? Що ... ? Хто ... ? Коли ... ? Як ... ?

Зазвичай джерелами корисної інформації є:

- внутрішня статистика організації (у випадках, якщо ведеться моніторинг діяльності або проекту цієї організації);
 - інтернет-сайти органів державної влади, неприбуткових організацій, дослідницьких центрів, різних організацій та установ тощо;
 - офіційні запити до органів влади, депутатів, організацій та установ;
 - офіційна статистична інформація та статистична інформація від установ, організацій, аналітичних центрів тощо;
 - бази даних;
- законодавча база;
- інформації, яку містять офіційні звернення, послання, доповіді посадових осіб. Особливе значення для моніторингу та оцінки мають офіційні документи, які носять періодичний характер;
 - соціологічні та маркетингові дослідження (наприклад, опитування);
 - інше.

На діаграмі зображено загальну картину процесу МіО

Звуження цієї «труби», де кожен наступний блок є меншим за попередній, ілюструє кількість показників, за якими необхідно збирати дані на кожному рівні, а також кількість організацій, задіяних в процесі збору та аналізу даних на кожному рівні.

Рекомендована частота подання звітності та методи збору даних для показників різних рівнів

Рівень показника	Рекомендована частота збору даних	Приклади методів збору даних
Внесок/процес	Постійно	Статистика послуг у сфері здоров'я Реєстри програмного МіО
Результат	Щоквартально, раз на півроку, щороку	Статистика послуг у сфері здоров'я Реєстри програмного МіО Операційні дослідження
Наслідок	Один раз на 1-3 роки	Опитування населення Дослідження медичних закладів Спеціальні дослідження
Вплив	Один раз на 2-5 років	Опитування населення Епідеміологічні дослідження Спеціальні дослідження

Кількісні та якісні індикатори

Кількісні індикатори характеризують конкретні розміри суспільних явищ. До них відноситься все те, що можна поррахувати, виміряти в кількісних показниках. Вони відображаються в одиницях виміру того чи іншого явища (наприклад, в кілограмах, кілометрах, тонах тощо), чисельності одиниць сукупності (наприклад, кількість підприємств, загальна кількість шкіл, лікарень, кількість безробітних, кількість навчених безробітних, частка навчених безробітних від загального числа безробітних, сума грошових коштів, витрачена на навчання), величини ознаки, що характеризує дане явище (наприклад, обсяг промислової продукції регіону, розмір заробітної плати робітника).

До **якісних індикаторів** відносять такі показники, які важко виміряти наявними кількісними параметрами. Як правило, якісні індикатори показують ставлення людей до тих чи інших явищ, їх переваги та оцінку. Переваги якісних індикаторів полягають в тому, що на відміну від кількісних даних, які часто збираються самими зацікавленими сторонами (про свою ж власну роботу), вони дають можливість побачити процес очима інших його учасників, які безпосередньо не залежать від оцінюваного органу, але при цьому є споживачами його послуг (тобто експертами).

Базові дані

Для проведення моніторингу необхідно мати базові/вихідні дані. Вихідні дані для вимірювання результатів діяльності – це інформація (кількісна або якісна), що забезпечує дані на початок діяльності/безпосередньо перед початком моніторингу. Вони слугують точкою відліку для подальших порівнянь і вимірів. Вихідні дані використовуються для того, щоб:

- Визначити вихідний момент
- З'ясувати обсяг і структуру діяльності, що відображається індикатором
- Виміряти якість реалізації проекту, програми або стратегії
- Виміряти динаміку змін, побачити прогрес.

Джерела:

1. Посібник «Моніторинг та оцінка. Заради чого? Яким чином? З яким результатом?» - <http://ipzn.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/vchalnyj-posibnyk-z-monitoryngu-i-otsinyuvannya.pdf>
2. Посібник «Моніторинг та оцінка програм та проектів.» <http://aph.org.ua/wp-content/uploads/2016/08/mon.pdf>

Моніторинг та Оцінка (МіО) – це процеси, які дозволяють відслідкувати та виміряти ефективність діяльності та досягнення запланованих результатів, та оцінити зміни, які досяг проект, програма, стратегія.

Чому важливі МіО?

МіО дає можливість:

- Відслідковувати реалізацію програм/проектів;
- Визначення проблемних питань в реалізації програм/проектів та вчасне реагування;
- Документування корисного досвіду;
- Продемонструвати вплив.

Що включає в себе МіО?

- Діяльність (перелік певних видів діяльності, запланованих задля досягнення поставленого завдання);
- Результати – безпосередні результати діяльності;
- Наслідки – довготермінові зміни;
- Вплив – кінцева мета, якої ми хочемо досягти.

Основні фази МіО:

1. Визначення мети та плану дій;
2. Збір інформації/показників/індикаторів
3. Аналіз отриманої інформації
4. Корегування плану дій на основі аналізу

1. Перед початком розробки програми/проекту розробники визначають мету, яку необхідно досягти, і відповідно до цього формують план заходів, який має привести до поставленої мети. На цьому етапі складається перелік показників, які характеризують та демонструють зміни.

Показники мають відповідати певним критеріям:

- Піддаватися вимірюванню або підрахунку.
- Однаково розумітися і вимірюватися різними людьми у різний час.
- Вимірювати в один час лише один параметр.
- Вимірюватися без невиправданих витрат і своєчасно

2. Другий етап – це збір показників. Треба чітко розуміти джерело інформації.

Зазвичай джерелами корисної інформації є:

- офіційна статистична інформація та статистична інформація від установ, організацій, аналітичних центрів тощо;
- інтернет-сайти органів державної влади, неприбуткових організацій, дослідницьких центрів, різних організацій та установ тощо;
- офіційні запити до органів влади, депутатів, організацій та установ;
- законодавча база;
- бази даних;
- інформації, яку містять офіційні звернення, послання, доповіді посадових осіб.

3. Третій етап – проведення аналізу отриманої інформації. На етапі аналізу відбувається оцінка ефективності вже проведених заходів/дій та розробляються рекомендації щодо корегування плану дій/обсягів охоплення, шляхів доступу до цільової групи тощо.

4. Четвертий етап – це безпосереднє корегування плану дій/заходів.

Через деякий час, які визначається фахівцями МіО переходять знову до етапу 2, щоби знову зробити певний зріз ситуації, оцінити її та відкоригувати дії.

Додаток 3.7. Перелік індикаторів моніторингу громадянського суспільства за Резолюцією Ради Безпеки ООН 1325, розроблених Глобальною мережею жінок-миротворок

1. Відсоток участі жінок в органах урядування місцевого рівня
2. Відсоток участі жінок в органах урядування на національному рівні
3. Відсоток жінок в групах, що ведуть перемовини про мир, і розбивка гендерних питань, врегульованих у мирних домовленостях на місцевому рівні
4. Відсоток жінок в групах, що ведуть перемовини про мир, і розбивка гендерних питань, врегульованих у мирних домовленостях на рівні країни
5. Відсоток участі жінок в секторі правосуддя на місцевому рівні
6. Відсоток участі жінок в секторі правосуддя на рівні країни
7. Відсоток участі жінок у секторах безпеки та миротворчої діяльності на місцевому рівні
8. Відсоток участі жінок у секторах безпеки та миротворчої діяльності на рівні країни
9. Кількість та відсоткова частка внесків за авторством жінок у конституційних або законодавчих оглядах національних стратегій, які впливають на жінок, мир та безпеку (таких як НПД або огляди CEDAW)
10. Рівна або збалансована пропорція організацій громадянського суспільства в робочих групах/комітетах з Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 та 1820 (у пропорції до урядових організацій)
11. Розповсюдженість сексуального насильства на місцевому рівні
12. Розповсюдженість сексуального насильства на національному рівні
13. Кількість та відсоток випадків сексуального насильства проти жінок та дівчат, які передані на розгляд, розслідувані, та за якими призначено покарання
14. Кількість та характер постанов/рекомендацій у комісіях правди та примирення та інших звітів перехідного правосуддя з прав жінок
15. Кількість та відсоток жінок, які отримують пільги від програм роззброєння, демобілізації, та реінтеграції (житло, статево та репродуктивне здоров'я, психологічна допомога, професійне навчання, освіта, продуктивні пайки та грошова допомога)
16. Кількість та відсоток тренінгів для поліції за програмами перед розгортанням та/або після розгортання, що включають в себе Резолюцію Ради Безпеки ООН 1325, Резолюцію Ради Безпеки ООН 1820, або міжнародні гуманітарні закони на тему жінок, миру та безпеку
17. Кількість та відсоток тренінгів для військових за програмами перед розгортанням та/або після розгортання, що включають в себе Резолюцію Ради Безпеки ООН 1325, Резолюцію Ради Безпеки ООН 1820, або міжнародні гуманітарні закони на тему жінок, миру та безпеку
18. Виділені та виплачені національні кошти, призначені для програм жінок, миру, безпеки (ЖМБ) для Організацій громадянського суспільства
19. Виділені та виплачені міжнародні кошти, призначені для програм жінок, миру, безпеки (ЖМБ) для Організацій громадянського суспільства
20. Виділені та виплачені національні кошти, призначені для програм жінок, миру, безпеки (ЖМБ) для урядових організацій
21. Виділені та виплачені міжнародні кошти, призначені для програм жінок, миру, безпеки (ЖМБ) для урядових організацій
22. Включення представників жіночих організацій та організацій громадянського суспільства до врядування та лідерства органів, які займаються дотриманням прав людини
23. Рівень набору дівчат та молодих жінок до закладів початкової та середньої освіти у сільських громадах
24. Рівень набору дівчат та молодих жінок до закладів початкової та середньої освіти у міських громадах
25. Наявність надійних, несуперечливих, відтворюваних вимірювань або даних (їх стало більше чи менше в наявності порівняно з попереднім роком)

Додаток 3.8. Індикатори Генерального секретаря ООН для порядку денного «Жінки. Мир. Безпека», розроблені для держав

1а. Розповсюдженість сексуального насильства

1b. Структура сексуального насильства у ситуаціях конфлікту та пост-конфліктних ситуаціях

- Типи заходів (запропоновані проти впроваджених)
- Типи порушень
- Тип правопорушника
- Конкретні постраждалі групи (за етнічною приналежністю, географічним розташуванням, віком)

2. Якою мірою Миротворчі місії ООН та Особливі політичні місії включають інформацію про порушення прав людини жінок та дівчат до своїх періодичних звітів Раді Безпеки

3а. Якою мірою правозахисні організації звітують про порушення прав людини жінок та дівчат, скеровують їх до відповідних служб та розслідують

- Кількість та тип випадків, про які прозвітовано, які скеровано та розслідувано
- Опис дій, вчинених / рекомендованих для того, щоб вести боротьбу з порушеннями

3b. Кількість та відсоток жінок в керівництві національних органів з дотримання прав людини (NHRB)

4. Відсоток зафіксованих випадків сексуальної експлуатації та зловживань, за повідомленнями, скоєних нецивільними та цивільними миротворцями та/або гуманітарним персоналом, за якими були вчинені якісь дії, порівняно з загальною кількістю випадків, де постраждалі були скеровані до відповідних служб

5а. Якою мірою заходи для захисту людських прав жінок та дівчат включено до Директив для Миротворців - керівників військових компонентів та для керівників поліцейських компонентів

5b. Якою мірою заходи для захисту людських прав жінок та дівчат включено до структур національної безпекової політики. Існуюча та нова гендерно-специфічна термінологія для звітування

- Тип документу
- Контекстний аналіз загроз для безпеки жінок та дівчат
- Типи заходів

6. Кількість та тип дій, вжитих Радою Безпеки у зв'язку з Резолюцією 1325 (2000)

7. Кількість та відсоток жінок серед керівників виконавчої влади відповідних регіональних та субрегіональних організацій, залучених до запобігання конфлікту (регіональні та субрегіональні організації визначені у A/RES/55/285).

8. Відсоток мирних домовленостей з конкретними положеннями, спрямованими на покращення безпеки та статусу жінок та дівчат

9. Кількість жінок на керівних посадах в польових місіях ООН

10. Відсоток польових місій з гендерними експертами високого рівня

11а. Представництво жінок серед медіаторів, членів делегацій та технічних експертів у офіційних мирних переговорах

11б. Участь жінок в силах спеціальних спостерігачів на початку та при кінці офіційних мирних переговорів

12а. Представництво жінок в парламентах та на міністерських посадах. Звіт про частку:

- місць у парламенті
- міністерських посад

12б. Політична участь жінок в якості як виборців, так і кандидаток. Звіт про частку жінок серед:

- Осіб, зареєстрованих для голосування
- Осіб, що фактично проголосували
- Кандидатів в члени парламенту

13. Якою мірою місії Ради Безпеки вирішують конкретні проблеми, що впливають на жінок та дівчат, у Положенні про повноваження та у Звітах Місії

14. Показник фізичної безпеки жінок та дівчат. Показник на основі опитувань для вимірювання трьох вимірів:

- сприйняття фізичної безпеки жінок та дівчат (за місцем розташування, за часом доби)
- непрямі показники того, наскільки змінилася здатність жінок та дівчат брати участь в громадському житті
- непрямі показники того, як змінилося безпека жінок та дівчат у повсякденній діяльності

15. Якою мірою національні закони, що захищають права людини жінок та дівчат, відповідають міжнародним нормам

16. Рівень участі жінок у секторі судочинства та безпеки

17. Існування національних механізмів контролю за незаконною стрілецькою зброєю та легким озброєнням

18. Відсоток пільг, отриманих жінками та дівчатами в рамках тимчасового працевлаштування у контексті програм початкового економічного відновлення

19. Відсоток скерованих випадків сексуального та гендерно-обумовленого насильства проти жінок та дівчат, про які повідомлено, які розслідувано і за якими оголошено вироби

20. Кількість годин навчання з питань сексуального та гендерного насильства, що припадають на кожну особу на керівних посадах у секторах безпеки та юстиції

21а. Рівень материнської смертності

21б. Чисті показники зарахованих в заклади початкової та середньої освіти з розбивкою за статтю

- 22a. Відсоток бюджету, що стосується індикаторів, які відображають питання гендерної рівності у рамках стратегічного планування
- 22b. Відсоток бюджету, що стосується цілей, пов'язаних із питаннями гендерної рівності у рамках стратегічного планування
- 23a. Відсоток загалом виділеного фінансування організаціям громадянського суспільства на вирішення питань гендерної рівності
- 23b. Відсоток загалом виділеного фінансування на підтримку гендерної рівності, що виділений організаціям громадянського суспільства
- 24a. Відсоток виділених цільових фондів з залученням багатьох донорів (MDTFs), що використовується для вирішення питань гендерної рівності
- 24b. Пропорція всіх видатків системи ООН, що використовуються для підтримки питань гендерної рівності
25. Якою мірою Комісії правди і примирення включають положення щодо прав і участі жінок і дівчат
- 26a. Відсоток пільг, наданих жінкам і дівчатам, в рамках програм Демобілізації, роззброєння, реінтеграції (DDR)

Додатки до 4 дня тренінгу

Додаток 4.1. Форма для прикінцевого оціночного опитування

Завершення заходу

Опитування для визначення знань, підходів та сприйняття

Тренінг для тренерок

«Інтегрування гендерного підходу в місцеві плани розвитку»

Дата: [дата]

Місце проведення: [заклад, адреса, місто]

Тренерки: [імена, контактні дані]

Будь ласка, уважно прочитайте всі питання і дайте відповідь у відповідності до вашого досвіду та вашої думки:

1. Чи після тренінгу ви краще орієнтуєтесь в питаннях гендерної політики?

1	2	3	4	5	6	7
Гірше орієнтуюся			Так само орієнтуюся			Краще орієнтуюся

2. Чи після тренінгу ви краще знаєте, як проводити тренінги?

1	2	3	4	5	6	7
Гірше знаю			Так само знаю			Краще знаю

3. Чи мають жінки брати участь у прийнятті рішень на всіх рівнях на рівні з чоловіками?

Так / Ні

4. Чому/Чому ні?

5. Чи жінки і чоловіки в Україні мають однаковий доступ до ресурсів і можливостей?

Так / Ні

6. Чому/Чому ні?

7. Чи після тренінгу ви краще знаєте, які міжнародні та національні документи визначають гендерну політику України?

1	2	3	4	5	6	7
Зовсім не знаю			Дещо знаю			Дуже добре знаю

8. Чи після тренінгу ви краще знаєте, де можна взяти статистичні дані дизагріговані за статтю?

1	2	3	4	5	6	7
Зовсім не знаю			Дещо знаю			Дуже добре знаю

9. Чи після тренінгу ви краще знаєте, як організувати і проводити моніторинг та оцінку виконання плану чи програми дій?

1	2	3	4	5	6	7
Зовсім не знаю			Дещо знаю			Дуже добре знаю

10. Чи стать і гендер це одне і те саме?

Так, це одне і те саме.	Це різні поняття, але вони пов'язані між собою.	Ні, це зовсім різні речі.
-------------------------	---	---------------------------

11. Чи гендерна рівність і фемінізм пов'язані між собою?

Так, це одне і те саме.	Це різні поняття, але вони пов'язані між собою.	Ні, це зовсім різні речі.
-------------------------	---	---------------------------

7. Яка тема або сесія була для вас найцікавішою? Чому?

8. Яка тема або сесія були найменш цікавими для вас? Чому?

9. Якою була найважливіша річ, якій ви навчилися на семінарі? Чому?

10. Назвіть щось, що після участі у семінарі ви будете робити по-іншому – в роботі або в приватному житті?

11. Як ми можемо покращити майбутні тренінги з гендерної політики для організацій громадянського суспільства?

Учасниця _____

(ім'я та прізвище, організація)

Додаток 4.3. Орієнтовна програма тренінгу для місцевих жіночих організацій.

Програма тренінгу

Мета: надати ЖНГО знання з гендерного підходу та адвокації у сфері прав жінок

Завдання:

1. Надати понятійний апарат;
2. Показати, як працює на практиці гендерний підхід (галузевий + міжгалузевий)
3. Сформувати навички гендерного аналізу
4. Навчити описувати гендерно-чутливі послуги
5. Показати гендерні+ складові портрету /профілю /паспорту громади
6. Ознайомити учасниць із нормативно-правовою базою гендерної політики
7. Розібрати з учасницями особливості планування та проведення адвокаційних кампаній у сфері прав жінок

День 1

Принципи /знайомство/очікування - 15 -30 хв

Сесія «Гендер»

- Мозковий штурм – асоціації на слово «гендер» - 10-15 хв.
- Вправа Іграшкова крамниця – 15 хв.
- Презентація з посібника «Стать і гендер» + «Дискримінація» - 30 хв.

Кава

- Займи позицію Стать чи гендер (з посібника) – 10 хв.
- Зроби крок /Капелюх долі – 20 хв.
- Звідки взялася гендерна нерівність – презентація з посібника – 30 хв.

Обід

Сесія «Фемінізм»

- Мозковий штурм – асоціації на слово «фемінізм» - 10-15 хв.
- Займи позицію (чи ви феміністка) – 10 хв
- Основні напрямки фемтеорії (вправа з посібника) – 30 хв.
- Займи позицію (яка ви феміністка) – 10 хв.

Кава

- Мозковий штурм: проблеми у сфері прав жінок + виклики – 30 хв.
Внутрішні / зовнішні
Місцеві / регіональні / національні / міжнародні
- Нормативно-правова база (презентація з посібника) – 30 хв.
 - o Міжнародна
 - o Національна
- Синергія між міжнародними документами (CEDAW + Цілі сталого розвитку) – 1 год.

Рефлексія /питання/ підсумки

День 2

Рефлексія – 30 хв.

- Гендерний підхід – презентація з посібника -15 хв.
- Галузевий гендерний підхід – вправа з посібника – 1 год.

Кава

- Міжгалузевий гендерний підхід – вправа з посібника – 1 год.
- Аналіз кейсів гендерно-чутливих послуг – 30 хв.

Обід

- Етапи адвокації – презентація з посібника (або мозковий штурм) – 15 хв.
- Міжнародні приклади адвокації у сфері прав жінок – 30 хв.
- Українські приклади адвокації у сфері прав жінок – 30 хв.
- Власні приклади адвокації у сфері прав жінок – 15 хв.

Кава

Сесія «Особливості адвокації у сфері прав жінок»

- Владний аналіз
- Континуум адвокації
- Особливості планування адвокації у сфері прав жінок – сильні сторони і виклики
- Цінності жіночих організацій
- Особливості комунікації
- МіО

Рефлексія

+ Варіант онлайн

Варіант 2

День 1

Принципи / знайомство / очікування

2 години: Гендерний підхід

- 1) Галузевий + міжгалузевий підхід
- 2) Гендерно-чутливі послуги

- Проблеми

- Виклики

- База

- Синегрія

День 2

Адвокація для жіночих організацій

День 3 (як варіант, кілька 2-годинних заходів онлайн)

Гендер і фемінізм

+ Домашнє завдання – план адвокації